

KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI YAYINLARI 814

AZÎZ MAHMÛD HÜDÂYİ

HAYATI-SAN'ATI-FİKRİYÂTI, ÇAĞDAŞLARI İÇİNDEKİ YERİ VE ÜNLÜ ESERLERİ

Ziver TEZEREN

TÜRK BÜYÜKLERİ DİZİSİ 41

Ankara 1987

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

Büyük san'atkârlar. sadece hale değil, geleceğe de etki yapanlardır. Hüdâyî de o büyük san'atkârladan biridir. Hayat çizgisi üstünde 8 padişah bulunan, bunlardan bazılarına emredercesine mektuplar yazan Hüdâyî, san'atını halkın dinî ve ruhî eğitimi için bir araç yapmış; eserleri ve yüce kişiliği ile, şöhretinin (ününün) günümüze kadar gelmesini sağlamıştır.

Yunus ie başlayan, geniş halk kitlelerine seslenen, din kurallarına bağlı kalan tekke edebiyatının bu ünlü siması hakkında inceleme ve çalışmaya yarım asır önce başlamıştım. Görev gereği yurt yüzeyinde gittiğim tüm illerimizde, Hüdâyî ile ilgili bilgileri toplamaya çalıştım. Bu arada, uzun yıllar süren, bu konudaki çalışmalarını bilen bazı gençlere de hazırladıkları doktora ve doçentlik tezlerinde yardımcı oldum ve ışık tuttum.

9 yıl önce, yaptığım tesbitleri değerlendirerek Hüdâyî için bir eser hazırlamağa karar verdiğimde, yarım asır içinde yapılan neşriyatı gözden geçirdim. 50 yıl öncesine çok az bilgiler eklendiğini; yazılanların genellikle bir tekrardan oluştuğunu, yararlanılan kaynakların çok kez, mukayeseli ve tenkidî bir analize tabi tutulmadığını gördüm.

Kültür Bakanlığımızın, uygun görmeleriyle, verdikleri plân çerçevesinde hazırladığım bu monografi, bibliyografik ve biyografik kaynaklardaki bilgilerin karşılaştırılması ve tenkidi yanında, kendi eserlerinden yapılan istidlâl (Dolayısı ile anlatma) yolu ile vücuda getirilmiştir. Mukayeseli bir şekilde tesbit ettiğim divan metni için de bilgi verilmiş, eserlerinin plân ve içeriğine değinilmiştir.

Yüce ve müstesna kişiliği, zamanında hayatından korkan devlet büyüklerinin barınağı, ona inanların manevî sığınağı olduğu gibi, ünü sonraki asırlarda da sürmüştür. Devrinde ve sonraki asırlarda ilâhîliruni birçok nezireler yazılmış, birçoğu da ünlü bestekârlar tarafından bestelenmiştir.

Üsküdarlılar, onun hatıra ve menkıbelerini ata mirası olarak birbirlerine aktarmaktadırlar. Türbesinin bulunduğu küçük tepede, sinmiş rûhaniyet sebebiyle ocak, Hüdâyî tepesi olarak adlandırılmaktadır. Türbesi, yakından ve uzaktan gelen, ona inanan ve gönül bağlayanlar tarafından hergün ziyaret edildiği gibi, kandil ve dinî bayram günlerinde de binlerce kişi tarafından ziyaret edilmektedir.

Kültür Bakanlığımızın bana bağışladığı imkân ile bu konuda ilerde çalışma yapacaklara ışık tutmuş ve yardımcı olabilmiş isem, kendimi mutlu sayarım.

Ziver Tezeren

I

HAYATI

XVI. asrın son yarısında ün kazanmaya başlayan, XVII. asrın ilk yarısında yaygın bir üne sahip olan Azîz Mahmûd Hüdâyî'nin hayat çizgisi üstünde Kanunî Sultan Süleyman'dan IV. Murad'a kadar (1543-1628) sekiz padişah bulunmaktadır. Azîz Mahmûd Hüdâyî'nin asıl adı Mahmûd'dur. Kendisi, elimizdeki kaynakların oybirliği ile bildirdiklerine göre, Fazlu'llâh adında bir kişinin oğludur. Onun da babasının adı Mahmûd'dur. E.J.W. Gibb [1] ve ondan aktarma suretiyle Rieu [2], Hüdâyî'nin Helvacı-zâde damadı denmekle tanındığını yazıyorlarsa da; yararlandığımız kaynaklar arasında, bu rivâyeti (söylentiyi) doğrulayacak bir bilgiye rastlanmamıştır. Ancak, Nev'îzâde Atâî'de [3] ve Şeyhî'de[4], bilginlerden Helvacı-zâde damadı Mahmûd efendinin adı geçmektedir. Şüphesiz E.J.W Gibb, bu ad benzerliğinden ötürü 1038 (M. 1628)'de ölen şair ve mutasavvıf Hüdâyî ile 1043 (m. 1633)'de ölen ve devrin bilginlerinden olan Helvacızâde damadı Mahmûd efendiyi karıştırmıştır.

Doğru yola, Hak yoluna girmiş anlamına gelen Hüdâyî mahlası (Divân şairlerinin kullandığı takma ad), Hüseyin Vas-

---

1 The History of Ottoman poetry, III, London 1904 (Osmanlı Şiir Tarihi, III, S. 218-221)

2 Catalogue of the Turkish manuscripts in the British Museum, London 1888 (Biritiş müzeüm Türkçe yazmalar kataloğu, Londra 1888, S. 234).

3 Hadâiku'l-hakaik fî temîleti (ş-şekayık, İstanbul 1268, 760-762).

4 Vakayiu'l-fuzalâ, İstanbul Üniversite ktph, TY 81, S. 11.

sâf'a göre, kendisine Şeyhi Üftâde tarafından verilmiştir(5) ''Azîz'' kelimesi, onun adı değil, ''Ulu'' anlamına gelen ve saygı anlatan sıfatıdır. Aziz kelimesinden önce, bazen, Hz. Muhammed soyundan gelenlerin adları başına konan ''Seyyid'' kelimesi gelmektedir. Hüdâyî hakkında son zamanlarda bir eser yayımlayan Kemâleddin Şenocak'da, kitabının adında, ''Seyyid'' kelimesini, ''Azîz'' sıfatından önce kullanmıştır (6). Bursalı İsmail Hakkı, ''Cüneyd-i Bagdâdî neslinden (soyundan) olduğunun Hüdâyî tarafından söylendiğini, siyâdetleri (Hz. Muhammed soyundan olma) dahi bulunduğunu, ellerinde senedleri (Soyu tespit eden yazılı belge) olmadığından uzun süre beyaz sarık sardığını, bir mükâşefe (Tanrı huzurunda olma hali) esnasında kendisine yeşil sarık sarmasının Hz. Peygamber tarafından işaret edildiğini bildirmektedir (7), Esasen Hüdâyî

N'ola eylersen Hüdâyî'ye nazar
Ceddim ü pîrimsen Ey Kân-ı Atâ

demek suretiyle de Hz. Peygamber soyundan olduğunu belirtmektedir (8).

Sayın Fevziye Abdullâh Tansel de Hüdâyî'nin Mektûbîzâdeler aracılığı ile, 1 Temmuz 1955'te kaybettiğimiz, bilim dünyasının yakından tanıdığı Adnan Adıvar'a, günümüze kadar geldiğini bildirmektedir(9) . Merhum Adnan Adıvar'ın vefakâr ve değerli eşi, ünlü romancımız Prof. Halide Edib Adıvar, eşinin ölümünden sonra, 1956 yılında onun ruhunu şâd (Sevindirmek) ve anısını yüceltmek için ''Adnan'ın Mektebi'' diyerek Vefa Li-

---

5 Sefîne-i evliyâ, Süleymaniye ktph. Yazmabağışlar, 2306, II, 375.

6 Kutbü'l-Ârifîn Seyyid Azîz Mahmûd Hüdâyî, Hayatı-Menakıbı - Eserleri, İstanbul 1970.

7 Silsile-Nâme-i Celvetîye, İstanbul Üniversite ktph., TY. 1806. V 52 a.

8 Ziver Tezeren, Seyyid Azîz Mahmûd Hüdâyî Divânı, İstanbul 1985, 7/7

9 İlâhiyât Fakültesi Dergisi, XV,Ankara 1967, 25.

sesi'ne geldiği, eşinin öğrencilik yaptığı Mütercim Rüştü Paşa' ya ait eski Vefa Lisesi binasını birlikte gezdiğimiz sırada bana "Adnan, Azîz Mahmûd Hüdâyî torunlarındandır" demek suretiyle Sayın Tansel'in verdiği bilgiyi yıllarca önce dile getirmiştir.

Ankara Gazi Lisesi edebiyat öğretmenliğinden emekli fakülte arkadaşım Bedrünnisa Sivrioğlu, bana verdiği sözlü bilgide, soyadı kanunu çıkmadan önce vefat eden babası Mustafa Reşid Bey'in Azîz Mahmûd Hüdâyî'nin kızından ve 12 göbekten torunu olduğunu söylemiştir.

Hüdâyî'nin doğum yeri hakkında iki söylenti vardır. Kimi kaynaklar Onu Sivrihisarlı gösterdikleri halde (10-27), kimi kay-

---

10 Kâtip Çelebi, Fezleke, İstanbul 1287. II, 113.
11 Evliya Çelebi, Seyahatname, İstanbul 1314, 1, 479.
12 Nev'î-zâde Atâî, aynı eser, 760.
13 Muhibbî, Hulâsatü'l eser, Kahire 1284, IV, 327-329.
14 Mehmed Gülşen, Külliyât-ı Hazret-i Hüdâyî, İstanbul 1338-1340, 4.
15 Abdurrahman Süreyya, Sicill-i Osmanî, İstanbul 1308, IV, 317-318.
16 E.J.W. Gibb, aynı eser, 218-221.
17 Rieu, aynı eser, 234
18 Hammer, Geschichte der Osmanischen Dichtkunst, III, Peşte 1837 (Osmanlı şiir san'atı tarihi, III, 192-202)
19 Brockelmann, Geschichte der Arabischen Literatur, II, Leiden 1938 (Arap edebiyatı tarihi, 444).
20 Brockelmann, Geschichte der Arabischen Literatur suplement, II, Zweitter Leiden 1939 (Arap edebiyatı tarihi ve zeyli, 661).
21 Meydan Larousse, VI, 74 (Hüdâyî maddesi).
22 Ayvansarâyî Hüseyin, Tercümetü'l-meşâyihîn, Süleymaniye - Esat Efendi ktph, 1375, V. 22 a.
23 Müstakim-zâde Süleyman Sadeddin Efendi, Mecelletü'n-nisab, Süleymaniye-Halet Efendi ktph. 623, V. 439 b.
24 Müstakim-zâde Süleyman Sadeddin Efendi, Risâle-i Melâmiye-i Bayramîye, Süleymaniye-Nafiz Paşa ktph. 1164, 10.
25 Sünbülî Halil -vefeyât mecmuası, Süleymaniye-Esad Efendi ktph. 3402, 96 b-97 b.
26 Muallim Naci, Esamî, İstanbul 1308, 285.
27 Kemâleddin Şenocak, aynı eser, 9.

naklar da Koçhisar'da doğduğunu bildirmektedir (28-35). Bu arada, Hüdâyî hakında bir inceleme yapmış bulunan Mehmet Halit Bayrı "bunlardan hangisinin doğru olduğunu tayin etmek mümkün değildir" dedikten sonra "Şeyhi onu doğduğu yere, Sivrihisar'a gönderdi" demektedir (36). Bu halde, Bayrı'da onun Sivrihisar'da doğduğunu kabul etmiş bulunuyor. Ayvansarâyî Hüseyini Tercemetü'l-meşâyihîn'de Sivrihisar'da doğduğunu yazdığı halde, Hadîkatü'l-cevâmi'de onu Koçhisarlı göstermektedir (37). Bursalı Tahir "Mevsuk bazı karâine göre diyerek, karâinin (ipuçlarının) neler olduğunu belirtmeden, onu kapalı bir biçimde Sivrihisarlı yapmaktadır(38). Fevziye Abdullah Tansel, bu iki söylentiyi aktararak (Sivrihisar'da Seferihisar da denildiğini kabul ederek) Seferihisar'da doğduğunu kaydetmektedir (39). Merhum Abdülbakî Gölpınarlı (40), M. Zeki Pakalın (41), Hüseyin Vassâf (42), Sayın Yılmaz Öztuna (43) her iki söylentiyi

---

28 Bursalı İsmail Hakkı, aynı eser, 52 a.

29 Hulvî-Lemazât, İstanbul Üniversite kütüphanesi TY. 1894, 203 a,b.

30 Ahmed Sahih Dede, Mecmuatü't-tevârihi'l-Mevleviyye, Merhum Ahmed Remzi Akyürek Özel kütüphanesi 18, 72.

31 Şeyh Kemâleddin, Tibyân Vesâili'l-hakaik fî beyân selâsili't-tarâık, Süleymaniye-Hacı İbrahim Ef. ktph. 430, 227 b,

32 Şemseddin Sami, Kamusü'l-a'lâm, IV, İstanbul 1311, 3151.

33 Mehmed Zeki, Yarın mecmuası yıl 1922, sayı 33.

34 Sahhâf Nuri, Külliyât-ı Hüdâyî, İstanbul 1287,124-125.

35 Mehmed Ali Aynyî, Hacı Bayram-ı Velî 1343, 116-117.

36 Halk şairleri hakkında küçük notlar, İstanbul 1937,57-75.

37 Aynı eser, II, 195-196.

38 Osmanlı müellifleri I, İstanbul 1333, 185.

39 Aynı eser, 2.

40 İslâm ansiklopedisi, III, İstanbul 1945, 67 (Celvetiyye maddesi)

41 Osmanlı tarihi deyimleri ve terimleri sözlüğü, I, İstanbul 1971,274 (Celvetiyye maddesi)

42 Aynı eser, 372

43 Türk Musikisi ansiklopedisi, I, İstanbul 1969, 270.

kaydetmekle yetinmektedirler. Bursalı İsmail Hakkı (44) ve Şeyh Kemâleddin (45), Hüdâyî'nin Koçhisar'da doğduğunu sülûkünü (Üç yıl içinde tarikat kurallarını öğrendikten sonra) bitirdikten sonra Şeyhi Üftâde tarafından Sivrihisar'a gönderildiğini bildirmektedir.

Koçhisar rivayetinin doğruluğunu Vakiât'taki bir konuşma ile tespit etmek mümkündür. Üftâde Müridi Hüdâyî'ye doğum yerini sormakta, Koçhisar olarak cevap almaktadır(46). "Böylece Hüdâyî'nin Koçhisar'da doğduğu kesinlik kazanmakta ise de; bu tespiti Hüdâyî Kütüphanesindeki 249 numarada bulunan Arapça Vakıât'ın 427 a varakındaki (yaprağındaki) birkayıtla onun aynen tercümesi olan Süleymaniye - Mihrişah Sultan Kütüphanesinde 253 numarada bulunan *Terceme Vakıât*'ın 296 a varakındaki "Şeyh bana bir zamandan beri seni doğduğun yer olan Sivrihisar'a göndermek gönlümden geçer" cümlesi gölge düşürmektedir. Çelişki gibi görünen bu duruma Süleymaniye Hacı Mahmud Ef. Kütüphanesi'nde 3347 numarada kayıtlı bulunan, yazılışı 1077'de biten Hüdâyî Divânı'nın 152 b 153 a varaklarındaki müstensih (aslına uygun kopyasını yapan) Aksaraylı Hasan tarafından mesnevî şeklinde yazılan manzumeden alınan aşağıdaki beyitler açıklık getirmektedir.

Dahi hısn-ı hasînde vâlideyni
Koçhisârî bir Seferhisârî
Selâmet var tarîkında efendi
Özi pâk vâlideyni Pâk-dâri

---

44 Aynı eser, 52 a-b.

45 Aynı eser, 228 a.

46 "Seele Hazretü'ş-şeyh mevlidi fekultü Koçhisâr
(Selimağa Hüdâyî ktph. 249. C. I. V 151 a; 250, C. I, V 3 a)
"Sümme seele an mevlidi fekultü maskat-ı re'si Koçhisâr"
(Süleymaniye Hekimoğlu Ali Paşa ktph. 516, V. 3a)

(Hüdâyî'nin, anne ve babasının doğum yerlerinde kale anlamına gelen -hisar sözcüklerinin bulunduğu, birinin Koçhisarlı, diğerinin Seferihisarlı (Sivrihisarlı) olduğu, gittiği Hak yolunda selamet olduğunu, kendisi gibi, anne ve babasının da temiz kişiler olduğu anlaşılmaktadır). Böylece, Koçhisar'da doğan Hüdâyî'nin anne veya babasından birinin Seferihisar (Sivrihisar)'da doğmuş olması sebebi ile, Hüdâyî'nin doğum yerinin yanlışlıkla Sivrihisar olarak gösterildiği, kaynaklardaki çelişkinin bundan ileri geldiği kabul edilebilir.

Hüdâyî, Şeyhi Üftâde'nin değişik zamanlardaki doğum yeri ile ilgili sorularına kuşku bırakmayacak biçimde "Koçhisar" olarak karşılıklar verdiği halde, Şeyhi'nin "Seni doğduğun yere Sivrihisar'a göndermek gönlümden geçer" demesini, doğum yerinin hatırında yanlış kalmış olması ile açıklamak mümkün olduğu gibi; Hüdâyî'nin bu yanlışı düzeltmeden *Vakıât*'a almış olmasını da şeyhine olan aşırı saygısı ile açıklamak mümkündür. Bu arada, Selimağa-Hüdâyî Kütüphanesinde 250 numarada kayıtlı, üzerine sonradan yazılan yazılardan Hüdâyî'nin el yazısı olduğu ileri sürülen, noktasız Arapça Vâkıât nüshasında "mevlidike" (senin doğduğun yer anlamında) kelimesinin bulunmayışı Koçhisar rivayetini doğrulayacak, yukardaki tespiti pekiştirecek diğer bir delildir. Eski sâlnâmelere göre, 4 Koçhisar vardır. Hüdâyî'nin doğum yeri olan Koçhisar yine *Vakıât*'taki bir konuşmaya göre, Bursa'ya 7-8 gün uzaklıktadır [47]. Bursalı İsmail Hakkı da "Aksaray nahiyelerinden Koçhisar'dandır. Orada milh-i haceri (tuz) madeni vardır" demektedir [48]. Bu suretle Koçhisar'ın, Bursa'ya 7-8 gün uzaklıktaki, tuz gölü bulunan, 1330 tarihli *Konya Salnamesi*'ne göre bir ilçe olarak

---

47 "Seele Hazretü'ş-şeyh mevlidi fekultü Koçhisâr kale Yûselü min hünnâ ileyhâ fî seb'a eyyam ve semâniye"

48 Aynı eser, 52 a-b.

görülen, günümüzde Ankara ili sınırları içinde bulunan Şereflikoçhisar olduğu anlaşılmaktadır.

Hüdâyî'nin doğduğu yıl hakkında da birçok rivayetler vardır. Kâtip Çelebi "Yaşının yüzü aştığını 1038'te vefat ettiğini (49); Bursalı İsmail Hakkı, "Şeyhi Üftâde gibi doksanı aşarak kurb-i Hakta karar kıldığını (50); Ayvansarayî Hüseyin "Doksaniki yaşında vefat ettiğini (51); Ahmed Sahih Dede" 942'de Koçhisar'da doğduğunu ve 1038'de doksanbeş yaşında vefat ettiğini (52), Şeyh Kemâleddin 948'de Koçhisar'da doğduğunu(53); Sahhâf Nuri ve Mehmed Gülşen " 950'de kadem nihâde -i âlem-i şühüd olduğunu (Dünyaya ayak bastığını)(54-55) bildirmektedir. Yine *Vâkıât*'taki bir konuşmadan, 987 yılında şeyhinin bir sorusuna verdiği cevapta 37 yaşında bulunduğunu öğrenmekteyiz. (56). Bu suretle, Hüdâyî'nin 950 (M. 1543) yılında doğduğu kesinlik kazanmaktadır.

Hüdâyî öğrenimini Kanunî Sultan Süleyman ve II. Selim zamanında yapmış (57); sonra İstanbul'da Nazır-zâde'nin derslerine devam etmiştir. Nazır-zâde'ye 978 muharreminde (M. 1569) Edirne müderrisliği verilince, hocasından ayrılmayarak, onunla Edirne'ye gitmiş, muîd (medreselerde müzakerecilik yapan müderris yardımcısı mertebesinde bulunan) ve mülâzimi

---

49 Aynı eser, 114.
50 Aynı eser, 54 a.
51 Hadîkatü'l-Cevâmi', I, İstanbul 1281, 188.
52 Aynı eser, 72
53 Aynı eser, 227 b.
54 Aynı eser, 124.
55 Aynı eser, 4.
56 İstanbul Bâyezid Devlet-Veliyüddin Ef. ktph. 1859, C. 3, 239 a.
57 Mektubât, Süleymaniye Fatih ktph 2572, 127 a.

(stajyer) olmuştur. Nazır-zâde [58], 979-980 (M. 1571-1572) Şam ve Mısır kadılıklarında iken, O'nun meclislerinde bulunmuş ve nâibliğini (vekilliğini) yapmıştır. Bu yıllarda en mühimi, bu ülkeler bilginlerinden aldığı dersler ve özellikle, Kahire'de Şeyh Kerümüddin-i Halvetî'den aldığı "Usûl-i esmâ" olmuştur [59]. *Vâkıat*'ta "Kerimüddin-i Halvetî'nin telkininin vechi (nedeni) bu fakirin şeddetini def' etmektir (Yok etmektir). Allâhü'l-latîf adını 693 kere tekrar ettim.Zira aded-i sebada (yedi sayısında) kahır vardır (799-693). 980 (M. 1571) tarihinde her gün iştigal etti"[60] demektedir.

981 (M. 1573) yılında hocası Nazır-Zâde Bursa Kadılığına atanınca, Hüdâyî de Bursa Ferhâdiye medresesi ve Mahkeme-i atik naipliğine getirilmiştir. Hüdâyî bu iki görevden de hoşnut değildir; ayrıldığı içinde memnundur:

Müderrislik gam ü derd ü belâdır
Kazâ hod cânib-i Hak'tan kazadır

(Ziver Tezeren, Seyyid Azîz Mahmûd Hüdâyî Divânı, İstanbul 1985, 191/67)

İlâhî çün halâs ettin müderrislik kazâsından
Visâlin lûtfedip kurtar bizi varlık azabından

(Ziver Tezeren, Seyyid Azîz Mahmûd Hüdâyî Divânı, İstanbul 1985, 188/25)

Mansıb olsa kadılar hîç kimseye kılmaz nazar
Kim denilmiştir izâ câe'l-kazâ amye'l-basar

Ziver Tezeren, Seyyid Azîz Mahmûd Hüdâyî Divânı, İstanbul 1985, 191/68)

---

58 Nazır-Zâde için bakınız : Eş-şekayiku'n-Nu'mâniye Mecdî Tercemesi. İstanbul 1268, 240-241

59 Tanrı'nın yedi adını (Tevhîd, Celâl, Hû, Hakk, Hayy, Kayyum, Kahhâr) belli sayıda tekrarlamak.

60 Süleymaniye Hekimoğlu Ali Paşa ktph. 446/2, 52 a-b.

Tarihi kaynaklardan bazıları Hüdâyî'nin gördüğü bir rüyadan, bazıları da muhatap olduğu bir davadan sonra, Bursa Mahkeme-i atik naipliğinden ayrılarak, orada bulunan Celvetî tarikatının ünlü Şeyhi Üftâde'ye derviş olduğunu kaydederler

1 — Gördüğü bir rüyada cehennem ateşini seyreder. Yerlerinin cennet olacağını sandığı iyi ve hayırsever bazı kimseler cehennem ateşinde yanmaktadırlar. Bunlar arasında Hocası Nazırzâde vardır. Çok üzülür. Ertesi gün malını, mülkünü ve vazifesini terkederek Üftâde'ye derviş olur.

(Hadikatü'l-hakayık fî tekmîleti'ş-şakayık, İstanbul 1268, 760-762)

2 — Bursa'da Hisar semtinde oturan bir zât, her sene hacca gitmek için niyet ettiği halde gidemez. Ertesi yıl, yine hacca gitmekten söz edince, eşi ona "Boş yere niyet etme, her sene niyet ediyor, gidemiyorsun" der. Bunun üzerine bizim hac isteklisi "İnşâallah gideceğim, gidemezsem seni talâk-ı selâse ile boşarım" der. Arefe gününe kadar evinde kalır, o gün kaybolarak bayramın beşinci günü evinin kapısını çalar. Eşi kendini eve almaz; sözünü hatırlatır ve boş düştüğünü söyler. Koca hacca gittiğinden ve boş düşmediğinde ısrar edince, kadın çaresiz hâkime başvurur. Mahkeme-i atik hâkimi bulunan Hüdâyî adamı çağırarak sorgusunu yapar. Adamcağız, Hüdâyî'ye de aynı sözleri tekrarlar, hacda birlikte bulunduğu arkadaşlarından söz eder, "Hac kafilesinin dönüşünü bekleyin, onlara sorun, aksi olursa cezama razıyım" der. Kafile dönüşünde, hac arkadaşlarının şahitliğine baş vurulur. Şahitler birlikte olduklarını, oturdukları ve bulundukları yerleri söyleyince Kadı Hüdâyî, Talak (boşanma) olmamıştır kararını vererek, hacıdan bu işi nasıl yaptığını sorar. O da eskici Mehmet dedenin aracılığı ile mekân tayyetmek (yeri, zamanı ve mesafeyi aşma) suretiyle yaptığını açıklar.

(Mehmed Gülşen-Külliyât-ı Hazret-i Hüdâyî, İstanbul 1338-1340, 4-5)

Hüdâyî'nin Üftâde'ye bağlanmasında, yukardaki iki olaydan hangisinin etken olduğu kesin bilinmemekle beraber, Hac olayının devamı olarak ; Hüdâyî'nin bugün, Pınarbaşı'na giden yolda, kabri olduğu söylenen yerdeki Mehmet dedenin dükkânına giderek ona bağlanmak isteğini söylediği, Mehmet dedenin Hüdâyî'yi "Nasibin bizden değil, Hazret-i Üftâde'dendir" diyerek O'nu Üftâde'ye gönderdiği hakkında yaygın bir söylenti vardır.

Hüdâyî'nin Üftâde'ye intisabı (bağlanması), 984 senesi zi'l-ka'desinin 1. cumartesi gününe (M. 1576) rastlar (61). Hüseyin Vassâf, Üftâde'nin, intisaptan önce Hüdâyî'ye kadı giysileriyle, gururunu yenmek için, Bursa sokaklarında sırıkla ciğer sattırdığını yazmaktadır (62). Üftâde'nin Hüdâyî'ye ciğer sattırdığı sırıklar, günümüzde, Bursa sırtlarında Kuzgunluk mahallesinde bulunan ve dışardan ahşap bir merdivenle çıkılan ve çilehane olarak adlandırılan yerde saklanmakta, ziyarete gidenler tarafından görülmektedir. Aşağı yukarı 5-6 santim çapında ve 1,5 metre uzunluğunda olan bu sırıklar zamanla kuruyarak hafiflemiş, özel bir renk almıştır. Çilehanenin yanında adını Hüdâyî'den alan küçük bir câmi ve "Hû çeşmesi" vardır.

Hüdâyi, Üftâde'nin yanında üç yıl kalmış; bu süre içinde ki durumunu, bir rûznâme (günlük) şeklinde olan, Şeyhi Üftâde ile aralarında geçen tasavvufî konuşmaları yansıtan, bazan da hayatı hakkında bilgiler veren, Yunus Emre, Eşrefoğlu Rûmî, Hacı Bayram-ı Velî gibi şairlerin Türkçe, Mevlânâ'nın Farsça beyitleri içeren, asıl adı "Et-Tibrü'l, mesbûk el -müşt emilü alâ mâcerâ mine't-tâifi fî esnâi's-sülûk" olan yaygın adı ile "Vâkıât olarak bilinen üç ciltlik Arapça eseri yazmıştır.

---

61 Vakıât, Selimağa-Hüdâyî ktph. 249, 1 b.

62 Aynı eser, C. 2, 274.

Hüdâ, Şeyhi Üftâde'yi aşağıdaki beyitlerle anlatır

Bağ-ı aşkın andelîbi Hazret-i Üftâde'dir.
Derdli âşıklar tabîbi Hazret-i Üftâde'dir
Vâsıl-ı kâmil O'dur Tevhîd-i zâta şüphesiz
Dost ilinin reh-nümâsı Hazret-i Üftâde'dir
Eyleyen rûhundan istimdâd erişir matlaba
Hall eden her müşkilâtı Hazret-i Üftâde'dir.
Mürşid-i âlî dilersen dâmeni pâkini tut
Gösteren râh-ı Hüdâyı Hazret-i Üftâde'dir
Sıdk ile kul ol Hüdâyî eşiğinde dâimâ
Bil hakîkat Kutb-i aktâb Hazret-i Üftâde'dir.

(Bu şiir, Bursa'daki Üftâde türbesinde sandukasının baş tarafına levha hâlinde asıldığı gibi ; Selimağa-Hüdâyî Kütüphanesi'nde 272/3 numarada kayıtlı Hüdâyî divânında da (157 a) bulunmaktadır.

Hüdâyî, 984 (M. 1576) zi'l-ka'desinden 987 (M. 1579) zi'l-hiccesinin 20'sine kadar Üftâde'nin yanında kalmıştır. 987 (M. 1579) senesi *Vâkıât*'ındaki "Hazret-i Şeyh ile mâbeynimizde (aramızda) vâki' olan oldu. Yevmi'l-isneyn (Pazartesi) "kayıttan, tarikata girme eğitiminin bittiği anlaşılmaktadır (63). Eğitimi biten Hüdâyî'yi bundan sonra Şeyhi Üftâde irşâd (Tanrı yolunu göstermek) için Sivrihisar'a göndermiştir. Ancak bu gitme işi Hüdâyî'nin isteği ile olmamıştır. Bunu *Vâkıât*'taki bir konuşmadan öğreniyoruz (64). Hüdâyî'nin bu isteksizliğini, Şeyhine karşı saygısızlık olarak değil, gençliğinin, belki de çocukluğunun geçtiği bir yerde irşâd görevini gereği gibi yapamamak düşüncesinden ileri geldiğini kabul etmek yerinde olacaktır.

Hüdâyî', Sivrihisar'da çok kalmamış, 988 (M. 1580) yılı cemâziyelevvelinin 2. günü Şeyhini ziyâret için Bursa'ya gelmiş,

63 Süleymaniye - Hekimoğlu Ali Paşa ktph. 446, 40 a...
64 Süleymaniye - Mihrişah - Sultan ktph. 253/5, 294 b.

birkaç gün sohbetten sonra, Üftâde vefat etmiş, Hüdâyî Sivrihisar'a dönmüştür (65). Hüdâyî'nin bir mektubundan, onun Nureddin-zâde'ye de bağlandığını öğreniyoruz. (Mektubât : Süleymaniye - Fâtih ktph 2572, 269 a). Bursalı İsmail tecelliyât-ı ilmiyeden haylı mertebeye ulaştığını yazıyorsa da, (Aynı eser 52), Osmanlı Müelliflerinde 917 (M. 1511)'de öldüğü bildirilen, Eyyüb Sultan türbesi etrafındaki mezarlıkta kabri bulunan ve mezar kitabesinden hicrî 918 yılında öldüğü anlaşılan Hacı Bayram Halifelerinden Baba Yusuf ile aynı zamanda yaşamalarına imkân yoktur. Zira, Hüdâyî, 950 yılında dünyaya gelmiştir. Bu durumda, *Vâkıât*'ta da zaman zaman adı geçen Baba Yusuf-ı Sivrihisarî ile Hüdâyî'nin manevî yönden bir ilgi ve bağlantısı olduğu söylenebilir. Zira, evliya menkabelerinde bu gibi olaylara çok rastlanmaktadır.

Hüdâyî'nin bundan sonraki hayatı hakkında biyografik kaynakların verdiği bilgiler noksan olduğu gibi, bilgilerde birlik ve tutarlılık da yoktur. Bir Celveti Şeyhi, olan Bursalı İsmail Hakkı Hüdâyî'nin Bursa'dan Sivrihisar'a gidişinden 6 ay sonra Şeyhî Üftâde'yi ziyaret için Bursa'ya geldiğini, birkaç gün sohbetten sonra, Şeyhine ve kendisine ilâhî işaretlerle Üsküdar tarafı zâhir (görünme) olduğunu, ehil ve ıyâlini (eşini ve çocuklarını) alıp Üsküdar'a geldiğini, Rum Mahmed Paşa Camii yakınında bir evde 16 sene mücâhede (nefsini yenmek için çalışma) ettiğini, Sultan I. Ahmed'in gördüğü bir rüyayı ta'bir (yorumlama) ettikten sonra, padişahın saygısını kazandığını, onun mürîd ve mu'tekidi (Bağlanma ve inanma) olduğunu bu olaydan sonra şöhret (ün) kazandığını yazmaktadır (66). Bu bilgiye göre, Hüdâyî'nin 988 (M. 1580) yılında Üsküdar'a gelmesi, 16 yıl sonra

65 Şeyh Kemâleddin, aynı eser, 227 b; Abdülganiy-yi Nablusî, Tecelliyat Şerhi Süleymaniye-düğümlübaba ktph. 298, 9 a.

66 Aynı eser, 52 b - 53 b.

1004 (M. 1596) yılında I. Ahmed'in rüyasını yorumlaması icap eder. Oysa bu tarihte padişah I. Ahmed değil III. Mehmed'dir. I. Ahmed, 7 yıl sonra padişah olacaktır. Bu durumda, Hüdâyî'nin kendi eserlerinden istidlâl (dolayısı ile anlama) suretiyle gerçeğin tesbiti mümkün görülmektedir.

Hüdâyî'nin elimizde bulunan mektuplarının çoğu, şüpheye yer vermiyecek şekilde III. Murad'a yazılmış bulunmaktadır :

Bunlardan üç mektupta Sultan Murad'ın adı geçmekte (67, 68, 69); üç mektubun taşıdığı tarihler : 997 (M. 1588), 1000 (M. 1591), 1001 (M. 1592)'de III. Murad'ın saltanatı 982 (M. 1574) 100 (M. 1595) dönemine rastlamaktadır (70, 71, 72).

Bir mektubunda : "Ferhat Paşa ile Tebriz seferine katıldığını, paşanın Tebriz'e girişinde yanında olduğunu; Rumeli'nde, Baba'da (bugünkü Babaeski) de bulunduğu sırada Âdil Giray'ın Kızılbaşlar tarafından öldürüldüğü haberini aldığında ölüm derecesinde hastalandığını" bildirmektedir (73).

Diğer bir mektubunda! Rumeli'nde Duçeler denilen köylerde, başlarında Şeyh denilen şeytanları olan ve ışık zaviyeleri (küçük tekke) bulunan, Müslümanlardan bir adam öldürmeyi kâfir öldürmekle denk tutan, şeriat ve sünnet (Allah'ın emirleri, peygamberin söz, iş ve doğrulamaları) tanımayan İbn-i Simavnî denilen, nâ-bedid'in zuhurunu (çıkmasını) ve intişarını (yayılma-

---

67 Süleymaniye -Fâtih ktph. 2572, 297 b.
68 Süleymaniye -Fâtih ktph. 2572, 85 b-87 a.
69 İstanbul Üniversite ktph. TY. 447, 48 b.
70 Süleymaniye -Fâtih ktph. 2572, 143 a.
71 Süleymaniye -Fâtih ktph. 2572, 10 b-11 b.
72 Süleymaniye -Fâtih ktph. 2572, 16 b-17 b.
73 Süleymaniye -Fâtih ktph. 2572, 94 a-94 b.

sını) isteyen tâife (güruh) ile Baba'da bulunduğu sırada aralarında büyük mücadele (uğraşı) olduğunu anlatmakta; bunlara karşı gazâ (din uğrunda savaş) ve cihâd (din uğrunda düşmanla savaşma) açılmasını, her köye sünnî (Şianın dışında İslâm mezheplerine bağlı) bir imam tayin edilmesini, tekkelerinin yoklanmasını tavsiye'' etmektedir(74).

Başka bir mektubundan : Padişah ile münasebetine Hocaefendi (Sadeddin Efendi) ve Kıbrıs Paşası Ahmet Paşa'nın sebep olduğu, Hocaefendinin sohbetinden sonra ''Sizin gibi kişilerin kenarda kalması uygun değildir. Burada olması gereklidir'' diyerek, Rumeli'inde bulunduğu yere dönmesine müsaade edilmediği, beş ay sonra Küçük Ayasofya Şeyhinin vefatı üzerine, onun yerine tayin edildiğini bildirmektedir (75). Hüdâyî'nin Rumeli'ndeki görevinin ne olduğu bilinmediği gibi, İstanbul'a geliş yılı da bilinmemektedir. Yine III. Murad'a yazıldığı şüphe götürmeyen bir mektubunda ''Saâdetlu Padişahım, bugün sehersice (şafak vaktı) uyandım. Bir hitap varid oldu (kutsal bir söz duydum). 997'de düşman tahtı feth olur diye uyandım. Kazvin hatıra geldi. İn-şâ' Allah hayırdır.'' demektedir (Süleymaniye -Fâtih ktph, 2572, 143 a). Bu mektubun, 997 yılından en az bir yıl önce yazıldığı düşünülürse; Rumelinden İstanbul'a gelen Hüdâyî'nin mektuplar yazarak müjdeler vermesi ve tavsiyelerde bulunabilmesi için, padişahın teveccühünü kazanmış olması, bunun için de en az 2-3 yıllık bir zamana ihtiyaç (gereksinme) olacağı doğaldır. Bu durumda, Hüdâyî'nin 996 yılından önce İstanbul'a geldiği söylenebilir.

Bu suretle, Hüdâyî'nin I. Ahmed zamanında Bursa'dan değil, III. Murâd zamanında Rumeli'nden İstanbul'a geldiği; pa-

---

74 Süleymaniye -Fâtih ktph. 2572, 88 b-91 b.

75 Süleymâniye - Fâtih ktph. 2572, 238 b.

dişahın aşırı derecede güven, sevgi ve saygısını kazandığı, bunun bir sonucu olarak, dış ve iç sorunlarda, padişaha yazdığı mektuplarla tavsiyelerde bulunduğu kesinlik kazanmaktadır.

I. Ahmed, zaman farkıyle, yukarda sözü geçen rüyasının Hüdâyî tarafından yorumundan sonra, bu ünlü Şeyhe karşı aşırı saygı göstermiş (76); menkabe niteliğindeki davranışları tarihi kaynaklarda yer almıştır. Sözü geçen kaynaklardaki kayıtlara göre; padişah, Hüdâyî abdest alırken ibrikle su dökmüş, valide sultan havlu tutmuş (77); Üsküdar çarşısında Hüdâyî'yi atına bindirerek, seyis gibi, kısa bir süre yanında yürümüştür (78).

I. Ahmed, yine bu bağlılığın ve saygınlığın bir nişânesi (iz) olarak; Küçük Çamlıca'da Bulgurlu köyü bu köye bitişik Ilısuluk mezreası ve Gâzîler tepesinden bir kısım araziyi ferman ile Azîz Mahmûd Hüdâyî adına tescil ettiğini IV. Murad'ın 1033 (M. 1623) yılında aynı konuda çıkardığı bir ferman-ı hümayundan öğrenmekteyiz (79).

Kâtip Çelebi'nin verdiği bilgiye göre, Hüdâyî 1002 (M. 1593) Cemâziyel-âhırında Muid dedenin ölümü üzerine Fâtih Câmii' nde vâiz (dinî öğütlerde bulunan) ve müzekkir (Zikrettiren : Allah'ın 99 adını eğitim yolu ile andıran), 1007 (M. 1598)'de günde yüz akça ile hadis ve tefsir okutmaya memur edilmiş; yaptırdığı mescidin cami haline getirilmesinden sonra Cuma vâizliğinden vazgeçerek perşembe günleri iskeledeki Mihrimâh Camii' nde va'z etmekle yetinmiş; 1026 (M. 1617) de Sultan Ahmed Camii'nin yapımı üzerine, her ayın ilk pazartesi güne va'za çıkmıştır (80). Nâima Fâtih Camii'ne tayininin Sunullah Efendi aracılığı ile

---

76 Kâtip Çelebi, aynı eser, 78

77 Bursalı İsmail Hakkı, aynı eser 54 b; M. Gülşen, aynı eser. 9-10

78 Bursalı İsmail Hakkı, aynı eser, 53 b. 54 b.; M. Gülşen, aynı eser. 10-11.

79 Süleymaniye - Nuri Arlasaz ktph., 89.

80 Kâtip Çelebi, aynı eser, II. 113-114.

Ferhat Paşa tarafından yapıldığını yazmaktadır (81)

Hüdâyî Camii'nin yapımı 1003 (M. 1594) tarihinde bitmiştir. Nâimâ, bu camiin, Kanunî Sultan Süleyman'ın torunu, Mihrimâh Sultan'ın kızı Ayşe Sultan tarafından yaptırıldığını bildirmektedir. Ayşe Sultan'ın Hüdâyî dergâhında gömülü olması, camiin onun tarafından yapılmış olmasını hatıra getiriyorsa da, camiin yapımı ile ilgili ebced hesabiyle düşülen tarihlerden

Zehî Mahmûd Efendi Şeyh-i kâmil
Oluptur muktedâ-yı ehli-i irfân
Yapub bu ma'bedi kıldı yerinde
Kabûl etsin hemîşe Hayy ü Sübhân
Sanırsın Mescid-i Aksâ'dır ol kim
Tolar ervâh-ı kudsîlerle her ân
Edübdür zühd ü takvâ ile bünyâd
Erişdi Hak' dan ana lûtf ü ihsân
Tamâm olduda hâtif didi târîh (Tamam oldukta hâtif....)
Makam-ı cây-ı Mahmûd Beyt-i Rahman

مقام جای محمود بیت رحمن

1003

(Süleymaniye - Esad Ef. ktph. 2716, 120 a ; Süleymaniye - Mihrişah Sultan ktph. 253, 436 a.)

Hazret-i Mahmûd efendi ol Azîz
Yapub işbu câmii kıldı lâtîf
Zühd ü takvâ ile bünyâd eyledi
Hak budur kim eyledi gayet şerîf
Görüp itmâmını oldı muktedâ
Sâmin-i zilhiccede Şeyh-i afîf

---

81 Naımâ, aynı eser, I, 112-113.

Merve gibi Kâ'be hakkı sa'yedüp
Dâi Sâî yani kim abd-i zaîf
Bir safâ olub (bulub) didi târîhini
Kıble-i erbâb-ı dîn bâb-ı şerîf.

قبلهء ارباب دين باب شريف

1003

(Süleymaniye-Mihrişah Sultan *253, 435 a.; Süleymaniye-Esat Ef.* ktph. 2716, 120 a.) Camiin Hüdâyî tarafından yapıldığı kesinlik kazanmaktadır. Bu durumda, Ayşe Sultan'ın camiin yapımı için Hüdâyî'ye yardımda bulunduğu tahmin edilebilir.

Mehmed Gülşen, Hüdâyî'nin üç defa hacca gittiğini, birincinin tarihinin bilinmediğini, ikincinin "Muhterem zevceleri Ayşe Sultan'la 1027 (M. 1618)'de olduğunu," üçüncünün 1029 (M. 1619) tarihine rastladığını belirtmek suretiyle, dolaylı olarak, Hüdâyî'nın Ayşe Sultan'la evlendiğini bildirmekte (ayne eser 6) ise de; Ayşe Sultan 1004 (M. 1595) öldüğüne göre bu imkânsızdır (82).

Mehmed Gülşen'in bu kaydını, yakın zamanlarda Hüdâyî hakkında yazı yazanlardan bazıları tekrarlamakta ise de, tarihî kaynaklarda bu rivayeti doğrulayacak bir bilgi yoktur. *Sicill-i Osmanî* ve *Hadikatü 'l-vüzerâ*'ya göre, Ayşe Sultan eski sadrazamlardan Ahmed Paşa ile evlenmiş, paşa 988 (M. 1580)'de ölmüş (83, 84); Ayşe Sultan bundan sonra, Münşeât sahibi Feridun Bey ile 990 (M. 1582) evlenmiş (85), ancak Feridun Bey'in ömrü vefa etmiyerek 991 (M. 1583) vefat etmiştir. Ayşe Sultan'ın

82 Türk ansiklopedisi, IV, 400.
83 Abdurrahman Süreyya, I, 202.
84 Osman-zâde Tâib Ahmed, İstanbul 1271, 34-35.
85 Türk ansiklopedisi, XVI, 253.

Hüdâyî ile evlendiği gerçek ise, bu evliliğin Feridun Bey'in ölümünden, hükümdar ile ilişkiyi arttırdıktan sonra olması gerekir. Hüdâyî dergâhındaki türbede, Hüdâyî'nin çocukları, babalarının bulunduğu bölümde oldukları halde, Hüdâyî'nin eşi ve Ayşe Sultan'ın ayrı ayrı hücrelerde bulunması, özellikle, Ayşe Sultan'ın yanında Hüdâyî'nin kızı Ümmü Gülsüm'ün bulunması dikkate değerdir.

Hüdâyî'nin Sivrihisar'a gitmeden önce evlendiği *Vâkıât'*taki sözlerinden anlaşılmaktadır. *Terceme Vâkıât'*ta bulunan, dervişlik eğitiminin son günlerine rastlayan "Bu gece ehl ü evlâdım ile taam yedim" cümlesi, Tanrı'ya duyulan şükranın ifadesi olduğu kadar, evlâd sevgisi ve aileye olan düşkünlüğün ve aile içindeki duyulan huzurun da bir ifadesidir (86) Yine evlâd sevgisi ile olacak ki, Hüdâyî'nin oğulları için yaptığı biraz gösterişli bir sünnet düğünü "Şeyh dünya'ya meyl etdi" şeklinde söylentiye yol açmış; Hüdâyî bunun üzerine Rabbine kulluğunu aşağıdaki ilâhîsi ile sunmaya çalışmıştır

---

86 Süleymaniye-Hekimoğlu Ali Paşa ktph. 446, 40 a.

Alan Sensin veren Sensin kılan Sensin
Ne verdinse odur dahi nemiz var
Hakikat üzre anlayıp bilen Sen
Ne verdinse odur dahi nemiz var

Tutan el ve ayak Senden geliptir
Gören göz ve kulak Senden geliptir
Efendi dil dudak Senden geliptir
Ne verdinse odur dahi nemiz var

Hudâ'yâ biz bu zâtı kande bulduk
Ya ef'âl ü sıfâtı kande bulduk
Fenâyı yâ sebâtı kande bulduk
Ne verdinse odur dahi nemiz var

Bizim ahvâlımiz ey Hayy ü Kayyûm
Cenâb-ı pâkine hep cümle ma'lûm
Buyurdun oldu illâ kaldı ma'dûm
Ne verdinse odur dahi nemiz var

Hüdâyî'yi sen eriştir murâda
Senindir çünkü hükm arz ü semâda
Efendi dahli yok gayrın arada
Ne verdinse odur dahi nemiz var

(Ziver Tezeren, Seyyid Azîz Mahmûd Hüdâyî Divanı, İstanbul 1985-56/51.

Hüdâyî'nin 11 çocuğu olmuştur. Kalbi aşırı evlât sevgisi ile çarpan bu hassas baba, hayatında 8 kez evlâd acısı görmüş; özellikle 1004 (1595 M.) yılında 4 gün ara ile vebadan kaybettiği Mehmed ve Mustafa adındaki iki oğlu 54 yaşındaki babayı çok üzmüş ; ancak o, teselliyi yine bağlı olduğu dinde bulmuştur.

Sânîaşer rebiulâhır yevmü'l-hamis
Râbi-i elf idi hicret kametim oldu dütâ
Rıhlet etdi dâr-ı dünyâdan bekaya ibn-i Şeyh
Vâlidi Mahmûd efendi kendi nâmı Mustafâ
Bu firak odu yakarken bağrımı dördüncü gün
Kardeşi olan Muhammed eyledi azm-ı beka
Pels esüp bâd-ı ecel iki nihâl-i nevresin
Kametin dâl eyleyüp hâke düşürmüştür vebâ
Ma'ni yüzünden mukarrer mahbes-i tenden çıkıp
Âşiyân-ı Adne peryâz etdi ol iki hümâ
Âriyetdir cân-ı şîrini bedende gördüler
Anı cânâna hemândem eyledi anlar fedâ
Azm-i ukbâ eyledikde dediler târîhini
Göçtü Firdevs'den yana Rûh-ı Muhammed Mustafâ

كوجدى فردوسدن يكا روح محمد مصطفا

1004

(Süleymaniye - Esad Ef. ktph. 2716, 120 b.
Süleymaniye Mihrişah ktph. 253, 436 a)

Hüdâyî, 1038 safer (M. 1628)'inin 2. salı gecesi 88 yaşında, Tanrı'nın "Bana dön" emrine uyarak ebedî âleme göçmüştür. Ölümü için ebced hesabıyle yazılan târihler küçük bir divân oluşturacak kadar çoktur.

Bugün ol Kutb-i âlem Hazret-i Mahmûd efendi kim
Koyup, işbu mekânı azm-ı bâğ-ı lâ-mekân etdi
Cihândan göz yumub gitdikde Fakrî didi târîhin
Hüdâyî Hû çeküb rûhı hemân azm-ı cihân itdi

هدای هو جکوب روحی همان عزم جنان ایتدی

1038

(Süleymaniye-Esad Ef. ktph. 2716, 122 b)

Didi hâtif ey Füzûnî şöyle kim târîhini
Kutb idi Mahmûd efendi cânı teslîm eyledi

قطب ایدی محمود افندی جانی تسلیم ایلدی

1038

(Süleymaniye-Mihrişah Sultan ktph. 253, 438 a
Süleymaniye Esad Ef. ktph. 2716, 122 a.)

Şeyh Mahmûd Hüdâyî

شیخ محمود هدایی

1038

(Mehmed Gülşen, aynı eser, 171)

II

SAN'ATI ve FİKRİYÂTI

Hüdâyî'nin en önemli özelliği Anadolu'da Yunus'la başlayan, geniş halk takalarına hitap eden tekke edebiyatının zühdî (Din kurallarına aşırı bağlılık) bir bölümünü oluşturmuş, san'atını halkın dinî, ruhî ve ictimaî eğitimi için kullanmış olmasıdır. O, san'atında güttüğü bu amaçla, düşünce ve duygularını sadece bir devre değil, nesiller boyunca devamını ve günümüze kadar gelmesini sağlamıştır. Hüdâyî, bu san'at biçimiyle, faydacılık teorisini kabul etmiştir; halka yarar sağlamayan maddî ve ma'nevî bilimin kıymetsiz olduğunu, bilimin dedikodu olmadığını kabul eder.

XIII. asırda, eski dinî-millî kahramanlık menkabeleri yanında, vahdet-i vucûd (varlığın birliği) teorisini dile getiren şiirler yazılmaya başlanmıştır. Bunları yazan şairler, çoğunlukla inançlarını halka yaymak amacını gözettiklerinden, halka yabancı olan bu ileri ve tehlikeli felsefî ögeyi, onların idrâk (algı) düzeyinde tutmaya çalışıyor; o düşünceleri, dil, söyleyiş, şekil ve vezin bakımından millî bir biçime sokmaya çaba gösteriyorlardı. Şi'rini, Hak (Tanrı) yolcusunun dinî ve rûhî eğitimi için bir araç yapan Hüdâyî, eserlerinin çoğunu Arapça yazdığı halde, divânını, zamanına göre, sade sayılacak bir Türkçe ile yazmış; arûz ve hece vezinlerini (ölçülerini) kullanmıştır. Onun arûz ile yazdığı birçok şiirlerinde imâle (kısa heceyi uzun okuma) ve zihâf (uzun okunması gereken sesli harfin kısa okunması) lar vardır. O, arûz vezninin hece veznine en çok benzeyen "Müstef'ilün-Müstef'ilün", "Fâilâtün-Fâilâtün-Fâilün", "Mefâîlün-Mefâîlün-

Feûlün'' gibi kalıplarını kullanmış, en güzel şiirlerini (ilâhîlerini) bu vezinlerle yazmıştır. Hece ile yazdığı birçok ilâhîlerin bazı mısraları (dizeleri), arûz kalıplarına uymaktadır. Bu durumda, şairin iç âhengine uyarak, bazı mısraları hece, bazılarını da arûz ile yazdığını, asıl amacının mısralardaki düşünce ve duyguda toplandığını söylemek mümkündür. Akıcı bir dili vardır. İlâhîler, yazılışı kolay göründüğü halde, taklide kalkınca güçlüğü anlaşılan türdendir. Hüdâyî, bütün halk şairleri gibi, hece vezninde durak kuralına uymamış; yarım kafiyeler (uyaklar) kullanmış, bu kafiyeleri de çoğunlukla çekimli fiillerden yapmıştır.

Hüdâyî'nin şiirleri ''Divân-ı Hüdâyî'' veya 'İlâhiyât-ı Hüdâyî'' adını taşıyan kitaplarda toplanmıştır. Ancak Hüdâyî'yi, Divân Şairleri kadrosuna koymak imkânsızdır. Aşağıda görüleceği üzere, onun Divan Edebiyatı etkisi altında yazdığı beyitlerin sayısı pek azdır.

Gar-ı sadrımda habîbim olalı aşkım nihân
Başım üstünde hamâm-ı gam yapubdur âşiyân
Ankebût-i dâğ-ı mihnet perde çekmiştir ana
Bu değildir gördüğün ey yâr-ı sâdık her zamân
Âfitâbım bir hilâl-ebrû kulundur mâh-ı nev
Âsumân şeh-nişinindir sipihridir nişân
Dolanur her şeb çerâğ-ı encüm ile kevkebi
Bir tarîk ile sana yol bulmak ister keh-keşân
Şâne ile âşinâ olub sabâya uymasa
Dostum çıkmazdı başdan kâkül-i anber-feşân
Müşkilin e's-sabrü miftâhü'l-ferecle hall edib
Ba'de usrin yüsr fikriyle nazar kıl her zamân
Sûret-i bi-ma'niden pâk eyleyüb dil deyrini
Halvet-i celvetde zikr'llâhı et vird-i zebân

(Ziver Tezeren, Seyyid Azîz Mahmûd Hüdâyî Divânı, İstanbul 1985, 181/45)

Esasen devrinin edebiyat tarihçisi olan tezkere yazarları da Hüdâyî'yi Divân şairi saymamışlar, tezkerelerine almamışlardır. Onun şiirlerinin dörtte üçü, Ahmed Yesevî'den beri Halk Edebiyatımızda yaygın olarak kullanılan ve nazım birimi olan dörtlüklerden, Koşma şeklindeki (murabba biçiminde) ilâhîlerden meydana gelmiş bulunmaktadır. Gazel ve muhammese benzeyenler çok azdır.

Şeriat ile uğraşan bilginlerin kabul edecekleri dairenin dışına çıkmayan Hüdâyî, mecâzî aşkın karşısındadır.

Yeter etdin fenâ bağında feryâd
Yürü bülbül kadîmî âşiyâne
Kafesten eyle cân mürgünü âzâd
Yürü bülbül kadîmî âşiyâne

Mecâzî gülsitânda olma nâlan
Ayak bağı olur bu bâğ-ı ekvân
Hakîkat gülşenini eyle seyrân
Yürü bülbül kadîmî âşiyâne

Görüp pervâneyi andan sebak al
Küyündür nâr-ı aşka perr ile bâl
Mecâzı ko hakîkat bahrine dal
Yürü bülbül kadîmî âşiyâne

(Ziver Tezeren, aynı eser, 138/179)

Hüdâyî bu şi'rinde : Mecâzî aşkın senbolü olan bülbüle, dolayısı ile mecâzî yolunda yürüyenlere, kendini ateşe atmak suretiyle ateşle ateş alan pervaneyi örnek göstererek, ondan ders al-

malarını, yürüdükleri mecâz yolunu terketmelerini, hakikat denizine dalmalarını öğütlemektedir.

Hüdâyî, vahdet-i vücut (varlığın birliği) anlayışına tam anlamiyle bağlıdır. Aşağıya aldığımız beyitler, onun bu düşünce sistemini benimsemiş olduğunu göstermektedir.

Zuhûru perde olmuştur zuhûra
Gözü olan delîl ister mi nûra

(Mehmet Gülşen, aynı eser Necâtü'l-garikten, 30.)

Tanrı, kendini tanıtmak için kâinât meydana getirmiş, onu kendi varlığı için bir perde yapmıştır.

Ahmed'in farkı ahaddan mîm-i imkân iledir
Aradan imkânı kaldırsan kalır vahdet hemîn

(Ziver Tezeren, aynı eser, 195/141)

Ne sandın sen alan Hak'tır veren Hak
İşiden söyleyen Haktır gören Hak

(Ziver Tezeren, aynı eser, 193/100)

Cemâline edüp insanı mir'ât
Kemâl-i hüsnünü seyrân eden Dost

(Ziver Tezeren, aynı eser, 33/18)

Bu beyitler, Hüdâyî'nin vahdete bağlı olduğunu göstermekte ise de; onun buna benzer nitelikteki sözleri çok sayıda değildir. Üftâde'den önce Nureddin-zâde ve Kerimüddin-i Halvetî'ye bağlanan Hüdâyî, her şeyden önce Halvetîliğin etkisinde kalmıştır. Tasavvufî Halk Edebiyâtının çok geniş bir zümreye seslenen Halvetî Edebiyâtı, vahdet anlayışlarını pek açık olarak yaz-

maktan çekinmişlerdir. Bundaki gâyeleri, Hak Yolcusunu mezleka-i akdama (ayak kaymasına) düşürmemektir. Her şeyin Hak olduğunu, mutlak fâilin Allah olduğunu, duygu yolu ile değil, sırf işitme yolu ile öğrenen bir mürid, kendi hatalarının Hak'tan geldiğine inanacak ve bu yüzden şeriat ile ilgili bazı kuralları bırakacak, suçlarını Allah'a isnat (yükleme) edecektir. Hüdâyî zamanında tâat (Allah'ın emirlerini yerine getirme) ve uzlet (bir kenara çekilip ibadetle meşgul olmak) sahipleri bulunmadığı için üzgündür.

Tâat ü uzlet bizde yok
Celvet ü Halvet bizde yok

Şevk ü mahabbet bizde yok
Ni'colur bizim hâlimiz

(Ziver Tezeren, aynı eser, 70/73)

(Halvet, gönül evini yabancılardan boşaltıp dost ile yalnız kalmaktır. Bu anda, kalbe ilâhî duygular gelir. Bu ilâhî duyguların kalbe kalabalık içinde gelmesine de celvet denmektedir. Şevk, sevgiliyi seyr için kalbin coşmasıdır.)

Hüdâyî'nin bulunduğu İstanbul hakkındaki kanaatı da olumsuzdur.

Şehr-i İstanbul şerr ü fitneden hâlî değil
Zühd ü takvâvü ibâdet her kesin hâli değil

(Ziver Tezeren, aynı eser, 194/116)

İşte bu sebeplerden ötürü, gerek Üftâde ve gerek halîfesi Hüdâyi, birçok celvetî şairleri, bu noktayı gözönünde tutarak, şiirlerini daha çok zâhidce (Şeriat kurallarına çok uygun) bir anlayışla yazmışlar, Tevhid'in gereğinden ve öneminden söz etmişler; vahdet-i vücut anlayışını açıklamakta ölçülü davranmışlar-

dır. Çünkü Yunus bile bazı zaman şeriat edebinden kortuğu **için,** gerçeği daha fazla açıklayamacağını söyler. *Vâkıât*'a göre, **Tev**hid, bütün zorlukların anahtarıdır. Hak yolcusunu Tanrı'ya **ulaş**tıran bir yoldur. Üftâde'de bir beytinde

Tarîk-i celvetî'nin iptidâsı
Ki Tevhîd'tir anın muhkem binasi

diyerek Tevhidin önemine işaret etmektedir.

Hüdâyi de, Arapça olarak

"E't-tevhîd sıhhatü'l-eşbâh ve râhatü'l-ervâh ve minhâc ü'l-envâr mi'râcü'l-esrâr" diyerek; Tevhid, vücutların sağlığı, rûhların rahatı, nurların yolu ve sırların mi'râcı, rûhî bir yükseliştir.

Abdülkerîm-i Kuşeyrî de

"Tevhid, Tanrı'nın bir ve eşsiz oluşuna inanmaktır. Bu anlamda bütün bilgiler yok olur. Tanrı ezelde olduğu gibi kalır. Kul bu halde Tanrı'dan başka bir şey görmez, Tanrı'yı ezeldeki gibi görür" diyerek, Tevhid'in önemini belirtmektedir. İstanbul, Ankara ve Bursa kütüphanelerinde gördüğüm 36 Hüdâyî Divânında, ilâhîlerin yazılışında değişik sıralamalar olduğu halde, bütün Divânlarda ilk ilâhîyi,

Tevhîd ile olur her derde dermân
Hakk'a Tevhîd ile ermiş erenler
Tevhîd ile olur her müşkil âsân
Hakk'a Tevhîd ile ermiş erenler

dörtlüğü ile başlayan ilâhisi ile oluşturuyor.

Hüdâyî'ye göre, "işlerin en büyüğü Tanrıyı anmaktır, aklı olan buna çalışmalıdır. Çok cömert olan Tanrı, kendisini ananı

anar. Tanrı'dan ihsan isteyen o'nu ansın'' demektedir.

Ekber-i a'mâl zikru'llâhtır
Âkil isen ona sa'yet dâimâ
Zâkiri zikreyler ol Rabb-ı Kerîm
Zâkiri olsun isteyen Hak'tan atâ

(Ziver Tezeren, aynı eser, 29.)

Hüdâyî'nin bu suretle telkin ettiği zikir, Kur'ân-ı Kerim emridir. Ahzap Sûresinin 33. âyetinde ''Allâh'ı çeşitli zikirlerle anın'' denilmekte; bir Hadis-i Şerifte de ''Yer yüzünde Allâh Allâh'' deyen biri bulundukça kıyametin kopmayacağı bildirilmektedir.

Peygamberden şefâat dilerken de onun peygamberler içindeki yerini belirtmek suretiyle, Hak yolcusuna izleyeceği yolu anlatır.

Nebîler gerçi halkı davet edip
Kamusu ettiler irşâd-ı ümmet
Velî sen geçip ef'âl ü sıfâtı
İbâdı ettin asl-ı zâta davet
Anınçün hâtem oldun enbiyâya
Seninle bitti bünyân-ı nübüvvet
Habîbâ ger Halîl olduysa ceddin
Sen oldun Kutb-i eflâk-i mahabbet
İki şakk-oldu mâh engüştün ile
Çü gördü Sende nûr-ı şems-i vahdet
Medeteyle Hüdâyî derd-mende
Şefâat yâ Resûla'llâh şefâat

(Ziver Tezeren, aynı eser, 25/10)

Hüdâyî'ye göre, tasavvufun iki dayanağı vardır. Biri ''Lâ ilâhe ill'Allâh'' diğeri ''Muhammedün Resûlu'llâh'' Birincisinde

Tanrıya ilerleme, ikincisinde bu âleme dönme gerileme vardır.

Aşağıdaki ilâhîde, Tevhidin yararları anlatılmakta, onun zikirlerin en hayırlısı ve sultanı olduğu anlatılmakta; durmadan "Lâ ilâhe ill'Allâh"'ın tekrar edilmesi telkin edilmektedir.

Gelin diyelim Şevk ile — Lâ ilâhe ill'Allâh
Aşk ile sıdk ü zevk ile — Lâ ilâhe ill'Allâh

Cehennemden âzâd eder — Dost yoluna irşâd eder
Gamgîn gönüller şâd eder — Lâ ilâhe ill'Allâh

Cennet anınla açılır — Mü'minlere nûr saçılır
Dost illerine geçilir — Lâ ilâhe ill'Allâh

Açılalım güller ile — Ötelim bül büller ile
Deyelim pak diller ile — Lâ ilâhe ill'Allâh

Kani bir kalbi uyanık — Kani bir ciğeri yanık
Doğru yol isteyen âşık — Lâ ilâhe ill'Allâh

Derdlilerin darmânıdır — Tesbihlerin sultânıdır
Hakk'ın bize ihsânıdır — Lâ ilâhe ill'Allâh

İster isin hayr-ı ezkâr — Durma hemân Tevhîde var
Hüdâyî'ye yol soran yâr — Lâ ilâhe ill'Allâh

Hüdâyî bazı şiirlerinde Allah'ın büyüklüğünü, onun yaptığı işleri belirtmek suretiyle kavratmaya çalışır. Gülistanda gülü açan, o gül için bülbülü inleten, damlayı engine dönüştüren, kimini kul, kimini sultan yapan, kimini Yakup gibi ağlatan, ki-

mini Kenan ülkesine hükümdar tayin eden o yüce varlıktır. Her şey o yüce iradeye tabidir.

Gülistânda gülü handân eden Dost
Ana bülbülleri nâlân eden Dost
Dilerse katreyi ummân eden Dost
Kimini kul, kimin sultân eden Dost

Bakarsın âleme bir özge üslûp
Kimi tâlip oluptur kimi matlûp
Kimini ağlatıp mânendi Ya'kûp
Kimini Yûsuf-i Ke'ân eden Dost

(Ziver Tezeren, aynı eser, 33/18)

Hüdâyî, bîat (hüküm altına girme) töreni olan "Elest, meclisinde bütün ruhların

Elestü birabbiküm (Ben sizin rabbiniz değil miyim) hitabını işittikleri, tüm insanların Âdem'le Havvâ'dan türediği halde, her birinin ayrı yollara gitmesi ve aralarındaki farklılık düşündürür.

Kamu ervâh Eslest bezmine gitti
Hitâb-ı Hakk'ı hep cümle işitti
Ya niçin her biri bir yana gitti
Hudâ birdir bu çok yollar nedendir
Kamunun aslı hod Âdem'e Havvâ
Ya niçin bazı a'lâ bazı ednâ

(Ziver Tezeren, aynı eser, 52/46)

O, melek, cin ve bütün insanların, seherde açılan güllerin, öten bülbüllerin, menekşelerle sünbüllerin, bağ ve bostanların Tanrı'ya aşık ve onun özlemi içinde olduğunu, îmân edenlerde-

ki bu özlemin kâfirlerde de bulunduğunu, tüm varlıkların istekleri bir olduğu halde, bazılarının kâfir oluş sebebini bilememekte ve bu sırrı çözememektedir.

Hüdâyâ cümle-i âlem Sana âşık Seni özler
Melek cin ü benî-Âdem Sana âşık Seni özler

Seherde açılan güller Öten şûrîde bülbüller
Benefşelerle sünbüller Sana âşık Seni özler

Eğer bâğ ü eğer bustân Eğer sünbül eğer reyhân
Efendi hep baharistân Sana âşık Seni özler

Kamunun matlabı birdir Ya niçin bazı kâfirdir
Acep hâlât acep sırdır Sana âşık Seni özler

(Ziver Tezeren, aynı eser, 48/40)

Hüdâyî, Tanrı'nın zâtını idrâk mümkün olmadığını bildiğinden, Kulu sadece Yaradan'ın ni'metleri üzerinde düşündürür. Bütün bitkilerle ağaçlar kalem, denizlerle nehirler mürekkep olsa, Tanrı'nın ni'metlerini yazmaya yetmez.

Kalem olsa nebâtât il eşcâr
Mürekkep olsa deryalarla enhâr
Yazılmaz ni'met-i Sultân-ı Gaffâr
Gör ihsânını ol Hay ü Kadimin

(Ziver Tezeren, aynı eser, 88/101)

Tanrı'nın gücünü bir takım unvan ve sıfatlarla, somut biçimde, anlatmaya çalışır. Tanrı "Sultan"dır, "Pâdişâh'tır" "Pâdişâh-ı bî-vezîr' dir.", "Pâdişâh-bî-zevâl' dir" "Dost" tur

Onun bir bakışı ile kulun yeri ve unvanı yükselir.

Lûtfeyleyip bir kez nazar
Eylerse ger Sultânımız
Kürsî değil Arş'tan dahi
Âlî olur unvânımız

(Ziver Tezeren, aynı eser, 66/68)

Bir Pâdişâh'a kul ol kim
Mülküzâil olmaz ola
Bir gülşene bülbül ol kim
Hiç sararıp solmaz ola

(Ziver Tezeren, aynı eser, 128/164)

Yogiken âlemleri var eylemek
Hep Senindir Pâdişâhım hep Senin
Bir tecellî ile izhâr eylemek
Hep Senindir Pâdişâhım hep Senin

(Ziver Tezeren, aynı eser, s. 4/94)

Ey Pâdişâh-ı bî-zevâl — Senden ata Senden kerem
Ey bi-şebîh ü bî-misâl — Senden atâ Senden kerem

(Ziver Tezeren, aynı eser, 103/124)

Ey Pâdişâh-ı bî-vezîr — İhsân cenâbınden Senin
Ey bî-şebîh ü bî-nazîr — İhsân cenâbından Senin

(Ziver Tezeren, aynı eser, 81/89)

Vücûd iklîmini icâd eden Dost
Dil ü cân mülkünü âbâd eden Dost

(Ziver Tezeren, aynı eser, 34/19)

Bütün bunlardan sonra, Kulu mutluluğa eriştirecek tek şeyin Tanrı yardımı olduğunu söyler.

Sermâye-i saâdet Hak'tan inâyet ancak

(Ziver Tezeren, aynı eser, 77/85)

III

ÇAĞDAŞLARI İÇİNDEKİ YERİ
ve
GÜNÜMÜZE KADAR GELEN ÜNÜ

Hayat çizgisi üzerinde Kanunî Sultan Süleyman'dan IV. Murâd'a kadar (1543-1628) sekiz padişah bulunan, XVI. asrın son yarısında ün kazanmaya başlayan, XVII. asrın ilk yarısında yaygın bir üne sahip olan Hüdâyî, III. Murâd'a emredercesine mektuplar yazmış, devletin iç ve dış işleri ile ilgili tavsiyelerde bulunmuştur; I. Ahmed'in aşırı derecede saygısını kazanmış; II. Osman üzerinde etkisi olmuş; IV. Murâd'ın tahta çıkışında padişaha, Eyyüp Sultan Camii'nde yapılan törende, kılıç kuşatmıştır.

O, devlet memurlarının atama, yer değiştirme ve nasplarında (yükselme suretiyle atama) rol oynamış; devrinde tekkesi padişahın gazabına uğramış devlet büyükleri için bir barınak, ölümünden sonra ona inananlar için de manevî bir sığınak olmuştur.

1 — Hicrî 1000 tarihinde Murâd'a yazdığı bir mektupta "Moskof'tan elçi gelmiş, Terek suyu üzerinde hisarları vardır. Hani ve Kazan'ı vermek suretiyle muâhede olunmasına ikdâm (çalışma) ve ibrâm (ısrar) olunmasını : Keban suyu üzerinde dahi bir bina yapmak isterlermiş, orada bina etmeyeler" tavsiyesinde bulunmaktadır (87).

---

87 Süleymaniye-Fâtih ktph. 2572, 16 b-17 b.

Yine 1001 tarihinde III. Murâd'a yazdığı bir mektupta : "Bu sene gazâ-yı bahr (deniz savaşı) hazırlığı yapıp Girit ve Malta meselesinin ortadan kaldırılmasına ihtimam (özen) ve takayyüt (çaba) gerekli olduğu" bildirilmektedir (88).

Hüdâyî'nin tavsiyeleri sadece siyasî konularda kalmaz. O, idarî işlere de karışır. Yine bir mektubunda "Mısır paşasını kaldırmak istimâ' olundu (işitildi). Kıbrıs paşası Ahmed kulunuza Mısır'ı ihsanınız (bağışlamanız) rica olunur" demektedir(89).

2 — I. Ahmed, "bir gece rüyasında Avusturya kralı ile güreştiğini, kralın kendisini arka üstü düşürerek üstünde kaldığını görür. Sabahleyin çağırılan bilgin ve yorumcular rüyayı tabir (yorma) ederlerse de, padişah tatmin olmaz. Kendisine bunu ancak, Aziz Mahmud Hüdâyî'nin çözebileceğini söylerler. Görülen rüya, kapalı bir zarf içerisinde, güvenilir bir saray adamı tarafından Hüdâyî'ye götürülür. Kapıyı kendi açan Hüdâyî, zarfı açmadan, padişaha sunulmak üzere bir zarf uzatır. Bu zarfta görülen rüyanın yorumu yazılıdır : "Padişahın sırtının yere değmesi, insan ile toprağın birleşmesinden, iki gücün bir araya gelmesinden, Tanrı gücüne dayanarak İslâmın düşmana üstünlüğü, zaferin kazanılmasının muhakkak olduğu" müjdelenir (90).

Bu yorumdan çok memnun kalan padişah, kıyafet değiştirerek Hüdâyî'yi ziyaret etmiş, aşırı şekilde ona bağlanmış, yukarda belirttiğimiz şekilde sevgi ve saygı göstermiştir.

Evliya Çelebi I. Ahmed'in "Hazret-i Muhammed'in taşa tesir eden mübarek ayağını Kayıtbay Türbesi'nden İstanbul'a getirttiğini, Eyyüp Sultan Camii'nden sonra Sultan Ahmed Cami-

---

88 Süleymaniye-Fâtih ktph. 2572, 10 b-11 b.
89 Süleymaniye-Fâtih ktph. 2572, 239 b-240 a.
90 Naimâ Tarihi. II, 210.

i'ne naklettirdiği'' yazmakta (91): , Abdülhak Mollâ da ''I. Ahmed'in, bu ayak nakşını sorguç biçiminde yaptırarak Cuma **ve** Bayram günlerinde hılâfet-i Uzmâ amâmesine taktığını, ayrıca bir tahtaya çizdirerek kadem-i şerifin kenarına aşağıdaki kıt'ayı yazıp Hüdâyî'ye hediye ettiğini; dergâhı ziyareti sırasında duvarda asılı gördüğü bu levhayı Şeyhten isteyerek II. Mahmûd'a hediye ettiğini bildirmektedir (92).

N'ola tâcım gibi başımda götürsem dâim
Kadem-i resmini ol Hazret-i Şâh-ı rüsülün
Gül-i gülzâr-ı nübüvvet o kadem sâhibidir
Ahmed'a durma yüzün sür kademine o gülün

Mutasavvıflara karşı derin bir saygı besleyen, Mevlânâ vasfında bir de gazel yazan I. Ahmed'in, III. Murâd zamanından bu yana büyük bir ün kazanmış olan Hüdâyî'ye karşı ilgi ve saygı duymaması imkânsızdır. Bu saygının bir ifadesi olarak Hüdâyî'nin

Diller acep hayran olur
Esrâr-ı zikru'llâh ile
Yollar beğim âsân olur
Âsâr-ı zikru'llâh ile

(Ziver Tezeren, aynı eser, 139/180)

dörtlüğü ile başlayan ilâhisine nazire olarak:

Dil-hânesi pür nûr olur
Envâr-ı zikru'llâh ile
İklîm-i dil ma'mûr olur
Mi'mâr-ı zikru'llâh ile

(Sadettin Nüzhet Ergun, Türk Şairleri, I, 290)

---

91 Aynı eser, 525
92 Atâ Tarihi, İstanbul, 1293, IV, 57.

dörtlüğü ile başlayan bir ilâhî yazmıştır. Bununla da yetinmeyen padişah, kalbindeki cömert sevginin etkisi ile olacak, Küçük Çamlıca'da Bulgurlu köyüne bitişik Ilısuluk mezraası ve gâzîler tepesinde bir kısım araziyi bir fermanı ile Hüdâyî adına tescil ettirmiştir. Böyle bir fermanın varlığını, IV. Murâd'ın fermanından öğrenmekteyiz.

Yine T. Ahmed'in ağır seyreden hastalığı günlerinde, ölümünde gaslinin Hüdâyî tarafından yapılmasını vasiyyet ettiği, öldüğünde yıkanması için çağırılan Hüdâyî'nin "pek severdim dayanamam, hem çok ihtiyarım" diyerek padişahı halifelerinden Şaban dedeye yıkattığını, Naimâ'dan naklen Reşad Ekrem Koçu bildirmektedir (93).

3 — Hüdâyî, II. Osman devri olaylarında da etken olmuştur. II. Osman "rüyasında taht üzerinde Kur'ân-ı Kerîm okumakta iken, Hazret-i Peygamber gelir, elinden Kur'ânı sırtından cübbeyi ve zırhı alıp bir sille ile tahtından atar. Arkasından ayağına yüz sürmek için koşan padişah bu isteğini yerine getiremez. Rüyayı Hoca Ömer Efendi'ye yorumlatırlar. Ömer Efendi, "Rüyada ayağına yüz sürmek mümkün olmadı, hacc için tereddüdünüzü gidermek zamanıdır, hacc etmek suretiyle mübarek mezarlarını ziyaret buyurun" der, padişahı bu yorum tatmin etmez. Azîz Mahmûd Hüdâyî'ye başvururlar. Şöyle bir yorumda bulunur "Kur'ân-ı Kerim, hükm-i şer'-i şeriftir (İslâm şeriatının emridir. Cübbe, âlem-i vücuttur (dünyadır). İslâm padişahı tövbe ve inâbeti kendilerine hemden etsinler (Günahlarına tövbe edip Tanrı yolunu tutsunlar). Merkad-i kibâr (Ulularıın mezarlarını) ziyaret etsinler "Padişah, Hüdâyî'nin yorumu ile yaptığı tavsiyeyi uygular. Ancak, tarihlerin kaydettiği feci' akibeti önleyemez (94).

---

93 Reşad Ekrem Koçu, Osmanlı Padişahları, İstanbul ?, 181.

94 Naimâ Tarihi, II, 210.

4 — IV. Murâd'ın tahta çıkışında, genç padişaha Aziz Mahmûd Hüdâyî tarafından kılıç kuşatılmış bulunması, kısa bir süre sonra, padişahın bir fermanla, I. Ahmed'in Küçük Çamlıca'da Hüdâyî adına tescil ettiği arazı ile ilgili hükme, I. Mustafa ile II. Osman devrinde olduğu gibi, fermanı ile uyulmasını emretmiş olması, Hüdâyî'nin bu padişah döneminde de şöhret ve saygınlığının devam ettiğine bir kanıttır.

5 — a) I. Ahmed'in ölümünde I. Mustafa'yı tahta çıkarıp kendisini üç ay saltanat makamından uzak bırakan Halil Paşa'yı II. Osman azletmişti. Hayatını tehlikede gören paşa Hüdâyî tekkesine sığınmış, onun aracılığı ile afva uğrayarak ikinci defa kapudan paşalığa getirilmişti (95). Bu da Hüdâyî'nin II. Osman üzerindeki etkisine ayrı bir örnek oluşturmaktadır.

b) II. Osman tahttan indirildiği sırada, Fâtih Câmii avlusuna toplanan Yeniçeriler, altı kişinin öldürülmesine fetva istiyorlardı. Bunlar arasında Dilaver Paşa da vardı. Paşa Hüdâyî tekkesine sığınmıştı (96).

c) Kapudan-ı Derya Halil Paşa'ya Hüdâyî'nin yazdığı bir mektupta "iptidâ-yı sefere hangi gün mübârektir" deyu sual olunmuş "cemâziyel âhirenin ilk pazartesi günü mübarektir" biçimindeki karşılığı, devlet büyükleri üzerindeki etkisine diğe bir delildir (97).

6 — III. Mustafa, Hüdâyî'nin aşağıdaki beyitlerini bir lev haya yazdırmış, ölümünden sonra sandukası başına asılmasını vasiyyet etmiştir (98).

---

95 Hammer Tarihi Tercümesi, 8, 195

96 Naimâ Tarihi, II, 217

97 Süleymaniye, Esad Ef., 2716, 136 a.

98 Mehmet Gülşen, aynı eser, 57.

Elâ ey gevher-i kân-ı risâlet
Sana bin bin salât ile tahiyyet
Hakîkat bâğının serv-i bülendi
Gül-i sad-berg-i gülzâr-ı saâdet

(Zivcr Tezeren, aynı eser, 25/10)

Bu da XVIII. asrın ikinci yarısında Hüdâyî'nin şöhretinin devam ettiğini göstermektedir.

7 — II. Mahmûd'un Hekimbaşısı Abdülhâk Mollâ'nın, Hüdâyî dergâhını ziyareti sırasında, I. Ahmed tarafından Hüdâyî'ye armağan edilen Hazret-i Peygamberin ayak nakşını ve padişahın bir kıtasını içeren levhayı duvarda asılı görüp Şeyh'ten isteyerek II. Mahmûd'a sumuş bulunması; II. Mahmûd'un üçüncü kadını Âşûb-cân tarafından Küçük Çamlıca'da çilehane olarak bilinen mescidin bahçesine 1291 (M. 1874) tarihinde bir kuyu ile su hazinesi yaptırmış olması, Hüdâyî'nin ününün saray çevresinde uzun süre unutulmadığına bir başka delil oluşturur.

8 — Kendi devri kaynaklariyle sonraki devirlerin kaynaklarında Hüdâyî büyük bir mutasavvıf olarak gösterilmektedir

a) Naimâ "bir derceye vardı ki Pâdişâh-ı cihân bile Kutb-i zaman (manevi derecelerin en yükseği) olduğuna inandı. Kerâmet (erenlerin gerekli zamanlarda gösterdikleri olağan üstü hal)leri dünyâyı tuttu"(99)

b) Peçevî "asrında kutb olduğundan şüphe edilmezdi. Birçok meclislerine katılmakla onurlandım. Mübarek ellerini öpmekle eriştiğim şeref bana yeter" (100).

c) Evliya Çelebi "devri kutbu olduğunu yazdıktan sonra", sohbetleriyle onurlanmam bu fakire nasip olmuştur. Çok

99 Naimâ, aynı eser, 112-113.
100 Peçevî Tarihi, II, 357.

nasihatlarında bulundum. Mübarek ellini öpmekle övünürüm (101).

Bursalı Celvetî Şeyhi İsmail Hakkı "ey Muhammed ümmeti, bu dünyaya iki Mahmûd gelmiştir. Biri Mahmûd-ı Gaznevî, diğeri Mahmûd-ı Manevî'dir. Birinin mezarı Gazne'de, diğerinin mezarı Üsküdar'dadır. Adâlet Gaznevî'de, fazilet (Erdem) Hüdâyî'de son bulmuştur "(102)

Ey gürûh-ı Muhammedî biliniz
Geldi bu âleme iki Mahmûd
Biri Mahmûd-ı Gaznevî meşhûr
Biri Mahmûd-ı ma'nevî ma'hûd
Micmer-i Üsküdar ü Gazne'de bû
İki Sultân yaktı anber ü ûd
Adl ise Gaznevî'de ancak olur
Fazl ise ma'nevîde buldu vücûd

Bütün bu kayıtlar, Hüdâyî'ye verilen değeri göstermektedir.

9 — Tarihî kaynaklarda ve menkabe kitaplarında Hüdâyî'ye ait birçok kerâmetler görülmektedir

a) Yukarıda kaydettiğimiz I. Ahmed'in Hüdâyî'ye aşırı bağlılığı dolayısı ile, Şeyhin, abdest alırken ibrikle su döktüğü, valide sultanın havlu tuttuğu sırada, valide sultanın gönlünden "Şeyh hazretlerinin birçok kerametleri olduğu söylenir. Bize de kerametlerini gösterseler" şeklinde bir istek geçtiği sırada, Hüdâyî'nin "Şevketli sultanım bundan büyük kerâmet olur mu? Pâdişâh-ı rûy-ı zemin (yer yüzünün padişahı), su döküyor, vâlide sultanhazretleri havlu tutuyor" dediği bazı kaynaklarda tekrarlanmaktadır.

---

101 Evliyâ Çelebi, aynı eser, 478
102 Ferahü'r-rûh, Bulak 1252, II, 65

b) İstanbul'da, her gün ikiyüz kişinin ölümüne sebep olan bir vebâ salgını varmış, halktan bazı kimseler toplanarak Hüdâyî'ye gitmişler ve manevî yardımını istemişler. Hüdâyî istek sahiplerine "bu gibi işlere karışmak neşemize uygun değildir" demiş. Yalvarmışlar; "böyle bir güç işe ancak siz çare bulursunuz. Bir şey elde edemeden ayrılmamız, sizin şanınıza yakışırsa, gidelim" demişler. Bunun üzerine Hüdâyî, "Karacaahmed kabristanına gidiniz, filan yerdeki servinin altında Hasır-Puş (hasıra sarılıp yatan) Dede adında bir kimse yatar, ona başvurunuz. Müracaatınız kabul edilmezse, bizden selâm söyleyiniz" demiş. İstekliler, Hüdâyî'nin tavsiyesine uyarak Hasır-Puş Dede'ye gitmişler. Önce reddedilmişler, Hüdâyî'nin selâmını söyleyince "bugün bir kişinin cenaze namazı kılınsın, hastalık son bulsun" cevabını almışlar. Salgın da sona ermiş Tarîhî kaynaklar, bu yıllarda yüzlerce kişinin ölümüne sebep olan vebâ salgınından söz etmektedirler. Yukarıda hayatı bölümünde kaydettiğimiz ebced hesabiyle yazılmış vefat tarihinden, Hüdâyî'nin dört gün ara ile 1004 (M. 1595) yılında Mehmed ve Mustafa adındaki iki oğlunu kaybettiğini öğrenmekteyiz (103).

c) Üsküdarlı kayıkçıların, fırtınalı havalarda, Üsküdar ile Beşiktaş arasında vapur işlemezken bile, Üsküdar'dan Sirkeci tarafındaki Çıtladı-kapı'ya rahatlıkla gittikleri ve bu yola Hüdâyî yolu dedikleri ve bunu Hüdâyî'nin bir kerameti olarak açıkladıkları bilinmektedir. Hüdâyî, fırtınalı bir havada, Sultanahmed Camii'ndeki görevini yapmak üzere müridleriyle Üsküdar'dan Çıtladı-kapı'ya geçtiği sırada, aşağıdaki dörtlükle başlayan ilahisini okumuş, kayığın iki tarafı iki kayık boyu süt liman olmuş (104).

---

103 Mehmet Gülşen, aynı eser, 12-13,

104 Mehmed Gülşen, aynı eser, 13-14

Allâhümme Yâ Hâdî	Âsân eyle yolumuz
Sehhil ubûrü'l-vâdî	Tiz geçir tut elimiz

(Ziver Tezeren, aynı eser, 69/72)

d) Hüdâyî'nin, I. Ahmed'le sohbet ettiği bir günde, padişah'ın, Abdülkadir-i Geylânî hazretlerinin "kıyamet gününde birçok günahkârlara şefâat buyuracaklarına dair rivayetdir. Doğruluk derecesi hakkında ne buyurulur" diye bir soru yönelttiği ; Şeyhin, biraz düşündükten ve mürakabeden sonra, doğruluğunu tasdik ettiği; bu kez de padişahın "sizin bize bir müjdeniz yok mudur" sorusunu yöneltmesi üzerine ellerini açıp Cenâb-ı Hakk'a yönelerek "bizim tarikimize mensup olanlar, ömründe türbemizin önünden geçip Fâtiha okuyanlar bizimdir. Bize mensup olanlar, denizde boğulmasınlar, ömürlerinin sonunda yoksulluk çekmesinler, îmanlarını kurtarmadan gitmesinler, öleceklerini bilsinler ve haber versinler" duasıyla sözlerini bitirdiği, Hüdâyî'nin duasının aynen kabul edildiği kaydedilmektedir (105).

e) 1938 yılının 24 nisan cuma günü, Müzeler ve Eski Eserler Genel Müdürlüğü'nden iki görevlinin eşliğinde arkadaşım Yüksek Mühendis Kazım Hazer ile bazı tesbitler yapmak için Hüdâyî Cami ve türbesine gittiğimizde, ellerinde sürahi, şişe, testi gibi sulu şeyleri koymaya özgü kaplar bulunan bir kalabalık ile karşılaştık. Sebebini sorduğumuzda, türbenin açılacağını, giriş kısmında bulunan ve Üsküdarlılarca suyu zemzem kadar kutsal sayılan kuyudan su almaya geldiklerini öğrendik

Türbe açıldığında halk, Hüdâyî'nin sandukasını çevreleyen şebeke (sandukanın etrafındaki demir kafes) etrafında dönmek suretiyle geleneksel ziyaretlerini yapıyorlardı. Aramızda bulu-

---

105 Mehmed Gülşen, aynı eser, 10

nan, camiin o zamanki imam ve hatibi Âbid Kocaman, türbeye girerken, 275 kuruşa satın aldığı ve o gün ilk defa giydiği lastiklerini çıkarmıştı. Öğle vaktı, öğle ve cuma namazı kıldırmak için camie gitmek üzre lastiklerini aradığında bulunamamış, bir gencin sırtında camie götürülmüştü. İkinci vaktı Çarşı karakolundan gelen bir polis memuru, cami ya da türbe kısmında lastik çalınıp çalınmadığını sormuş, lastiği çalınan kimsenin karakola başvurarak lastiklerini almasını istemişti. Böylece mesele anlaşılmıştı Ziyaretçiler arasına hırsız ve yankesiciler de karışmış; bir hırsız, aralarında anlaşmazlık bulunan diğer bir hırsızın çaldığı lastikleri görmüş, onu izlemiş. Çarşı karakolu önünden geçerken, kapıda duran polis memuruna, hırsız arkadaşının türbeden lastik çaldığını söylemiş, onu yakalatmıştı. Orada bulunan ve olaya tanık olan yaşlı Üsküdarlılar bu olayı, Hüdâyî'nin yeni bir kerameti saymışlardı.

Aynı gün, ikindi namazından sonra, yüksek mühendis arkadaşımla, yapılacak plan için cami kısmına geçtiğimizde, müze memurlarından biri gelerek, bir hanımın Hüdâyî'nin sandukası altına koyduğu bir kâğıdı bana vermişti. Kâğıtta "Ya Hazret-i Pîr, Üsküdar'da Uncular sokağında..... numaralı hanede oturan kızı kısmet bekliyor, gönder" sözcükleri yazılı idi. Hüdâyî'ye hâlâ inananların bulunduğunu gösteren bu belgeyi çantama koymuşken, o hava içinde, almaktan vazgeçtim. Sandukasının altına elimle koyarak sahibine sundum.

10 — Hüdâyî Cami ve Türbesi'nde muhtelif zamanlarda yapılan onarımlarda devrin padişahlarının ve hayır-sever kimselerin maddî yardımda bulunması, Hüdâyî ün ve anısının yıllar boyunca sürdüğünü, ona inananların ve hayranlarının günümüze kadar geldiğini ispatlamaktadır

a) Abdülmecid zamanında 1272 (M. 1855)'de Hüdâyî Külliyesi'nin (cami, türbe ve bağlantıları) Tanzimât üslûbunda ge-

nişletilmek suretiyle esaslı bir onarım geçirdiği, aşağı kapı ile cami kapısı üzerindeki kitâbelerden (yazıtlardan) anlaşılmaktadır.

Hazret-i Abdülmecid Hânı ilâyevmi'l-hisâb
Ömrü şevketle Hudâ tahtında kılsın kâmyâb
Sa'y ile kesb-i safâ kıl kim bu dergâh-ı bülend
Kâ'be-i uşşaktır olmuş mutâf-ı şeyh ü şâb
Ol Azîz-i Celvetî eyler derûnu lem'a-tâb
Levh-i bâba yazdı bir matla' Senîh-i kemterîn
Kıldı her mısra'da bir târîh terkîm ü hisâb

Oldu dergâh-ı Hüdâyî bendeye hayrü'l-meâb
Sıdk ile gel âsitân-ı kutb-i âlemdir bu bâb

صدق ایله كل آستان قطب عالمدربوباب

1272

Ayrıca Cami kapısı üzerinde Ziver Paşa tarafından yazılan aşağıdaki kitâbe görülmektedir

Şeh-i Gâzî velâyet menkabet Abdülmecid Hâna
Zâhir olmuş fütûh-ı mülket içre nusret-i aktâb
Resânetle Aziz Mahmûd efendi dergehin inşâ
Edince kıldı celb-i feyz-i rûhâniyyet-i aktâb
Duâ-yı şevketiyle Ziver iki cevherin târih
Sezâdır olsa bâb-ı hân-kâhda zînet-i aktâb

Ancak, kitâbeye, bir dalgınlık eseri olacak, cevherin tarihleri (yalnız noktalı harflerle) içeren aşağıdaki iki mısra' alınmamıştır.

Şeh-i din kim Hüdâyî hanikahın eyledi bünyâd

شه دین کیم هدایی خانقاهن ایلدی بنیاد

1272

Muîn olsun umûrunda Hudâyâ himmet-i aktâb

معین اولسون اموزنده خدایا همت آقطاب

1272

(Zeyl-i âsâr-ı Ziver Paşa, İstanbul 1314, 51-52)

b) Hoca-zâde Hilmi Bey, türbenin II. Abdülhamid tarafından onarıldığını yazıyorsa da (106) ; türbe üzerinde, Abdülmecid devrinde olduğu gibi, onarım ile ilgili bir kitâbe yoktur.

c) Kemâleddin Şenocak, dergâhın minaresine 1328 (M. 1912) yılında yıldırım isabet ettiğini, kuyunun bulunduğu orta sofaya düştüğünü, sonra Topal Rauf Paşa'nın kızı Prenses Fatma Hanım'ın sofayı ve câmekânı yaptırdığını, türbeye bir de büyük halı hediye ettiğini bildirmektedir.

d) Küçük Çamlıca'da, halk arasında "Çilehane, resmî kayıtlarda"Musallâ" adı ile geçen ve bitişiğinde iki küçük oda bulunan mescide 1958 yılında, Kadriye Tanrıverdi adında hayırsever bir hanım tarafından minare eklenmiştir. Bu, üzerindeki kitabeden anlaşılmaktadır.

Prof. Şair Ahmet Hamdi Tanpınar, Hüdâyî külliyesinde yapılan onarım ve ekleri beğenmemekte, Abdülmecid zamanında yapıldığını sanarak, türbe önündeki câmekânı kış bahçesine benzetmekte; tanzimat mimarsinin zevksizliğini misal göstermekte; "ben Aziz Mahmûd Hüdâyî Efendiyi, Sultan Ahmet Camii'nin temelleri arasında tahayyül ediyordum. Zaman zaman benim için

---

106 Ziyâret-i evliyâ, İstanbul 1325, 5-6

oradan çıkar ve hiçbir hikmetin teselli etmiyeceği bir hüzün ile sevdiğim beytini tekrarlar'' diyor (107):

''Günler gelip geçmektedir
Kuşlar gibi uçmaktadır''

11 — Hüdâyî'ye izâfe (ait olarak gösterilen) edilen Celvetîlik, Bayramiye'den bir şubedir. Tamamiyle ehl-i sünnet (Hazret-i Muhammed ve dört halifeye tam inançla bağlı) inanışına bağlıdır. Tarihî kaynaklar, bu tarikatın geçirdiği gelişmeleri ayın safhalarına (evrelerine) benzeterek Hüdâyî devrinde bedir (dolunay) haline geldiğini kaydederler. Ancak, Hüdâyî'nin geniş halk kütleleri üzerindeki uzun yıllar süren saygınlık ve etkinliğini sadece dinî ve sosyal görevini yapmış ve tarihe mal olmuş tarikatına bağlamak, isabetli ve tam bir değerlendirme olmaz. Bunu onun yüce kişiliğinde, düşüncelerinde ve yaşamında aramak gereklidir.

Hüdâyî'nin yüceliği, çok yönlü kişiliğinden gelmektedir. Devrinde Kutub sayılan bu ünlü sofî, yalnız dinî, tasavvufî ve ahlakî konulara karşı ilgi duymamış; bu konularda yaptığı telkinlerle de yetinmemiş; düşünce ve duyguların nağmeler halinde ifadesi olan musikiye de değer vermiş; bazı ilâhîlerini kendi bestelemiş; tekkesinde, dinî ve lâdinî bir çok bestesi bulunan Hafız Kumral ve Şaban Dede gibi zâkir-başılar (tören sırasında zikredenleri coşturmak için, ilâhî okuyanları yönetenlerin başı) yetişmiştir. Divanındaki 230 ilâhîden 77'si muhtelif makamlarda bestelendiği gibi, bazı ilâhîleri de birkaç makamda bestelenmiştir. 4 dörtlükten oluşan ilâhîleri içinde, her bir dörtlüğün ayrı makamda bestelendiği de olmuştur. Bu besteler içinde XIX. asır bestekârları olduğu gibi, günümüzde de Hüdâyî'nin ilâhîlerini okuyan musiki toplulukları ve onun ilâhîlerini bestelemek için gayret sarfeden musiki ustaları da vardı. Hüdâyî bu suretle, yal-

107 Beşşehir, İstanbul 1969, 185

nız bulunduğu zamana değil, geleceğe de hükmeden sanatkârlar arasında yer almaktadır.

Hüdâyî, yukarda yapılan açıklamalarda görüleceği üzere, devletin dış ve iç sorunlarına karşı da ilgi duymuş, yazdığı mektuplarla tavsiyelerde bulunmuş; bazı idârî işleri yönlendirmiştir. Birey ve toplum psikolojisine verdiği değerden olacak; orduya moral gücü kazandırmak için Ferhat Paşa ile Tebriz seferine katılmış, Tebriz'e girdiğinde paşanın yanında bulunmuştur. II. Osman'ın gördüğü rüyanın Hoca Ömer Efendi tarafından yorumlanmasından sonra, Hacca gitmeye kalkan genç padişahı, yeniçerilerin her an ayaklanmaya hazır gördüğü için olacak, bu isteğinden alıkoymuştur. Onun toplum pisikolojisine verdiği değerin bir sonucu olacak; zamanında medresi bilginleri tarafından Mevlevîlerin semâına, Rifâî ve Sa'dîlerin ayakta zikrine, Halvetî ve Kâdirîlerin devranına (halka halinde zikretmelerine) karşı çıkıldığı sırada, o, Nısf-ı kıyâm denelin diz çökme şeklinde, yarı ayakta bir zikir biçimini benimsemiştir.

Hüdâyî külliyesi, cami-dergâh, türbe, Şeyh dairesi meşrûta (satılmamak üzere bırakılan ev) ve kabristandan oluşmaktadır. Bulunduğu tepeye, sinmiş rûhâniyet sebebi ile olacak, Hüdâyî Tepesi deyenler de bulunmaktadır.(108). Üsküdarlılar ata, baba ve büyüklerinden gelen bir alışkanlıkla yokuşu çıkarak, türbe girişindeki cam bölme önünde, gönül temizliği içinde bu maneviyat sultanına Fâtihalarını sunmakta; bayram ve kandil günlerinde de ışığa koşan pervaneler gibi türbe etrafında üşüşmektedirler.

Onun ziyaretçilerini yalnız Üsküdarlılar değil uzaktan gelenler de oluşturmakta; tarikatında kadın derviş olmadığı halde, ziyaretçilerin çoğunluğunu kadınlar teşkil etmektedir.

---

108 Nihad Sami Banarlı, İstanbul mecmuası, İstanbul 1958. cilt IV, S. 25.

IV

ESERLERİ

İlâhîlerini zamanına göre Türkçe yazan Hüdâyî, eserlerinin önemli bir kısmını Arapça olarak yazmıştır. Bunda, görmüş olduğu kuvvetli medrese öğreniminin ve yaşadığı dönemdeki geleneğin etkisi bulunduğu bir gerçektir. Onun yazdığı eserler, tümüyle ahlâk ve tasavvuf ilkelerini taşır.

Osmanlı müelliflerinde 23 (109), *Külliyât-ı Hazret-i Hüdâyî* mukaddemesinde (110). 30 eserinin adı yazılıdır.

Hüdâyî'nin eserleri arasında, XVII. bölümde Mektûbât başlığı altında yapılan açıklamadan anlaşılacağı üzere, Belgradî Münir, İznikli Ali Efendi'ye yazılan mektup ile Yanyalı Sâfî Efendi'ye yazılan tasavvufî cevap (111), birer sayfadan oluşan mektuplardır. Bunları eser saymak doğru olmaz. Osmanlı müelliflerinde çoğu I. Ahmed'e gönderildiği bildirilen 152'si Türkçe ve 22'si Arapça olan mektuplardan, önemli bir kısmının metinlerinden ve tarihlerinden III. Murad'a yazıldığı kesinlik kazanmaktadır. Bu arada, Hüdâyî Kütüphânesi'nde 262/1 numarada kayıtlı mecmuanın (1 b - 6 b) varaklarındaki tezkereler de kapdanderya olan Hüdâyî müridlerinden Halil Paşa'ya yazılan tezkerelerdir. Yine *Külliyât-ı Hazret-i Hüdâyî* mukaddemesinde yazılı "Nasâyih ve Mevâiz", "Mensûr mi'râciye" Osmanlı müelliflerinde yoktur. Böylece, Külliyât-ı Hazret-i Hüdâyî mukaddemesinde yazılı 30 eserin sayısını 27'e indirmek mümkündür. Yalnız Osmanlı müelliflerinde yazılı *"Şerh-i alâkasîdeti'l, vitriyye fîmedh-i hayri'l-berriye"* ile *"Hâlü'l-ervâh* ve *ahvâlü'l-mevtâ"* adlı eserler *Külliyât-ı Hazret-i Hüdâyî*'de mevcut değildir. Bu-

---

109 Bursalı Tahir, 186-188.

110 Mehmed Gülşen, 6-7

111 Sâfî Efendi'ye mektup

na karşılık *"Merâtibüs's-sülûk ve ma'rifetü'l Hâlık"* ve *"Mecâlis-i va'ziye"* adlı iki esere Osmanlı müelliflerinde değinilmemiştir. Ayrıca, Osmanlı müelliflerinde Türkçe olduğu bildirilen *"Nefâisü'l-mecâlis"* adlı eser de Arapçadır

Yine Osmanlı müelliflerinde ve *Külliyât-ı Hazret-i Hüdâyî* mukaddemesinde yazılı *"Mensûr mevlid-i şerif"* "risâlesine de tesadüf edilmemiştir. Hüdâyî Kütüphanesi'nde 262/3 numarada kayıtlı *"Mensûr mi'râciye"* risâlesinin baş tarafında "Mensûr mevlid-i şerif ve Mi'râciye "kaydı var ise de; eser tamamen "Mi'râc" hakkındadır. Belki, Merhum Bursalı Tahir ve Mehmed Gülşen risâlenin baş tarafındaki kayda inanarak, mecmua içinde Mensûr mi'râciye ve Mevlid-i şerif bulunduğunu sanmışlar ve aynı yanlışlığa düşmüşlerdir.

Hüdâyî'nin daha birçok eserler yazdığını mektuplarından öğreniyoruz. Onun on iki tavır üzerine yazdığı eseri dikkat çekicidir. Bu eserin muhtevası hakkında, bir mektubundaki açıklamadan edindiğimiz bilgiye göre; Hüdâyî, rûhî ilerlemeyi on iki felekle karşılaştırmış; zamanında bulunan Türkiye şehirleri arasındaki derece farklarını göz önünde tutarak, rûhtaki on iki mertebe ile, o şehirlerin maddî ve manevî ilerlemesi ile karşılaştırma yolunu benimsemiştir (112).

Yine Hüdâyî'nin bir mektubundan, Şeyhi Nureddinzâde'nin tamamlayamadığı *"Nasûs Şerhini"* tamamladığını öğrenmekteyiz (113).

Bazı kaynaklar, onun bir de "Şehr-engiz" yazdığını bildi-

---

112 "Felek-i Bihâr (1), Felek-i Hevâ (2), Felek-i Esir (3), Felek-i Kamer (4), Felek-i Utârid (5), Felek-i Zühre (6), Felek-i Şems (7), Felek-i Merih (8), Felek-i Müşteri (9), Felek-i Zühal (10), Felek-i Mükevkeb (11), Felek-i Atlas (12)" "Mektûbât Süleymaniye Fâtih Ktph. 2572, 127 a"

113 "Mektûbât Süleymaniye Fâtih Ktph. 2572, 126 b"

riyor, aşağıdaki beyti aktarıyorlarsa da (114).

Alaldan gönlümü ol şûh-ı cihânım
Gönülsüz durur oldu tende cânım

eserleri arasında buna rastlanmadığı gibi, bu beyit, *Külliyât-ı Hazret-i Hüdâyî'de* Müfredler arasında bulunmaktadır.

I — Vâkıât (et-Tirü'l-mesbûk el-müştemilü mâ-cerâ mine't-tâifi fîesnâi's-sülûk)

Bu eser, 984 (M. 1576) yılı zilkadesinin birinci cuma günü Üftâde'ye intisap eden (bağlanan) Hüdâyî'nin, Şeyhi ile aralarında, üç yıl süresince geçen ahlâkî ve tasavvufî konuşmaları kapsamaktadır. Arapça olarak üç cilt oluşturmaktadır. Belirtilen konuşmalar dışında, Şeyh ve müridin hayatları ile ilgili bilgilere rastlandığı gibi, Mevlânâ'nın Farsça beyitleri yanında, Yunus Emre, Hacı Bayram-ı Velî, Eşrefoğlu Rumî'nin de şiirleri görülmektedir.

Bu eserin İstanbul kütüphanelerinde bir çok nüshalarına rastlanmaktadır. Üsküdar-Selimağa-Hüdâyî Kütüphanesi'nde 249 numarada kayıtlı, H. 1086'da yazılmış, üç cilt birarada *Vâkıât* yanında ; 250 numarada kayıtlı, ta'lik ve noktasız, iki cilt halindeki nüshanın üstüne sonradan yazılan yazılardan, Hüdâyî'nin el-yazısı olduğu ileri sürülmektedir. Bu eserin İstanbul kütüphâneleri ile Bursa Câmi-i Kebir Kütüphanesi'nde kısmen yapılmış, Türkçe tercümeleri mevcuttur. Viyana Şark yazmaları kataloğunda da *Vâkıât* görülmektedir.

II — Necâtü'l-garîk fi'l-cem' ve't-tefrîk:

Mensûr (nesir halinde) başlıkları olan ve bazı başlıkları,

114 "Nev'î-zâde Atâî, aynı eser. 762; Muallim Naci, aynı eser, 285; Şemseddin Sami, aynı eser, 315"

manzûm (nazım halinde) metinden daha uzun olan bu eser, mesnevî biçiminde ve arûzun çeşitli kalıplarıyle, devrine göre sade bir Türkçe ile yazılmıştır. 329 beyitten oluşmaktadır. Cem ve tefrikın (115) açıklanması yapıldıktan sonra, bu yola yönelenlere gerekli bilgiler verilmektedir. Eserin en önemli özelliği, ibadetin ve şeriatın Tevhid ehli ile olan yakınlığı ve bağlılığını anlatmış olmasıdır. Yalnız Tevhid ehli olmak veya böyle görünmek; ibadette kusur, müsamaha (Hoşgörü) sebebi olamaz. Aksine, Tevhid için ibadet başlıca şarttır. Ancak ibadet eden bir kimse Tevhide ulaşabilir. Hüdâyî, şeriat hükümlerini yerini getirmeyenlere ve Tevhid ehli gözükenlere karşıdır. O, bu düşünce şekli ile bilimde faydacılık teorisini kabul etmiştir. Halka yarar sağlamayan maddî ve manevî bilgilerin kıymetsiz olduğunu, bilimin dedikodu olmadığını, felsefenin insanı ancak saptırabileceğini kabul eder. Hükümdarların da dindâr ve âdil olmasını ister. Bunun için de bazı hadis ve âyetler, sofîlere ait menkabeler manzum olarak açıklanmış ve terceme edilmiştir.

İstanbul kütüphanelerinde fazla sayıda rastlanan bu eser, genellikle müstakil bir cilt halinde değil, yazma mecmualar içerisindedir. Ankara - Millî ktph. de Türkçe Yazmalar arasında A. 1131/3'de bir nüshası mevcuttur. Viyana, Britisch Museum, Cambridge, Berlin, Paris ve Vatican Türkçe yazmalar kataloglarında bu eserin adı geçmektedir.

Bu eser, bir kez Sahhaf Nuri tarafından İstanbul 1287'de,

---

115 "Cem', Tanrı'yı yaratıksız görmektedir. Dervişin yok olduğu mertebedir. Fark, eşyayı Tanrı'dan ayrı, fakat Tanrı'ya ait görmektedir'

Şunun kim cem'i yok irfânı yoktur
Şunun kim farkı yok; ilhâdı çoktur

Gezer cem'ehli deryalarda galtân
Yürür fark ehli sahralarda hayrân
"Necâtü'l-garîk, Mehmed Gülşen, aynı eser, 37"

S. 12-30'da; bir kez de Mehmed Gülşen tarafından İstanbul 1338-1340, S. 30-50'de Hüdâyî Divânı ile birlikte, Külliyât-ı Hazret-i Hüdâyî içinde basılmıştır.

III — Hulasatü'l ahbâr fîahvâli'n-Nebiyyz'l Muhtâr

Görünen âlemin, Adem ile Havva'nın yaradılışından, meleklerin Âdem'e secde edişinden, nikâhın faziletinden, tövbenin oluşturacağı yararlardan; peygamberin doğuşu, mi'râcı, gazveleri ve mucizelerinden; Tevhidin mertebelerinden, evrâd ve zikrin meydana getireceği faydalardan söz eden Arapça bir eserdir. Bu eser, beş bâba (konu), bâblar fasıllara (bölüm) ayrılmıştır. Bâblar üç ile yedi fasıl arasında değişmektedir. Bu eserin Hz. Peygamber ile ilgili 3. bâbı Mehmed Gülşen tarafından terceme edilmiş, Vildan Efendi tarafından hâşiye (sahife kenarına yapılan açıklama) yazılmıştır. Bu çalışma Üsküdar Selimağa-Hüdâyî Kütüphanesi'nde 628 numarada kayıtlıdır.

Brockelmanı, bu eserin Musul kataloğunda (492)'de yanlışlıkla Şehâbeddin-i Kalyobî adına kaydedildiğini yazmaktadır (Geschichte der Arabischen Literatur Supplement, II, Leiden 1938, 661) Arap Edebiyatı tarihi ve zeyli.

Bu eserin, Hüdâyî'nin ölümünden önce (H. 1037) yazılmış bir nüshası Selimağa Hüdâyî Kütüphanesi'nde 258 numarada kayıtlı bulunmaktadır.

IV — Hayâtü'l ervâh ve necâtü'l-eşbâh:

Arapça olan bu eser iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm 9, ikinci bölüm 10 bâbtır. Birinci bölümde, zorunlu ölümden (mevtü'l ıztırâri), sonuçlarından, haşır ve neşirden (kıyamette dirilme, toplanıp dağılma) ; ikinci bölümde, ihtiyârî ölümden (Mûtû kable entmutu : Ölmeden evvel ölmek) söz edilmektedir.

Bu eserin, Hüdâyî'nin ölümünden önce (H. 1037)'de yazılmış bir nüshası Selimağa-Hüdâyî Kütüphanesi'nde (271/5) dir.

V — Miftâhu 's-salât ve mirkâtü'n-necât

Üç bâba ayrılan ve Arapça yazılmış bulunan bu eserin birinci bâbında namazın nitelik ve sırlarından,ikinci bâbında namazın faziletlerinden (erdemlerinden), üçüncü bâbında cuma ve cemâatın faziletlerinden bahsedilmektedir

Bu eserin bir tercümesi, Süleymâniye Mihrişah Sultan Kütüphanesi'nde 253/2 numaralı mecmua içerisinde yer almaktadır. Bursalı Tahir, bu tercümenin Mehmed Muizzeddin tarafından yapıldığını, aynı cilt içerisinde bulunan *Vâkıât* kısmı ile Keşfü'l-kınâ' an vechi's-semâ, Tecelliyât ve Câmiu'l-fezâil ve kâmi U'r-rezâil tercümelerinin aynı mütercime (çevirmen) ait olduğunu bildirmekte ise de (116); incelediğimiz mecmuada mütercim adına rastlayamadık. Yalnız, mütercimin önsözdeki ifadesinden, bu tercümenin 1033 yılında Halil Paşa'nın arzusu ile yapıldığı, adına (Misbâhü's-salât ve mir'âtü'd-derecât fî şerh-i Mift âhü's-salât ve mirkâtü'n-necât' denildiği anlaşılmaktadır. Bu durumda, mütercimin tesbiti, metin üzerinde, mümkün olmamakla beraber; Halil Paşa'nın, koruyucusu olan Hüdâyî'ye karşı şükranın ve saygısının bir ifadesi olarak, Arapça yazılan bu eserlerinin daha geniş halk kütlelerine hitabını sağlamak amaciyle bu tercemeleri yaptırdığı söylenebilir (117).

VI — Hâşiye ale'l-Kuhistânî fî şerh-i fıkh-ı Keydânî

Namazın cennet kapısının anahtarı ve Müslümanların mi' râcı olduğunu bildiren, kıyamete kadar Hz Muhammed'e ve yü-

---

116 aynı eser, 164

117 Süleymaniye - Mihrişah Sultan Ktph. 253

ce sahabelerine uyulması üzerinde duran kısa bir girişten sonra, namaz meseleleri açıklanmıştır.

(Eserin aslını, asıl adı Şemseddin Muhammed olan, Horasan'da doğan ve 962'de ölen Kuhistânî'nin Keydânî fıkhı hakkında yazdığı şerh oluşturmaktadır. Hâşiyesi gibi, kendisi de Arapça olarak yazılmıştır.)

İstanbul kütüphanelerinde görebildiğim tek nusha, Selimağa-Hüdâyî Kütüphanesi'nde 205 numarada kayıtlıdır.

VII — Keşfü'l-kınâ' an vechi's-semâ'

Semâ'ın dine aykırı olmadığını anlatan Arapça bir eserdir. Semâ'ın sırlarını, bu sırların Tanrı sırlarından olduğunu, bu sırrı bilenlerin, âşık ve sadıkların halini anlatır. Semâ'ın gerçek ve taklitçi olan niteliklerini, semâ'daki vecid (zorlama olmaksızın kalbe gelen hal) halini ve Hak yolcusunun şüphelerinin nasıl yok olduğunu açıklar. Güzel sesin, temiz hareketlerin ve nağmelerin değerlerinden söz eder.

Bu eserin, Hüdâyî'nin hayatı dönemine rastlayan üç nüshası Selimağa-Hüdâyî Kütüphanesi'nde (253: H. 1035), (258: H. 1037), (271/2 H. 1036) numaralarda bulunmaktadır. V. sırada bulunan eseri için yukarda yaptığımız açıklamada da görüleceği gibi, bu eserin Türkçe tercümesi Süleymaniye Mihrişan Sultan Kütüphanesi'nde 253 numarada kayıtlı mecmuada 12. risâleyi oluşturmaktadır.

VIII — Hubbetü'l-muhabbe

Üç fasılda Arapça olarak yazılmış bir eserdir. Birinci fasılda Allâh'a, ikinci fasılda Hz. Peygambere, üçüncü fasılda peygamberin kızı Fâtıme ile damadı Ali, torunları Hasan ile Hüseyin'den oluşan aile ferdlerine mahabbetin gereğinden söz edilmekte; bu fasıllarda, adı geçenleri sevmenin faziletleri ve ma-

habbetin yüksekliği ve kutsallığı anlatılmaktadır.

Bu eserin, (H. 1011'de yazılmış bir nüshası 1314/6 numarada Murad Mollâ Kütüphanesi'ndedir. Hüdâyî'nin hayatında yazılan (H. 1036) ikinci nüsha da Selimağa-Hüdâyî Kütüphanesi' nde 271/1 numarada kayıtlıdır.

Selimağa-Hüdâyî Kütüphanesi'nde bu eserin iki tercümesi vardır. 662 numarada kayıtlı olanın mütercimi bilinmemektedir. İkinci terceme Selimağa Kütüphanesi'nin uzun yıllar başmemurluğunu yapan, okuyucuların her türlü bilgi müşkillerini çözen aşırı hürmeti çeken Merhum Ahmed Remzi Akyürek'e aittir (Selimağa-Hüdâyî ktph. 660). Bu tercüme, Kayseri Müzeleri, Eski Eserleri ve Turizmi Sevenler Derneği tarafından bastırılmıştır.

IX — Fethü'l-bâb ve refu'l-hicâb

Üç bâbdan oluşmaktadır, Arapça olarak yazılmıştır. Birinci bâbta insanın yaradılışı, ikinci bâbta tövbe, üçüncü bâbta insanda tecellî eden ilâhî (Tanrısal) sırlar ve tavırlar, bunların fazilet ve kerâmetleri anlatılmaktadır.

İstanbul kütüphanelerinde bu eserin, istinsah (Kopye ediliş) tarihleri Hüdâyî'nin hayatı dönemine rastlayan üç nüshası vardır (Murad Mollâ, 1314 H. 1011;Köprülü Mehmed Paşa, 1583/4 H. 1013; Selimağa-Hüdâyî, 271/3 H. 1036).

X — Risâle fi't-tarîkati'l-Muhammediyye vesîletü ile's-saâdeti's-Sermediyye

Tarikata girmek isteyenlere sülûk (yola girme) kurallarını öğreten Arapça bir eserdir. Bu eserde mürşid (Tanrı yolunu, doğru yolu gösteren) ile mürid (iradesini bir şeyhe bağlayan) ilişkileri, müride şeyhin rütbesi açıklanmakta, ilgi ve bağlantıları anlatılmaktadır. Bir yolu bulmak, bir san'at ve işte yetişmek için,

nasıl bir yol göstericiye ihtiyaç varsa, Hak yolunu keşfetmek ve sapıklıktan kurtulmak içinde bir mürşide ihtiyaç vardır. Rehbersiz (yol gösterici olmadan) Tanrı'ya ulaşılmaz. Bu sebeple, müridin bir mürşide bağlanması, onu maarif (marifetler) ve ilimde (bilim) yüce bilmesi, kendini tamamiyle mürşide teslim etmesi gereklidir. Nitekim (nasıl ki) resullerin (Peygamberlerin) dahi bir mürşidi vardı. Peygamberimizin rehberi (yol göstericisi) Cebrâil, Musâ'nın ise Hızır idi.

İstanbul kütüphanelerinde bu eserin istinsâh (kopya ediliş) tarihi Hüdâyî'nin hayatı dönemine rastlayan nüshası Selimağa-Hüdâyî Kütüphanesi'nde 252 (H. 1035) numarada bulunmaktadır.

Bu eser, Mehmed Gülşen tarafından *Külliyât-ı Hazret-i Hüdâyî'de* (S. 15-19) bastırılmıştır.

XI — Camiu'l-fazâil ve kamiu'r-rezâil

Eser iki bâbdan oluşmakta; bâblar nevi'lere, nevi'ler kısımlara, kısımlar fasıllara, fasıllar makalelere ayrılmıştır.

Bu eser, insanoğluna kulluk göreviyle insanca yaşama insan olma, kurallarını öğretmek için yazılmıştır demek, kanaatımca isabetsiz bir değerlendirme olmaz.

Halil Paşa emriyle yapılan tercüme, birinci bâbın, ikinci nevi', üçüncü kısmın 1-9 fasıllarına rastlamaktadır. Nikâhın faziletleri ile söze başlayan Hüdâyî, geniş anlamda karı-koca, anne, baba, evlâd, akraba ve kul hukuku üzerinde durmakta; evlâd eğitiminde izlenecek yoldan başka, eşlerin birbirlerine nasıl davranmaları gerektiği, cimâ'a (çiftleşmeye) kadar anlatılmakta, iyi davranış alışkanlıkları kazandırmaya çalışılmaktadır. (Süleymaniye-Mihrişah Sultan ktph. 253/1).

İstanbul kütüphanelerinde bu eserin istinsâh (kopye ediliş)

tarihi Hüdâyî'nin hayatı dönemine rastlayan nüshaları Murâd Mollâ Kütüphanesi'nde 1314 (H. 1011) ve Köprülü Mehmed Paşa Kütüphanesi'nde 1583/3 (H. 1013) bulunmaktadır.

XII — Tarikatnâme (Türkçe)

Bu eser, *Risâle fi't-tarîkati'l-Muhammediyye vesîletü ile's-saâdeti's-sermediyye* adındaki Arapça tarikatnâmenin Türkçe karşılığıdır. Aynı ahlâk ve tasavvuf kuralları açıklanmış, özellikle mürşid ve mürid ilişkileri üzerinde durulmuş; daha çok müridin mürşid karşısında nasıl bir tutum ve davranış alması gerektiği bildirilmiştir. Osmanlı ahlakının önemli niteliklerini taşıyan ve telkin eden bu eser, Türk sosyolojisi ve yükselme devrine varmış olan Osmanlı medeniyetinin ahlak ilkelerini yansıtma bakımından da incelemeye değer.

İstanbul kütüphanelerinde muhtelif yazmaları mevcut olan bu esere Viyana, Kembriç ve Pariş Türkçe yazmalar kataloglarında da rastlanmaktadır. Bir kez, Sahhaf Nuri tarafından *Külliyât-ı Hüdâyî* içinde 1287'de (S. 2-107); bir kez de Mehmed Gülşen *Külliyât-ı Hazret-i Hüdâyî'de* (İstanbul 1338-1340, S. 21-29) basılmıştır.

XIII — Hutbeler

Tarihî kaynaklarda bazan Hatab-ı Şerife bazan Mecmua-i Hatab olarak kaydedilen bu eser, cuma ve bayram günlerinde okunan hutbelerden oluşmaktadır. Tümü Arapçadır. İstanbul, Ankara ve Bursa kütüphanelerinde gördüğüm mecmualarda, hutbelerden bazılarının sadece giriş bölümü alınmış, konulara yer verilmemiştir. Süleymaniye İbrahimefendi Kütüphanesi'nde 412/2 numara kayıtlı mecmua içindeki 8. hutbe, III. Murad adına tertip olunmuştur. Bu eserin İstanbul kütüphanelerinde fazla sayıda nüshası bulunmakla beraber, Selimağa-Hüdâyî

Kütüphanesi'ndeki 270/7 numarada kayıtlı nüshanın yazılış yılı da Hüdâyî'nin ölümünden 1 yıl sonraya 1039 yılına rastlamaktadır. İstanbul Üniversite - Yıldız Kütüphanesi'nde 763/3 numarada bulunan nüsha da 1043 yılına aittir. Viyana şark yazmaları kataloğunda da bir nüshası görülmektedir.

XIV — Mi'râciye

Mirac'dan söz eden Arapça mensur bir eserdir.

Tek nüshası Selimağa-Hüdâyî Kütüphanesi'nde 262/3 numarada bulunmaktadır.

XV — Merâtib'ü's-Sülûk ve ma'rifetü'l-Hâlık

Hak yolcusunun tarikatta geçireceği dereceleri anlatan nesir halinde Arapça bir eserdir.

Tek nüshası Selimağa-Hüdâyî Kütüphanesi'nde 274 (H. 1332) numarada kayıtlıdır.

XVI — Ahvâlü'n-Nebiyyi'l-Muhtâr Aleyhi Salevâtullâhü'l-Melikü'l-Cebbâr

Üç bâb ve yedi varak (yaprak) tan, oluşan nesir halinde Arapça bir eserdir. Birinci bâbta ruhun, ikinci bâbta maddenin meydana gelişi, üçüncü b^bta H. Peygamberin Mi'râcı anlatılmaktadır.

7 varaktan oluşan bu eserin tek nüshası Selimağa-Hüdâyî Kütüphanesi'nde 279/2 (H. 1046) numarada kayıtlıdır.

XVII — Mektûbât

a) Tarihî kaynaklarda ve kütüphanelerin eski fihristlerinde adı *"Mektûbât", "Mektûbât-ı Hüdâyî"* veya *Tezâkir-i*

Hüdâyî'' olarak geçmektedir. Bursalı Tahir, 1333 (M. 1914) yılında yayımlanan eserinde, *''Tezâkir-i Hüdâyî''* olarak kaydettiği eserdeki mektup ve tezkerelerin çoğunun I. Sultan Ahmed'e sunulduğunu yazmaktadır (118). Ancak, yukarda III. bölümde yaptığımız açıklamalarda görüleceği üzere, bu mektuplardan bazılarının, kuşku götürmeyecek biçimde, III.Murad'a yazıldığı padişahın adının geçmesinden, olaylardan ve taşıdıkları tarihlerden anlaşılmaktadır.

Süleymaniye-Fâtih Kütüphanesi'nde 2572 numarada kayıtlı Mektûbât nüshası ile Bayezid Devlet Kütüphanesi'nde 3497 numarada kayıtlı nüsha metni üzerinde yapılan incelemede, III. Murad'a yazılan mektuplarda olduğu gibi, ''I. Ahmed'' adına, padişahlık dönemine ait tarih taşıyan bir mektuba rastlanmamıştır.

Çok değerli ve hassas bir araştırmacı ve inceleyici olan Merhum Hocam Ord. Prof. Şerefeddin Yaltkaya, 1924 yılında yayımladığı ''Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin'' adlı eseri için Bayezid Devlet Kütüphanesi'ndeki nüshadan iktibas ettiği (aktardığı) mektûbu, ''Rumeli'nde bulunan Bedreddînîlerin bulunduğu bölgenin bunlardan temizlenmesi için Hüdâyî tarafından I. Ahmed'e sunulmuş bir lâyiha (tasarı)olarak göstermekte; bu mektupta geçen ''duâcınız orada Baba'da oldum'' cümlesindeki ''baba'' kelimesini unvan, ''da'' yı da zarf sanarak, şüpheye düşmüş olacak ki, ''babada'' kelimesinin yanına, hayret ifade eden (?) işaretini koymuştur. (119)

Merhum Abdülbâkî Gölpınarlı da bu cümledeki ''baba'' kelimesini unvan kabul ederek, Hüdâyî'nin ''Simavana taifesi arasında baba (tekke büyüğü) olduğunu, merakla bunların arasına

---

118 Aynı eser, 186
119 Aynı eser, 74

girdiğini kaydetmektedir (120).

Abdürrahman ibn-i Hasan (121) ve Abdürrahman Hibrî'nin (122) eserlerinden XVI. ve XVII. asırda günümüzdeki "Babaeski'ye sadece "Baba" denildiğini öğrenmekteyiz. Bu suretle "baba"nın bir unvan olmadığı, bir özel isim, şehir adı olduğu meydana çıkmaktadır. Nitekim, Hüdâyî'nin diğer bir mektubundaki "Âdil Giray Han hasmına tutsak olduğunda ve şehid ettiklerinde...... "Baba'da mevt derecesinde mariz oldum" ibaresinden de "Baba" kelimesinin şehir adı olduğu daha çabuk anlaşılmaktadır (123). Esasen, Ehl-i sünnet inanışına kuvvetle bağlı olan Hüdâyî gibi bir kişinin böyle bir sapıklığa düşmesi imkânsızdır.

İnceleme konusu yapılan Mektûbât'taki mektupların 22'si Arapça, 152'si Türkçe olarak yazılmıştır. Birkaç mektup dışında, diğer mektupların padişaha yazıldığı "mürüvvetlu, saadetlu, şevketlu ve izzetlu" şeklindeki hitaplardan anlaşılmakta, bundan sonra duâ cümlesine geçilmekte, daha sonra da esas konuya yer verilmektedir. Bazen, hitaptan önce bir "Âyet-i kerime" kullanılmakta, sonra hitap, duâ ve konuya sıra gelmektedir. İki yerde, başlangıçta, Âyet yerine Hadis-i şerif kullanılmıştır.

Bu durumda tarîhî kaynakların kayıtları ve bu kayıtların mukayeseli bir şekilde tenkidi karşısında, Hüdâyi'nin III. Murad'a yazdığı kesinlik kazanan mektupları dışında kalan mektupların I. Ahmed'e yazılmış olması ihtimali hatıra geldiği gibi, hayat çizgisi üstünde bulunan III. Mehmed, II. Osman ve IV Murad'a da yazılmış olması hatıra gelebilir. İlerde yapılacak ça-

---

120 İslâm ansiklopedisi, III, İstanbul 1945, 69

121 Menâsik-i mesâlik, Süleymaniye-Lala İsmail Ktph. 140/3, 88 b- 89 b.

122 Abdurrahman Hibrî, Enisü'l-müsümirin-Süleymaniye-Reşid Ef. Ktph. 616, 37 a.

123 Süleymaniye Fâtih Ktph. 2572, 94 a, 94 b.

lışmalar bu noktaya açıklık kazandırabilir.

İstanbul kütüphanelerinde görebildiğim Mektûbât nüshalarının yazılış tarihleri genellikle XIII. hicrî asrın ikinci yarısına rastlamaktadır. Selimağa-Hüdâyî Kütüphane-251 numarada kayıtlı nüshanın da (H. 1255)'de yazılmış olması, elde Hüdâyî devrinde yazılmış bir nüshasının bulunmayışı düşündürücüdür.

B) Halil Paşa'ya yazdığı mektuplar

Tezkere niteliğindedir. Bir kısmı da yanıt içeriği taşır.

İstanbul kütühanelerinde, mecmualar içerisinde, muhtelif nüshaları bulunmaktadır (Selimağa-Hüdâyî 261/1; Süleymaniye - İbrahim Ef. 412/3; Bâyezid-devlet Veliyüddin Ef. 1793/9).

C) Belgıradî Münir Efendi'ye yazılan mektup

Bir sayfadan oluşmakta, İstanbul Kütüphanelerinde mecmualar içerisinde yer almaktadır ; (Selimağa-Hüdâyî 269/3; Süleymaniye-Beşirağa: 653/9; Bâyezid-Devlet Veliyyüddin Ef. 1793/11).

D) İznikli Ali Efendi'ye mektup

Bir sayfadan ibarettir. İstanbul kütüphanelerinde mecmualar arasında muhtelif örnekleri görülmektedir: (Selimiye-Hüdâyî 269/4; Süleymaniye-Beşirağa 653/9).

E) Sâfî Efendi'ye mektup

Safî Efendi'nin tasavvuf ile ilgili sorularına verilen karşılıktır. İstanbul kütüphanelerinde bazı mecmualar arasında örneklerine rastlanmaktadır (Selimağa-Hüdâyî 269/1; Bâyezid - Devlet Veliyüddin Ef. 1793/10).

XVIII — el-Mecâlisü'l-Va'ziye

Arapça yazılmış va'zları içeren bir eserdir. Üsküdar Selimağa-Hüdâyî Kütüphanesi'nde 276 numarada kayıtlı noktasız ve ta'lik kırması olan bu nüsha üzerine sonradan yazılarla, Hüdâyî'nin kendi elyazı olduğu ileri sürülmektedir.

XIX — Mecâlis

Meryem sûresinden başlamak, Duhân sûresinde bitmek üzere 27 sûrenin tefsirini içermektedir.

Selimağa-Hüdâyî Kütüphanesi'nde 267 numarada kayıtlı nüsha : Meryem sûresiyle başlamakta Kâfirûn sûresiyle bitmektedir. Süleymaniye-İbrahim Efendi Kütüphanesi'nde 481 numarada kayıtlı bulunan nüsha da 100 meclis üzerine tertip edilmiştir. Atıf Efendi Kütüphanesi'nde de iki cilt halinde 1553 ve 1554 numarada kayıtlı bir nüshası bulunmaktadır.

XX — Nasâyih ve Mevâiz

43 meclis üzerine tertip olunmuş, Türkçe vaizlerdir.

İstanbul kütüphanelerinde görebildiğim tek nüsha Selimağa-Hüdâyî Kütüphanesi'nde 266 (H. 1093) numarada kayıtlı bulunmaktadır.

XXI — 1 — Fethü'l-ilâhî

Bazı âyetlere göre, insanda bulunan ilâhî hasse ve hislerin sadece nefis ve akıl yolu ile idrâk (algı, anlama) olunmasından, maddî insan ile manevî insan arasındaki ilişkilerde, insanın maddesi ve nefsi ile olan ilgisinden söz eden, öğretici değer taşıyan, Arapça 7 varaktan oluşan küçük bir eserdir.

İstanbul kütüphanelerinde iki nüshasını görmek mümkün olmuştur (Selimağa-Hüdâyî Ktph. 278 (H. 1046); Süleymaniye İbrahim Ef. Ktph. 877/6.)

XXII — Tecelliyât

Muhtelif zamanlardaki tecellileri (Tanrı yolcusunun kalbinde ilâhî sırların belirmesi ve görünmesi, aradan perdenin kalkması hali) anlatan bir eserdir. Bursalı Tahir (Osmanlı Müellifleri, I, 186) bu eserin çoğu kısmının Arapça olduğunu yazmakta ise de ; Bâyezid Devlet Veliyyüddin Ef. Kütüphanesi'nde (1793/6). İstanbul ve Ankara kütüphanelerindeki Tecelliyât nüshasından başka *Türkçe Tecelliyât* nüshası bulunmaktadır (1793/6). İstanbul ve Ankara Kütüphanelerindeki Tecelliyât nüshalarının tümü Türkçedir. Süleymaniye Mihrişah Sultan Kütüphanesi'nde 253/6 numaradaki mecmua içinde bulunan nüsha da, Bursalı Tahir'in verdiği bilgiye göre, Mehmed Müizzeddin tarafından terceme edilmiştir. (Aynı eser, I, 164). Ayrıca bu eser, "Abdü'l-ganiy-yi Nablusî tarafından *Lemeâtü'l berk'un Necedî Şerh-i Tecelliyât-ı Mahmûd Ef.*" adıyla şerh edilmiştir. (Bursalı Tahir, aynı eser, 186).

Bu eserin, Hüdâyî'nin ölümünden bir yıl önce (H. 1037) yazılan bir nüshası, Selimağa-Hüdâyî Kütüphanesi'nde 271/9 numarada bulunmaktadır. Viyana ve Berlin Türkçe yazmaları kataloglarında da bu esere rastlanmıştır.

XXIII — Şemâilü'n-Nebeviyyetü'l-Ahmediyye

Hz. Muhammed'in huylarını anlatan Arapça bir eserdir.

İstanbul kütüphanelerindeki tek nüshası Selimağa-Hüdâyî Kütüphanesi'nde 275 numaradadır.

XXIV — Risâletü'l-es'ile ve'l-ecvibe fî ahvâlı'l-mevtâ

Ölü hakkında sorulan sorulara verilen cevapları içeren Arapça küçük bir eserdir.

Bu eserin, Bursa Câmii Kebir Kütüphanesi'nde, Hüdâyî'

nin eserlerinin bulunduğu mecmua içinde (175L/6) bir nüshası vardır.

(Hüdâyî'nin buraya kadar tanıtımını yaptığımız eserlerinin bulunduğu kütüphaneler hakkında daha geniş bilgi almak için bakınız. (Ziver Tezeren, Seyyid Azîz Mahmûd Hüdâyî : Hayâtı, Şahsiyeti, Tarikatı ve Eserleri-İstanbul 1984).

XXV — Divân (İlâhiyât-ı Hüdâyî)

Anadolu'da Yunus'la başlayan tasavvufî Halk Edebiyatımızın zühdî (din kurallarına aşırı bağlılık) bir bölümünün gelişmesinde çok önemli rolü ve etkisi olan Hüdâyî'nin şiirleri (İlâhîleri), *"Divân-ı Hüdâyî"* veya *"İlâhiyât-ı Hüdâyî"* adını taşıyan kitaplarda toplanmıştır. Din ve tasavvuf ilkelerini içine alan ve zamanına göre sade bir dil ile yazılan bu şiirler; genellikle dörtlüklerden oluşmakta, çoğu kez koşma biçiminde, çok az da gazel şeklinde bulunmakta kıt'a ve müfredler (beyitler) yanında, Arapça yazılmış iki münâcât (Tanrı'ya yakarış) ile Arapça ve Farsça söylenmiş kıt'a ve müfredlerden meydana gelmektedir.

İstanbul, Ankara ve Bursa illeri kütüphanelerinde gördüğüm ve incelediğim yazma *Hüdâyî Divân*ı sayısı 36'yı bulmuştur. Berlin, İsveç, Paris ve Viyana Türkçe yazmalar kataloglarında da 4 divân bulunmaktadır.

Yurt kütüphanelerinde gördüğüm 36 divândan 8'inin yazılış tarihleri bellidir. Tümü Hüdâyî'nin ölümünden sonraki tarihleri taşımaktadır. En eski nüsha, Süleymaniye Hacı Mahmûd Ef. Kütüphanesi'nde 2372 (H. 1040) numarada kayıtlı olup harekelidir. İkinci harekeli ve yazılış tarihi bakımından eski olan nüsha, İstanbul Üniversite TY. yazmaları arasında 801 (H. 1086) numarada kayıtlıdır.

Hüdâyî'nin çeşitli kütüphanelerde bulunan ve incelememize

konu oluşturan divânları, divân şairlerinde olduğu gibi, mürettep (Geleneksel bir sıraya göre dizilmiş) değildir. Hüdâyî'nin divânlarındaki şiirlerin (ilâhîlerin) sıralanmasında gördüğüm tek ve ortak yol, tümünün "Tevhid ile olur her derde derman" mısraı (dizesi) ile başlaması ve onu genellikle "Gelin diyelim şevk ile Lâ ilâhe ill'Allah' mısraı ile başlayan ilâhînin izlemiş olmasıdır. Divânlarda geçen Arapça ve Farsça kelimelerin imlâsı kesinleşmiş şekilleri ile yazılıdır. Bugün (e-) ye dönüşmüş olan kelime başlarındaki (i-) ler (itmek, irmek) gibi, eski biçimini korumaktadır. Cevherî fiilin 3. tekil şahsı da (-dir) değil, (-dür, -dur) biçimindedir Mülkiyet (iyelik) zamiri de çoğu kez (sultânumuz, elülüz) şeklinde yazıldığı halde, bazı metinlerde (sultânımız, elimiz) şeklinde yazılmaktadır. Bu özellikler, yazılış tarihi en eski olan (H. 1040) Süleymaniye Hacı Mahmûd Ef. Kütüphanesi'nde bulunan 2372 numaralı nüshadan tespit edilmiştir Bu ünlü (vokal) tutarsızlığını, Hüdâyî'nin devrinin intikal (geçiş) devri olduğunu söylemek suretiyle açıklamak mümkündür. Süleymaniye Hacı Mahmûd Ef. Kütüphanesi'nde 2372 numarada kayıtlı (En eski ve harekeli) nüshayı, aşağıda kaydettiğimiz kütüphanelerde bulunan nüshalarla karşılaştırmak suretiyle yeni bir *Hüdâyî Divânı* Metni tesis etmiş bulunuruz.

Süleymaniye	Hacı Mahmud Ef. Ktph, 3347	(S.M.)
Süleymaniye	Pertev paşa Ktph. 417/6	(S.P.)
Süleymaniye	Hekimoğlu Ali Paşa Ktph. 451/2	(S.H.)
Süleymaniye	Esad Ef. Ktph. 2716/3	(S.E)
Süleymaniye	Mihrişah Sultan Ktph. 253/10	(S.M.S.)
İstanbul	Üniversitesi TY, 801/4	(Ü.T.)

Bu arada, san'atını halkın yararına kullanan bu ünlü düşünürü geniş halk kütlelerine tanıtmayı amaç yaptığımızdan, dil bakımından okuyanların yadırgamalarını önlemek için, tesis et-

tiğimiz metinde bugünkü Türkiye Türkçesine bağlı kaldık. Aşağıya alınan örnek metinler, yukarda belirttiğimiz şekilde tespit edilen *Hüdâyî Divânı*'ndan aktarılmıştır.

Hüdâyî Divânı, son tespitimizle birlikte, şimdiye kadar 4 kez basılmıştır İlk iki baskı harf inkılâbından önceye, son iki baskı cumhuriyet dönemine rastlamaktadır. Birinci baskı, Sahhâf Nuri tarafından, Arap harfleriyle *"Külliyât-ı Hüdâyî"* adıyla İstanbul'da 1287 (M. 1870)'de ikinci baskı, Mehmed Gülşen tarafından, Arap harfleriyle *"Külliyât-ı Hazret-i Hüdâyî"* adıyla İstanbul'da 1338—1340 (M. 1919-1921)'de; üçüncü baskı, Kemâleddin Şenocak tarafından Yeni Türk harfleriyle "Kutbü'l-Ârifîn Seyyid Aziz Mahmud Hüdâyî" adıyla İstanbul'da 1970'de; dördüncü baskı, Ziver Tezeren tarafından, Yeni Türk harfleriyle *"Seyyid Azîz Mahmûd Hüdâyî Divânı II"* adıyla İstanbul'da 1985 yılında basılmıştır. *(Hüdâyî Divânı Yazma Nüshaları* hakkında geniş bilgi almak isteyenlere bu baskı tavsiye olunur.)

Hüdâyî Divânı'nın Mehmed Gülşen baskısı için, Üsküdar -Mevlevihanesinin Son Şeyhi Ahmed Remzi Akyürek tarafından aşağıdaki takriz (Beğeni yazısı) yazılmıştır

Erenler bendegânı râh-ı Mevlâ'da fedâyîdir
Anınçün cümlesi vâreste-i kayd-ı cüdâyîdir
Yüzün sür hâk-i dergâha olursun âkıbet Mahmûd
Azizim saltanat ister isen fakr-i Hüdâyîdir
Muazzam sâhib-i Divân-ı iclâlî Hüdâyîdir

1 — Tevhîd ile olur her derde dermân
Hakk'a tevhîd ile ermiş erenler
Tevhîd ile olur her müşkil âsân
Hakk'a tevhîd ile ermiş erenler

2 — Gönülden pasını silmek dilersen
Bilmediklerini bilmek dilersen
Eğer Hakk'ı sende bulmak dilersen
Hakk'a tevhîd ile ermiş erenler

3 — Âleme ibret gözüyle bakanlar
Çirâğın nûr-ı Mevlâ'dan yakanlar
Yerden gökden geçüb Arş'a çıkanlar
Hakk'a tevhîd ile ermiş erenler

4 — Aldanma key sakın bu kâinâta
Geç ağ ü karadan bak nûr-i zâta
Ermek istersen bâki hayâta
Hakk'a tevhîd ile ermiş erenler

5 — Bulmak istersen eğer Hudâyı
Ehl-i tevhîde hidmet et Hüdâyî
Yola çeken odur bay ü gedâyı
Hakk'a tevhîd ile ermiş erenler (*)

(*) Hüdâyî'nin inşâd ettiği ilk ilâhî olduğu, bu nedenle ilâhiyâta bununla başlandığı söylenmektedir, *(Külliyât-ı Hazret-i Hüdâyî,* Mehmed Gülşen, İstanbul 1338-1341, 51).

Müstef'ilün + Müstef'ilün

1 — Olmayıcak Senden atâ Kul neylesin yâ Rabbenâ
Dâim işi şehv ü hatâ Kul neylesin yâ Rabbenâ

---

2 — İster Seni cân bülbülü Lâkin erişmez akl eli
Ger açıvermezsen yolu Kul neylesin yâ Rabbenâ

---

3 — Kim gamda kim râhatdadır Âlem buna hayretdedir
Hep kabza-i kudretdedir Kul neylesin yâ Rabbenâ

---

4 — Kim ki ezel dedi belâ Andan irag oldu belâ
Allâhü yef'al mâ-yeşâ Kul neylesin yâ Rabbenâ

---

5 — Hakk anlamak merd işidir Sığmaz akıl nerd işidir
Çün sâni-'i ferd işidir Kul neylesin yâ Rabbenâ

---

6 — Ente'l-Kerîmü'l müsteân Ente'r-Raûfu küllü ân
İhsânına kaldık hemân Kul neylesin yâ Rabbenâ

---

7 — Uçsa kafesden andelîb Koma Hüdâyî'yi garîb
Et gülşen-i vaslın nasîb Kul neylesin yâ Rabbenâ

(5/2) Sığmaz akıl Aklî değil S.P

Mefâîlün + Mefâîlün + Mefâîlün + Mefâîlün

1 — Kudûmun rahmet-i zevk ü safâdır yâ *Resûla'llâh*
Zuhûrun derd-i uşşâka devâdır yâ Resûla'llâh

2 — Nebî idin dahi Âdem dururken mâ'-i tîn içre
İmâm-ı enbiyâ olsan revâdır yâ Resûla'llâh

3—Kemâl-i zümre-i kümmel Senin nûrunla olmuşdur
Vücûdun mazhar-ı tâmm-ı Hudâdır yâ Resûla'llâh

4 — Seninle erdiler zâta dahi envâ-ı lezzâta
İşin erbâb-ı hâcâta atâdır yâ Resûla'llâh

5—Hüdâyî'ye şefâat kıl eğer Zâhir eğer Bâtın
Kapuna intisâb etmiş gedâdır yâ Resûla'llâh

Çârgâh makamında tevsihi kendi bestesidir.

Fâilâtün + Fâilâtün + Fâilün

1 — Ey Resûl-i Mustafâ vü Müctebâ
V'ey Habîb-i Murtazâ vü Muktedâ

2 — Küntü kenz esrârının miftâhısın
Zât-ı pâkin mazhar-ı tâmm-ı Hudâ

3 — Arş-ı a'zam cilve-gâh iken Sana
Seyrine Sidre ola mı müntehâ

4 — Lev denevtü deyicek Rûhü'l-emîn
Sen revân oldun pes ey Hayrü'l-verâ

5 — Bârgâh-ı vahdete erdin hemîn
Kaldı Mevlâ gitdi cümle mâ-sivâ

6 — Böyle bir nûr etdi neslinden zuhûr
Tan mı İsmâîl ederse cân fedâ

7 — N'ola eylersen Hüdâyî'ye nazar
Ceddim ü pîrimsin ey kân-ı atâ

(3/2) Seyrine   Servine S.M.Ş.

Mefâîlün + Mefâîlün + Feûlün

1 — Elâ ey gevher-i kân-ı risâlet
Sana bin bin salât ile tahiyyet

2 — Hakîkât bağının serv-i bülendi
Gül-i sad-berg-i gülzâr-ı saâdet

3 — "Fekâne kâbe kavseyni ev-ednâ"
Ulûvv-i şânına eyler şahâdet

4 — Nebîler gerçi halkı da'vet edüb
Kamusu etdiler irşâd-ı ümmet

5 — Velî Sen geçüb ef'âl ü sıfâtı
İbâdı etdin asl-ı zâta da'vet

6 — Anınçün hâtem oldun enbiyâya
Seninle bitti bünyân-ı nübüvvet

7 — Habîbâ ger Halîl olduysa ceddin
Sen oldun kutb-i eflâk-i mahabbet

8 — İki şakk oldu Mâh engüştün ile
Çü gördü Sende nûr-ı Şems-i vahdet

9 — Meded eyle Hüdâyî dert-mende
Şefâat yâ Resûla'llâh şefâat

Fâilâtün + Fâilâtün + Fâilün

1 — Âkil isen ḥayra sa'y et dâimâ
"Leyse li'l-insâni illâ mâ seâ"

2 — Hak yolunda çalışırsa bir kişi
Ânı zâyi' eylemez Kâdir Hudâ

3 — Ekber-i a'mâl zikru'llâhdır
Âkil isen ana sa'y et dâimâ

4 — Zâkiri zikr-eyler ol Rabb-ı Kerîm
Zâkir olsun isteyen Hakk'dan atâ

5 — Sıdk ile gûş et Hüdâyî'nin sözün
Bulmak istersen eğer râh-ı hüdâ

(4/1) Zikreyler Zikreden S.E., S.P., S.H.

Fâilâtün + Fâilâtün + Fâilâtün + Fâilün

1 — Nutfe-i nâçîzi insân eyleyen Kâdir Hudâ
Yine lûtfundan ede kullarına vaslın atâ

2 — Lûtf u ihsânı Hak(k)ın ihsâya kâbil mi aceb
Add içün cem' olsa ger ins ü melek şâh ü gedâ

3 — Bu fenâ bâğında bir bâkî saâdet isteyen
Enbiyâ vü evliyâ isrine kılsın iktidâ

4 — Hubb-i dünya ile keyd-i nefse kim olsa esîr
Hakk'a yüz tutsun yine Andan olur derde devâ

5 — Ma-sivâyı terk edüb Mevlâ'ya ikbâl eylesin
Ey Hüdâyî bulmak isterse kişi bâkî safâ

(1/2) Vaslın Vuslat S.P.
(3/2) İktidâ İktifâ Ü.T., S.P., S.M.S.

Mefâîlün + Mefâîlün

1 —	Bizi insân eden Sensin	Şükür yâ Rabbî yâ Rabbî
	Kemâl ihsân eden Sensin	Şükür yâ Rabbî yâ Rabbî

---

2 —	Cihânı eyleyüb peydâ	Bize kıldın vücüd i'tâ
	Hem etdin aşk ile ihyâ	Şükür yâ Rabbî yâ Rabbî

---

3 —	Bu zâtı kande bulurduk	Sıfâtı kande bulurduk
	Hayâtı kande bulurduk	Şükür yâ Rabbî yâ Rabbî

---

4 —	İbâdı eyleyüb îcâd	Kulûbu eyleyüb âbâd
	Edersin kendine irşâd	Şükür yâ Rabbî yâ Rabbî

---

5 —	Senindir kudret ü kuvvet	Arada gayrılar âlet
	Bulunmaz lûtfuna gâyet	Şükür yâ Rabbî yâ Rabbî

---

6 —	Hüdâyî'ye hüdâ geldi	Cenâbından atâ geldi
	Mahabbetden safâ geldi	Şükür yâ Rabbî yâ Rabbî

Mef'ûlü + Mefâîlün

1 — Nefy etmeğe ağyârı Tevhîd edegör tevhîd
Yoklukla bulub varı Tevhîd edegör tevhîd

---

2 — Fursat ele girmişken Menzilde oturmuşken
Nevbet sana gelmişken Tevhîd edegör tevhîd

---

3 — Şirki süregör gitsin Sırrında safâ bitsin
Vahdet iline yetsin Tevhîd edegör tevhîd

---

4 — Gûş et sözü sâdıkdan Geç fânî alâyıkdan
Duymağa hakayıkdan Tevhîd edegör tevhîd

---

5 — Bi-çâre Hüdâyî sen Geç gayrıya bakmakdan
Zevk etmeğe cân ü ten Tevhîd edegör tevhîd

Mefâîlün + Mefâîlün + Fêilün

1 — Gülistânda gülü handân eden Dost
Âna bülbülleri nâlân eden Dost
Dilerse katreyi ummân eden Dost
Kimini kul kimin sultân eden Dost

2 — Bakarsın âleme bir özge üslûb
Kimi tâlib olubdur kimi matlûb
Kimin ağladup mânend-i Ya'kûb
Kimini Yûsuf-ı Ken'ân eden Dost

3 — Tılısım olub benî-Âdemde sûret
Konulmuş anda esrâr-ı hakîkat
Mukaddem görünüb şevk ü mahabbet
Tecellî-i cemâl ihsân eden Dost

4 — Habîb'e emrin ile hısn olub gâr
Halîl'e gülşen oldu şiddet-i nâr
Zaîfin eylesen derdine tîmâr
Ne var ey derdlere dermân eden Dost

5 — Şunu kim ede Mevlâ mazhar-ı zât
Hüdâyî bulsa tan mı nice lezzât
Cemâline edüb insânı mir'ât
Kemâl-i hüsnünü seyrân eden Dost

(3/3) Görünüb şevk ü muhabbet : Gönderüb şevk-i muhabbet S.P., S.H., S.M.S./ Aşk-ı muhabbet Ü.T.

Hece : 8

1 — Cümle hicâblardan geçir Rabb'im meded Mevlâm meded
Vaslın şarâbından içir Rabb'im meded Mevlâ'm meded

---

2 — Aşkın ile doldur bizi Çok ağladık güldür bizi
Tut elimiz kaldır bizi Rabb'im meded Mevlâ'm meded

---

3 — Olmayıcak Senden kerem Yol varamazız bir kadem
Budur sözümüz dem-bedem HüdâyîRabb'im meded Mevlâ'm meded

---

4 — Keşf olub ef'âl ü sıfât Kılsın tecellî nûr-i zât
Tâ bulavuz bâkî hayât Rabb'im meded Mevlâ'm meded

---

5 — Senden eğer te'yîd ola Her hâlimiz tevhîd ola
Göster cemâlin îd ola Rabb'im meded Mevlâ'm meded

---

6 — Bir âşık erişse Sana Ol îd-ı Ekberdir ana
Budur murâd önden sona Rabb'im meded Mevlâ'm meded

---

7 — Feth et bize muammâyı Tâ bulavuz müsemmâyı
Erişsin zevka Hüdâyî Rabb'im meded Mevlâ'm meded

Müstef'ilün + Müstef'ilün

1 — Ey Vâhid ü ferd ü Samed Senden meded Senden meded
Ey Lem yekün küfven Ahad Senden meded Senden meded

---

2 — Zulmânî nûrânî hicâb Açılsın olsun feth-i bâb
Ref'et cemâlinden nikâb Senden meded Senden meded

---

3 — Ey katreyi ummân eden Ey nutfeyi insân eden
Ey derdlere dermân eden Senden meded Senden meded

---

4 — Kurtarmayınca Yaradan Dil kurtulur mu yaradan
Döndürme yüz bî-çâreden Senden meded Senden meded

---

5 — Yâ Rabb Hüdâyî derd-mend Âvâre kaldı müst-mend
Vaslından olsun bahre-mend Senden meded Senden meded

Müstef'ilün + Müstef'ilün

1 — Bir aşk-ı pâk ihsân ede
Hubb-i sivâ dilden gide
Ol Kâdir ü Hayy ü Vedûd
Cânım ede Hakk'ı şühûd

---

2 — Mevlâ tecellî eyleye
İhsân-ı küllî eyleye
Diller tesellî eyleye
Zâhir ola envâr-ı cûd

---

3 — Gel enfüs ü âfâka bak
Bir âlem-i ıtlâka bak
Hakk'ı bulan uşşâka bak
Gitsin izâfât-ı kuyûd

---

4 — Âriflere irfân gerek
Sâdıklara burhân gerek
Âşıklara cânân gerek
Verne zid-da'vâhâ çi sûd

---

5 — Koyub Hüdâyî cân ü ten
Fânî vücûdu terk eden
Vahdet diyârına giden
Bulmaz mı Hakkânî vücûd

(3/4) İzâfât ü kuyûd İzâfât-ı kuyûd S. E., S. P., S.H., S. M. S.

Mefâîlün + Mefâîlün

1 — Behey bülbül nedir feryâd — Var eyle Hakk'dan istimdâd
Hudâyı yâd et olma yâd — Kul ol kim olasın âzâd

---

2 — Karîn-i nefs-i emmâre — Karîb olur beğim mâre
Çeker ol sâhibin nâre — İşi dâim olur ifsâd

---

3 — Hitâb-ı "irci'î" erse — Gönül matlûbunu bulsa
Serây-ı vahdete girse — Olurdu kadr il a'yâd

---

4 — Acebdir hikmet-i Mevlâ — Kimi a'lâ kimi ednâ
Kimi Mecnûn kimi Leylâ — Kimi Şîrîn kimi Ferhâd

---

5 — Hüdâyî yalvar Allâh'a — Yüz ur ol âlî dergâha
Eren bir kalb-i âgâha — Bulur matlûba isti'dâd

(5/2) Âlî Ulu S.M.S.

Mefâîlün + Mefâîlün + Feûlün

1 — Cenâb-ı Pâkine lâyık amel yok
Yine âhir kerem Mevlâ senindir
Nesi var kulun eksiklikden artuk
Yine lûtf u kerem Mevlâ senindir

2 — Buyurur lâ "Tekilnî" Fahr-i Âlem
Bizi ısmarlamagıl nefse bir dem
Hem a'lemsin hem erhamsın hem ekrem
Yine âhir kerem Mevlâ senindir

3 — Usâtı rahmetin zeyli bürürken
Kapına ağlayub yüzler sürerken
Kime yalvaralar yâ Sen dururken
Yine lûtf u kerem Mevlâ senindir

4 — Uyar gafletden aç gönül gözünü
Cenâbından yana döndür yüzünü
Koma âşıkların algıl özünü
Yine âhir kerem Mevlâ Senindir

5 — Hüdâyî'ye nasîb et feth-i bâbı
Cemâlinden götür lûtf et nikâbı
Gider zulmânî nûrânî hicâbı
Yine ön son kerem Mevlâ senindir

Mefâîlün + Mefâîlün

1 — Hudâyâ cümle-i âlem Sana âşık Seni özler
Melek cinn ü benî-Âdem Sana âşık Seni özler

---

2 — Zemîn olmuş yolunda hâk Eder deryâ yakalar çâk
Dün ü gün raks eder eflâk Sana âşık Seni özler

---

3 — Seherde açılan güller Öten şûrîde bülbüller
Benefşelerle sünbüller Sana âşık Seni özler

---

4 — Eğer Mihrü ü eğer zerre Eğer bahr ü eğer katre
Eğer Tubâ eğer Sidre Sana âşık Seni özler

---

5 — Eğer hûri eğer gılmân Eğer Mâlik eğer Rıdvân
Sekiz cennet yedi nîrân Sana âşık Seni özler

---

6 — Eğer dağlar eğer beller Ayağa yüz süren yollar
Akan sular esen yeller Sana âşık Seni özler

---

7 — Eğer Mecnûn eğer Leylâ Eğer Vâmık eğer Azrâ
Eğer kûh u eğer sahrâ Sana âşık Seni özler

---

8 — Eğer kâim eğer kâid Eğer zâhid eğer âbid
Eğer râki' eğer sâcid Sana âşık Seni özler

---

(6) S.E. No. lu divanda yok.
(7) Ü.T., S.E., S.P., S.H. divanlarda yok.
(8) S.E., S.P., S.H., divanlarda yok.

9 — Eğer bâğ ü eğer bustân | Eğer sünbül eğer reyhân
Efendi hep bahâristân | Sana âşık Seni özler

---

10 — Eğer gâib eğer hâzır | Eğer bâtın eğer zâhir
Eğer mü'min eğer kâfir | Sana âşık Seni özler

---

11 — Kamunun matlabı birdir | Yâ niçün ba'zı kâfirdir
Acep hâlât aceb sırdır | Sana âşık Seni özler

---

12 — Kimine kapı açılmaz | Kimi geçer gider ilmez
Kimi bilir kimi bilmez | Sana âşık Seni özler

---

13 — Hüdâyî'ye erib hâlât | Visâlinden bula lezzât
Efendi cümle mevcûdât | Sana âşık Seni özler

---

(9) S.E. divanda yok.
(13/2) Lezzât   Lezzet S.M.S.

Mef'ûlü + Fâilâtü + Mefâîlü + Fâilün

1 — Bülbül ki âşiyân-ı kadîmi koyub gelür
Gülden meger ki bûy-i mahabbet duyub gelür

2 — Güller gülâb-ı hubb-i ezel yâdına dilâ
Odlara yakılub kamudan el yuyub gelür

3 — Bâd-ı hazândan aldı fenâ bûyı zevkini
Eşcâr dürlü dürlü libâsın soyub gelür

4 — Gûş eyleyüb vücûdun zenb-i kelâmını
Pervâne nâr-ı aşk ile varın yuyub gelür

5 — Çünki Hüdâyî mahv ola nefsin ruûneti
Ol kalbe kalb rûha o sırra uyub gelür

(1 2) Duyub Alub S.P
(3 2) Soyub Sacub S.M.S.

Fâilâtün + Fâilâtün + Fâilâtün + Fâilün

1 — Hâzin-i esrâr-ı lâhût ol ki sultânlık budur
"Kenz-i lâyefnâ" ya mâlik ol beğim hânlık budur

2 — Tevk-ı tâat bağlayıb ifrît-i nefsin boynuna
Âsaf-ı akla riâyet kıl Süleymânlık budur

3 — Kalb-i Âdem mazhar-ı envâr-ı Hakk olduğuna
Secde-i şükr eylemezsen ayn-ı şeytânlık budur

4 — Sidre-i irfân-ı Hakk'ın müntehâsın bulmağa
Âlem-i vahdetde cevlan et ki insânlık budur

5 — "Kâbe kavseyn" in Hüdâyî fehmedüb cem'iyyetin
Vâsıl ol "Sırr-ı ev ednâ" ya müselmânlık budur (*)

(*) Kanûnî Sultan Süleyman'a naziredir

1 — Seherden açılan güller nedendir
Öten şûrîde bülbüller nedendir
Benefşelerle sünbüller nedendir
Ağızda söyleyen diller nedendir

2 — Bakanlar kudret-i perverdigâra
Görenler Sun'-ı Hakk'ı âşikâre
Nazar et ibret ile nev-bahâra
Akan sular esen yeller nedendir

3 — Safâyı kande buldu kalb-i insân
Ziyâyı kanden aldı Mâh-ı tâbân
Simârı kande buldu bâğ ü bûstân
Gülistânda biten güller nedendir

4 — Kamusu Kâdir-i mutlak işidir
Bu sırrı anlayan ârif kişidir
Neden göz görüben kuluk işidir
Ayak yürür tutar eller nedendir

5 — Nedendir dâr-ı dünyâ dâr-ı ukbâ
Nedendir Mâh ü Hurşîd ü Süreyyâ
Nedendir berr ü bahr ü kûh u sahrâ
Aceb bu yollar ü beller nedendir

(2/3) Et Kıl S.P S.M.S. / İbret Kudret S.P S.M.S.
(3/1) Safâyı Sıfâtı S.M.S.
(5/4) Yollar İller Ü.T S.P

6 — Kimi olmuş visâl-i Hakk'a lâyık
Kiminin dîde-i kalbi uyanık
Kimi nûr-ı cemâl-i Hakk'a âşık
Bu hây ü hûy ü gulguller nedendir

7 — Kimisi aşk ile nâlân olurlar
Kimisi gül gibi handân olurlar
Kimi bende kimi sultân olurlar
Bu sultân ile bu kullar nedendir

8 — Kamu ervâh Elest bezmine yetdi
Hitâb-ı Hakk'ı hep cümle işitdi
Ya niçin her biri bir yola gitdi
Hudâ birdir bu çok yollar nedendir

9 — Kamunun aslı hod Âdem'le Havvâ
Ya niçün ba'zı a'lâ ba'zı ednâ
Hüdâyî kanden oldu bunca eşyâ
Bu âlemlerle bu iller nedendir

Hece 11

1 — Bunda gelen eğer pîr ü civândır
Uryân gelib yine uryân giderler
Eğer gedâ eğer şâh-ı cihândır
Bunda uryân gelib uryân giderler

2 — Begenmeyen kişi bunda abâyı
Bir gün olur bu halkın hâk-pâyı
Soyarlar eğninden atlas kabâyı
Uryân gelib yine uryân giderler

3 — Terk eyle erkenden nefsin hevâsın
Sâdık kul ol gözle Mevlâ rızâsın
Komazlar kişinin fâhir libâsın
Uryân gelib yine uryan giderler

4 — Olmaz sevdâdan geç ol Hakk'a tâlib
Maksûd ise eğer hayr-ı metâlib
Bunda kalır beğim mâl ü menâsıb
Uryân gelib yine uryân giderler

5 — Ko dünyâ fikrini tûl-i emeldir
Seninle gidecek hüsn-i ameldir
Yollarda yük ağırlığı haleldir
Bunda uryân gelib uryân giderler

6 — Aldanub kalma bu fânî serâya
Nazar eyle Muhammed Mustafâya
Eğer dünyâya ger mülk-i bekâya
Uryân gelib yine uryân giderler

— Yâ Rabb Hüdâyî'ye eyle hidâyet
Kılmaya tâ Senden gayrıya ragbet
Yetmez mi kişiye pen dü nasîhat
Bunda uryân gelib uryân giderler

Fâilâtün + Fâilâtün + Fâilâtün + Fâilün

1 — Nefse uyub râh-ı Hakk'dan taşra çıkmak yol mudur
Kibr ü ucb ile adın dervîş takmak yol mudur
Matlâbın a'lâ iken ednâya akmak yol mudur
Yâr-ı Bâkî var iken ağyâra bakmak yol mudur

2 — Nice bir olmaz hevâlar nice bir tûl-i emel
Gelberi şimdengeri ey derd-mend insâfa gel
Sâlike lâyık mıdır hîç Zeyd ü Amr ile cedel
Her tasarruf hod Hak(k)'ın sen gayra bakmak yol mudur

3 — Hep Hak(k)'ın kullarıdır küçük büyük erkek dişi
Hidmet-i Mevlâ'da olmakdır kul olanın işi
Anladın mı Rabb'ini hey kendüyü bilmez kişi
Hâzır iken Hâlik'in etrâfa bakmak yol mudur

4 — Dûr eder Hakk'dan seni hubb-i sivâ kayd-i alef
Gör ne vech ile sülûk etmiş bu yollarda selef
Nakd-i ömrü eyleme nefsin hevâsında telef
Vech-i Bâkî var iken mahlûka bakmak yol mudur

5 — Nice bir emmârelikde eyleye nefsin karâr
İşidüb (Firrü il'Allâhı) et ol yana firâr
Ko sivâyı sıdk ile gel Hakk'a eyle i'tizâr
Her murâdı Hakk verir sen gayra bakmak yol mudur

Mefâîlün + Mefâîlün + Feûlün

1 — Vücûd iklîmini fikr eyle dervîş
Bu cân ü cism ve bu eller nedendir
Hak(k)'ın ihsânına şükr eyle dervîş
Gören göz söyleyen diller nedendir.

2 — Nedendir Mihr ü Mâh encüm Süreyyâ
Nedendir Arş ü ferş ü Sidre Tûbâ
Müsemmâ bir nedendir bunca esmâ
Zuhûrât ü temessüller nedendir

3 — Bu hüsnü kande buldu şâhid-i gül
Niçün feryâd eder bî-çâre bülbül
Nedir kesret bir iken mebde-i küll
Efendi bir bu çok kullar nedendir

4 — Şu nadân kim edibdir haşrı inkâr
Anı ilzâm eder evrâk-ı eşcâr
Fenâ bulub hayâta erdi tekrâr
Tegayyürler tebeddüller nedendir

5 — Kimi nâkıs bu halkın kimi kâmil
Kimi hayretde kalmış şöyle gâfil
Hüdâyî kimi nûr-ı zâta vâsıl
Terakkîler tenezzüller nedendir

Mefâîlün + Mefâîlün + Feûlün

1— Bahâr oldu yine açıldı güller
Murâda bülbül erdiği zamândır
Safâ buldu ferahnak oldu diller
Sanasın dağlar O bağlar cinandır

2 — Saçıldı âb-ı rahmet kâinâta
Hayât erişdi eşcâr ü nebâta
Yetişdi her biri tâze hayâta
Basîret ehline günden ayandır

3 — Ademden geldi her biri vücûda
Müsebbih hem kıyâm eyler sücûda
Nihâyet yok atâ vü fazl-ı cûda
Hudânın zât-ı Pâkinden nişândır (*)

4 — Hüdâyî lutf-ı Hakk'ı fikr edegör
Kemâl-i fazlına hem şükr edegör
Hudâyı cân ü dilden zikr edegör
Ki zikr-i Hakk hayât-ı câvidândır

(*) Bu dörtlük, sadece (S.P.) nüshasında ve Kemâleddin Şenocak baskısında vardır.

Müstef'ilün + Müstef'ilün

1 — Lûtf eyleyib bir kez nazar   Eylerse ger Sultân'ımız
Kürsî değil Arş'dan dahi   Âlî olur unvânımız

---

2 — Benlik aradan dûr olur   Zulmet gidip pür-nûr olur
Mahzûn gönül mesrûr olur   Ma'mûr olur virânımız

---

3 — Vahdet şerâbın kim içe   Fânî alâyıkdan geçe
Ger haşr ola nice nice   Ayılmaya mestânımız

---

4 — Şevk ile bülbüller öte   Âvâzı âfâkı tuta
Her lâhza tâze gül bite   Hîç solmaya bustânımız

---

5 — Ola Hüdâyî'ye atâ   Cân sem'ine ere nidâ
Derdin veren Kâdir Hudâ   Bir gün vere dermânımız

(2/1-4) Olur   Ola S.P.

Mef'ûlü + Mefâîlün

1 — Cân terkini urmadan Cânân eline girmez
Zünnârını kırmadan Îmân eline girmez

---

2 — Ey lâf urucu nâ-merd Âhen döğülür mü serd
Olmadan esîr-i derd Dermân eline girmez

---

3 — Su gibi arınmazsan Yerlere sürünmezsen
Taşlarla urunmazsan Ummân eline girmez

---

4 — Nâz olur işi hûbun Çokdur gamı mahbûbun
Sarptır yolu matlûbun Âsân eline girmez

---

5 — Sen bu yolu bilmeden Erkân edeb almadan
Sıdk ile kul olmadan Sultân eline girmez

Hece : 7

1 — Allâhümme yâ Hâdî
Sehhil ubûre'l-vâdî
Âsân eyle yolumuz
Tîz geçür tut elimiz

---

2 — Esüb mahabbet yeli
Söylesin cân bülbülü
Vecde getirsin dili
Handân olsun gülümüz

---

3 — Varlık defterini dür
Vahdet-i zâta irgür
Benligi aradan şür
Gider kil ü kâlimiz

---

4 — Ya Rabb fazl-ı cûd eyle
Hakkânî vücûd eyle
Kemâl-i şühûd eyle
Islâh eyle hâlimiz

---

5 — Dergâhına sürüb yüz
Cemâlini görsevüz
Kelâmın işidevüz
Vasla erse elimiz

---

6 — Hüdâyî der yâ Mevlâ
Gencine-i Ev-ednâ
Ente-l-Aliyyü'l-alâ
Olsun re's-i mâlimiz (*)

(*) Hüdâyî'nin, çok fırtınalı bir havada, dervişleriyle Sultanahmed Câmi-i'ndeki görevini yapmak için, Üsküdar'dan Sirkeci tarafına geçerken bu ilâhiyi söylediği, kayığın iki tarafında denizin ikişer kayık boyu süt liman olduğu rivâyet edilmektedir.

Mefâîlün + Mefâîlün

1 — Tecellî-i cemâl ister Gönül eğlenmez eğlenmez
Tesellî-ı visâl ister Gönül eğlenmez eğlenmez

---

2 — Sivâ savmını kim dutdı Visâlin îdına yetdi
Cemâli vasfın işitdi Gönül eğlenmez eğlenmez

---

3 — Cihânı gezse ser-tâ-ser Görünmez ana bahr ü berr
Meger yâ Rabb seni ister Gönül eğlenmez eğlenmez

---

4 — Şu cân kim buldu cânânı N'ider mülk-i Süleymânı
Kodu hayretde aşk ânı Gönül eğlenmez eğlenmez

---

5 — Ne dünyâda ne ukbâda Gönül bir özge sevdâda
Dem-â-dem fikr-i Mevlâ'da Gönül eğlenmez eğlenmez

---

6 — Ne halvetde ne celvetde Ne kesretde ne vahdetde
Ne Tûbâ'da ne cennetde Gönül eğlenmez eğlenmez

---

7 — Cemâlin nûrını gözler Ana kâr eylemez sözler
Meger yâ Rabb seni özler Gönül eğlenmez eğlenmez

---

8 — Gönül virânesin yâ Rabb Kemâl-i fazlın ile yap
Ezelden zâtını matlab Gönül eğlenmez eğlenmez

---

9 — Eğer dünyâ eğer ukbâ Visâlinsiz kuru sevdâ
Hüdâyî n'etsin ey Mevlâ Gönül eğlenmez eğlenmez

Fâilâtün + Fâilâtün + Fâilâtün + Fâilün

1 — Âşıkın maksûdı ol mahbûb-ı bî-hemtâ imiş
Himmeti gâyet bülend ü matlabı balâ imiş

2 — Kâf ü Nûn iklîmi ankâsın şikâr etse n'ola
Rûh-ı ârif şâhbâz-ı Kâf-ı istignâ imiş

3 — Nûr-ı pâk-ı Hakk'ı hakkiyle şuhûd et ey gönül
Bunda yârin görmeyen yarın dahi a'mâ imiş

4 — Gayra bakmaz dâimâ sırr-ı serâyın pâk eder
Sâdıkın zirâ murâdı Hazret-i Mevlâ imiş

5 — Kâbe kavseyni geçüp eriş serây-ı vahdete
Sırr-ı Ev-ednâ Hüdâyî cümleden a'lâ imiş

Müstef'ilün + Müstef'ilün

1 — Erişdi hicrânın demi — Ey Mâh-ı gufrân elvedâ'
Ağlatmasın mı âdemi — Ey Mâh-ı gufrân elvedâ'

---

2 — Elden çıkardık mâhımız — Eflâke çıksın âhımız
Rahm eylesin Allâh'ımız — Ey Mâh-ı gufrân elvedâ'

---

3 — Her şeb terâvîh tâatı — Dîne verirdi zîneti
Müşkil değil mi fürkatı — Ey Mâh-ı gufrân elvedâ'

---

4 — Ol ey Hüdâyî subh ü şâm — Zikr-i Hudâ'da ber-devâm
Gitdi meded şehr-i sıyâm — Ey Mâh-ı gufrân elvedâ'

Birinci dörtlük Dügâh, ikinci dörtlük, Hüseynî, Üçüncü dörtlük Müsteâr, Dördüncü dörtlük Ferahnâk makamında bestelenmiştir. Bestekârı bilinmiyor.

Müstef'ilün + Müstef'ilün

1 — Yâ Rabbênâ yâ Rabbenâ / Eyle bize İ'tâ-yı aşk
Çeksin bizi senden yana / Bu urve-i vüskâ-yı aşk

---

2 — Kimde kim aşk ede karâr / Varlığını eyler nisâr
Komaz kişide ihtiyâr / Aklın alır sevdâ-yı aşk

---

3 — Aşkın ayân oldu ayân / Doldu zemîn ü âsumân
Cânlarda yapdı âşiyân / Sayd eyledi ankâ-yı aşk

---

4 — Çün aşk erişdi bülbüle / Arz-ı niyâz etdi güle
Âfâka düşdü gulgule / Fâş oldu hûy ü hây-ı aşk

---

5 — Aşk iledir şevk ü sürûr / Aşk iledir zevk ü huzûr
Bu kâinât etdi zuhûr / Mevc urdu çün deryâ-yı aşk

---

6 — Aşk ile zinde her melek / Aşk ile devr eder felek
Ayılmaya tâ haşre dek / Kim nûş ede sahbâ-yı aşk

---

7 — Budur yakîn bil ki haber / Koma vücûdundan eser
Pervâneye eyle nazar / Cân terkidir ednâ-yı aşk

---

8 — Aşkın n'ola olsa ayân / Çün aşk ü müşg olmaz nihân
Bir zerrece gelmez cihân / Vâsi' dürür sahrâ-yı aşk

---

9 — Bulan fenâ ender fenâ / Bulur Hüdâyi ol bekâ
Kılmaga nefy-i mâ-sivâ / Fetvâ verir Monlâ-yı aşk

(7/1) Budur yakîn bil ki haber Budur Hüdâyî'den haber S.E., S.P S.H., Ü.T

(7/2) Vücûdundan eser Vücudunda keder S.E., S.H.

Fâilâtün + Fâilâtün + Fâilâtün + Fâilün

1 — Tînet-i Âdemde konmasa eğer sevdâ-yı aşk
Cenneti bir dâneye satmazde ol dânâ-yı aşk

2 — Kanz-i mahfîden zuhûra geldi eşyâ lâ-cerem
Bâd-ı hubbiyle temevvüc etdi çünderyâ-yı aşk

3 — Tâlib-i dîdâr olub ayılmaya tâ haşredek
Kim ki nûş ede ezel bezminde ger sahbâ-yı aşk

4 — Aşk ü müşg olmaz nihân ânı bilir halk-ı cihân
Âşık-ı bî-çâreye mümkün müdür ihfâ-yı aşk

5 — Bülbülün hâlin bilenler gûş ederler nâlesin
Bir gül-i bî-hâr içündür bunca hûy ü hây-ı aşk

6 — Aşk-ı Şîrîn oldu feryâdına Ferhâd'ın sebeb
Ey nice dânâyı Mecnûn eyledi Leylâ-yı aşk

7 — Ey Hüdâyî hâlet-i aşkı ne bilsin her meges
Kulle-i Kâf-ı hakîkat mürgüdür ankâ-yı aşk

Fâilâtün + Fâilâtün + Fâilün

1 — Mazhar-ı zât olduğun anlar mısın
Ârif isen aç gözün merdâne bak
Hakk'a mir'ât olduğun anlar mısın
Âkil ol ko gafleti merdâne bak

2 — Kande buldun ahsen-i takvîmi sen
Kanden alır feyzi işbu cân ü ten
Zâhir iken Hakk bu gafletler neden
Ârif isen aç gözün merdâne bak

3 — Nice bir bahs ü cidâl-i kîl ü kâl
Olagör bî-çâre ehli vecd ü hâl
Nefsini bil bulmak istersen kemâl
Âkil ol ko gafleti merdâne bak

4 — Dürr-i ma'nâya ger oldunsa sadef
Bulagör bahr-i hakîkatda şeref
Eyleme sermâye-i ömri telef
Ârif isen aç gözün merdâne bak

5 — Ger Hüdâyî'den sorarlarsa haber
Hakk ile kâimdir eşyâ ser-te-ser
Var ise sende basîretden eser
Âkil ol ko gafleti merdâne bak

Müstef'ilün + Müstef'ilün

1 —	Ey Pâdişâh-ı bî-vezîr Ey bî-şebîh ü bî-nazîr	İhsân cenâbından Senin İhsân cenâbından Senin
2 —	Her şey'e Sen verdin vücûd Cânım Seni kılsın şühûd	Cümle Sana eyler sücûd İhsân cenâbından Senin
3 —	Kapındaki bî-çâreler Ayrık kime yalvaralar	Koyub ya kande varalar İhsân cenâbından Senin
4 —	Her emri tedbîr eyleyen Cân ü teni bir eyleyen	Eşyâya te'sîr eyleyen İhsân cenâbından Senin
5 —	Sendin Hüdâyî ey Kerîm Sensin çü Rahmân ü Rahîm	İster sırât-ı müstakîm İhsân cenâbından Senin

Hece : 7

1 — Neyleyeyim dünyâyı Bana Allâh'ım gerek
Gerekmez mâ-sivâyı Bana Sultân'ım gerek

---

2 — Ehl-i dünyâ dünyâda Ehl-i ukbâ ukbâda
Her biri bir sevdâda Bana Allâh'ım gerek

---

3 — Derdli dermânın ister Kullar Sultânın ister
Âşık cânânın ister Bana Sübhân'ım gerek

---

4 — Fânî devlet gerekmez Dürlü zînet gerekmez
Hakk'sız cennet gerekmez Bana Allâh'ım gerek

---

5 — Mecnûn ister Leylâyı Vâmık özler Azrâyı
N'idem gayrı sevdâyı Bana Allâh'ım gerek

---

6 — Bülbül güle karşı zâr Pervâneyi yakmış nâr
Her kulun bir derdi var Bana Allâh'ım gerek

---

7 — Beyhûde hevâyı ko Hakk'ı bulgör yâ hû
Hüdâyî'nin sözü bu Bana Allâh'ım gerek

(1/4) Sultân'ım Allâh'ım S.P.
(3/4) Sübhân'ım Allâh'ım. S.P.

Mefâîlün + Mefâîlün + Feûlün

1 — Ezelden aşk ile biz yana geldik
Hakîkat şem'ine pervâne geldik

2 — Tenezzül eyleyib vahdet ilinden
Bu kesret âlemin seyrâna geldik

3 — Geçib fermân ile bunca avâlim
Gezerken âlem-i insâna geldik

4 — Fenâ buldu vücûd-ı fânî mutlak
Bırakdık katreyi ummâna geldik

5 — Nemiz ola Hudâ'yâ Sana lâyık
Hemân bir lûtf ile ihsâna geldik

6 — Umarız irevüz bâkî huzûra
Civâr-ı Hazret-i Rahmân'a geldik

7 — Geçib âhir bu kesret âleminden
Hüdâyî halvet-i Sultân'a geldik

Müstef'ilün + Müstef'ilün

1 — Ey tâlib-i dünyâ olan | Tahsîl edib n'itsen gerek
Olsan eğer şâh-ı cihân | Bir gün koyub gitsen gerek

---

2 — Çeksen nice yıllar taab | Dünyâ senin farz eyle hep
Kabri anar mısın aceb | Toprak olub yatsan gerek

---

3 — Bî-çâre dalıb gaflete | İhmâl edersin tâate
Ömrün ererse gâyete | Emri kaçan tutsan gerek

---

4 — Bildin mi nefs ahvâlini | Duydun mu mekr ü âlini
Görüb kıyâmet hâlini | Her zevki unutsan gerek

---

5 — Âdet edinme tokluğu | Vahdet de ol ko çokluğu
Yoldaş edersen yokluğu | Dost iline yetsen gerek

(2/4) Yatsan : Yetsen S.P., S.M.S.

1 — Buyruk Senin fermân Senin
Dert ehline dermân Senin
Müzniblere gufrân Senin
Yâ Rabbenâ yâ Rabbenâ
Lûtf u kerem ihsân Senin

2 — Sensin bizi îcâd eden
Doğru yola irşâd eden
İhsânıma mu'tâd eden
Yâ Rabbenâ yâ Rabbenâ
Lûtf u kerem ihsân Senin

3 — Kullarına eyle nazar
Gitsin gönüllerden keder
Kalmaya varlıkdan eser
Yâ Rabbenâ yâ Rabbenâ
Lûtf u kerem ihsân Senin

4 — Ref'et cemâlinden nikâb
Zâil ola tâ ki hicâb
İhsânın olsun bî-hisâb
Yâ Rabbenâ yâ Rabbenâ
Lûtf u kerem ihsân Senin

5 — Ey Vâhid ü ferd ü Ahad
Ey Kâdir ü Hayy ü Samed
Eyle Hüdâyî'ye meded
Yâ Rabbenâ yâ Rabbenâ
Lûtf u kerem ihsân Senin

Hece 11

1 — Dost ile ettiğin ahdı unutma
Gel gönül Dost illerine gidelim
Sakın bu vîrân evde vatan tutma
Gel gönül Dost illerine gidelim

2 — Kudretimiz yettüğünce eşelüm
Pervâz urub yüce beller aşalım
Senin ile Dost iline düşelim
Gel gönül Dost illerine gidelim

3 — Cânân ilin varıb görmek dilersen
Hayât iklîmine ermek dilersen
Solmaz gülşen gülün dermek dilersen
Gel gönül Dost illerine gidelim

4 — Dost'dan yana kanad bulub uçalım
Ag ü karaya bakmayub geçelim
Hızır gibi âb- hayât içelim
Gel gönül Dost illerine gidelim

5 — Hakk'dan Hüdâyî'ye ihsân olurdu
Her vechile yollar âsân olurdu
Zerresi gün gibi rahşân olurdu
Gel gönül Dost illerine gidelim

(5/3) Zerresi gün gibi rahşân olurdu Onulmaz derdine dermân olurdu S.P.

Müstef'ilün + Müstef'ilün

1 — Ey tâlib-i dîdâr olan | Gel Hakk'a pervâz edelim
Ey derd ile bîmâr olan | Gel Hakk'a pervâz edelim

---

2 — Menzil uzakdır himmet et | Cân ile yolda hidmet et
Varın nisâr-ı Hazret et | Gel Hakk'a pervâz edelim

---

3 — *Emmâre bi's-sû'i bırak* | Olma Hak(k) ehlinden ırak
Gör sıdk ile yola yerak | Gel Hakk'a pervâz edelim

---

4 — Bir gün begim gitsen gerek | Dünyâyı terk etsen gerek
Fikrin nedir n'itsen gerek | Gel Hakk'a pervâz edelim

---

5 — Şol kimse kim açdı gözün | Cânâne tapşırdı özün
Dinle Hüdâyî'nin sözün | Gel Hakk'a pervâz edelim

1 — İhsânına müstagrakız — Yâ Rabb nice şükredelim
Ehl-i atâna mülhakız — Yâ Rabb nice şükredelim

---

2 — Yokdan bizi var eyledin — Her derde tîmâr eyledin
İhsânın izhâr eyledin — Yâ Rabb nice şükredelim

---

3 — Senden gelir cism ile rûh — Sendendir envâ'-ı fütûh
Etmez kifâyet ömr-i Nûh — Yâ Rabb nice şükredelim

---

4 — Kâgıd olub bu nüh felek — Ketb eylese ins ü melek
Lûtfun yazılmaz haşredek — Yâ Rabb nice şükredelim

---

5 — Addeylese na'mânı kul — Kâbil değil ihsâya ol
Yâ şükre kande bula yol — Mevlâ nice şükredelim

---

6 — Senden meğer ihsân ola — Her müşkil iş âsân ola
Şükr etmeğe imkân ola — Yâ Rabb nice şükredelim

---

7 — Yâ Rabb ezeldir ger ebed — Eyle Hüdâyî'ye meded
Yok lûtfuna hadd ü aded — Mevlâ nice şükredelim

Müstef'ilün + Müstef'ilün

1 — Vuslat gibi ni'met m(i) olur   Yâ Rabb nice şükredelim
Hidmet gibi devlet m(i) olur   Mevlâ nice şükredelim

---

2 — Cûdunla îcâd eyledin   Matlûba irşâd eyledin
Cân ü dili şâd eyledin   Yâ Rabb nice şükredelim

---

3 — Aklâm olub cümle şecer   Deryâ midâd olsa eğer
Yazmayalar cinn ü beşer   Mevlâ nice şükredelim

---

4 — Hâzır da sen Nâzır da Sen   Kâdir de Sen Nâsır da Sen
Zâkir de sen Şâkir de Sen   Yâ Rabb nice şükredelim

---

5 — Âlem aceb hikmetdürür   Kesretdeki vahdetdürür
Şükründe bir ni'metdürür   Mevlâ nice şükredelim

---

6 — *İnne'l-Habîbe'l-Mustafâ*   *Kad kale lâ ahsâ senâ*
Şükrün atâ üzre atâ   Yâ Rabb nice şükredelim

---

7 — Eyle Hüdâyî'ye nazar   Kalmaya fânîden eser
Varlık senindir ser-te-ser   Mevlâ nice şükredelim

(2/4) Yâ Rabb   Allâh S.P
(3/4) Mevlâ   Yâ Rabb S.P
(4/4) Yâ Rabb   Mevlâ S.P
(5/4) Mevlâ   Yâ Rabb Ü.T   S.P
(6/4) Yâ Rabb   Allâh S.P   / Mevlâ Ü.T

1 — Ey pâdişâh-ı bî-zevâl — Senden atâ Senden kerem
Ey bî-şebîh ü bi-misâl — Senden atâ Senden kerem

---

2 — Derdlilere dermân eden — Kullarına ihsân eden
Ey nutfeyi insân eden — Senden atâ Senden kerem

---

3 — Sen ey Ganî Perverd-gâr — Etdin keremler bî-şumâr
İhsânına gâyet mi var — Senden atâ Senden kerem

---

4 — Kula inâyet hep Senin — Yola hidâyet hep Senin
Lûtf ile rahmet hep Senin — Senden atâ Senden kerem

---

5 — Abdin işi cürm ü kusûr — Afvın umarız yâ Gafûr
Tâ kim ere kalbe sürûr — Senden atâ Senden kerem

---

6 — Ey Evvel ü Âhir olan — Ey Bâtın ü Zâhir olan
Ey Hâzır ü Nâzır olan — Senden atâ Senden kerem

---

7 — Ey Kâdir ü Hayy ü Vedûd — Umar Hüdâyî fazl ü cûd
Tâ kim bula bâkî vücûd — Senden atâ Senden kerem

(7/2) Fazl ü cûd Fazl-ı cûd S.P., S.H.; / feyz-i cûd S.E.

1 — Sultân-ı kevneyn doğduğu Mâh-ı mübârekdir gelen
Âlem münevver olduğu Ol Mevlid ayıdır gelen

---

2 — Dâim Hak(k)'ı zikr eylegil İhsânını fikr eylegil
İn'âmına şükr eylegil Mâh-ı mübârekdir gelen

---

3 — Ma'mûr iken mülk-i beden Kasd et kazan hulk-i hasen
Ey Hakk'ı bulmak isteyen Ol Mevlid ayıdır gelen

---

4 — Geldi çün ol Hayrü'l-enâm Oldu müşerref hâs ü âmm
Hakk'dan ana bin bin selâm Mâh-ı mübârekdir gelen

---

5 — Envâra er etvâra er İrfâna er esrâra er
Kasd et Hüdâyî yâra er Ol Mevlid ayıdır gelen

Hece : 7

1 — Gelin şükr eyleyelim
Hakk'ı zikr eyleyelim
Derdlere dermân gelsin
Cânlara Cânân gelsin

---

2 — Varımız hâk edelim
Kalbimiz pâk edelim
Yakalar çâk edelim
Tahtına Sultân gelsin

---

3 — Terk eyle cümle varı
Mahv et şekk ü inkârı
Koma elden ikrârı
Yerine îmân gelsin

---

4 — Bakma yalan dünyâya
Yalvar Ganî Mevlâ'ya
Akma kuru sevdâya
Lûtf ile ihsân gelsin

---

5 — Varlığın eyle zâil
Geç katreden ey gâfil
Olagör Hakk'a vâsıl
Bahr ile ummân gelsin

---

6 — Taalluk defterin dür
Hakk'ı anla bilegör
Mâ-sivâyı dilden sür
İlm ile irfân gelsin

---

7 — Hüdâyî aç gözünü
Hakk'a döndür yüzünü
Pâk eyle kendüzünü
Her işin âsân gelsin

Fâilâtün + Fâilâtün + Fâilâtün + Fâilün

1 — Ey bu gönlüm şehrini bin lûtf ile âbâd eden
On sekiz bin âlemi bir emr ile îcâd eden

2 — Zât-ı bî-çûnun mekânlardan münezzehdir senin
Pes seni ya kande bulsun ağlayıb feryâd eden

3 — Kasr-ı kurbe irgürüb ihsâna mazhar olmağa
Âşıka varlık cibâlin kesdirib Ferhâd eden

4 — Kimseye ölmezden ön göstermeyib dîdârını
İrgürür bâkî hayâta lîk sonra şâd eden

5 — Sen inâyet sen hidâyet kıl Hüdâyî bendene
Çünkü sensin her murâda irgürüb irşâd eden

1 — Gelberu ey derde dermân isteyen
Câna bakmaz vasl-ı Cânân isteyen

2 — Mâ-sivâ esnâmını eyler şikest
Kat' eder zünnârı îmân isteyen

3 — Kulluk eyler sıdk ile Mevla'sına
Cân ü dil tahtında Sultân isteyen

4 — Fânî varlıkdan geçib bulur hayât
Katreyi kor bahr-i Ummân isteyen

5 — Mülk-i bâkî isteye kor fânîyi
Küllüge bakmaz gülistân isteyen

6 — Bâl açar tavûs-ı kudsîler gibi
Lâ-mekân mülkünde cevlân isteyen

7 — Hidmete bel baglayıb eyler niyâz
Bâb-ı Hakk'dan lûtf u ihsân isteyen

8 — Mâ-sivâ nâsûtına kılmaz nazar
Âlem-i lâhûtı seyrân isteyen

9 — Verseler almaz Süleymân mülkünü
Ey Hüdâyî vech-i Rahmân isteyen

Hece : 8

1 — Tâze tâze Dost gülleri
Dün gün ötsün bülbülleri
Açılsın asla solmasın
Aşkı artıb eksilmesin

---

2 — Balıklar deryâda sezer
Ne oddan ne sudan döner
Semender âteşde gezer
Kimseler âşık olmasın

---

3 — Olma Hakk'dan gayra bende
Dünyaya düşme inende
Salmagıl kendünü bende
Sakın yüzüne gülmesin

---

4 — Kâmiller yolunu izle
Sırrını nâşîden gizle
Ma'şûkun rızâsın gözle
Hâlini kimse bilmesin

---

5 — Ezel bezmindeki Sâkî
Bulagör bir yâr-ı bâkî
Aceb mest etdi uşşâkı
Kim bir nefes ayrılmasın

---

6 — Derûnun aşk ile dolsun
Tâlib matlûbunu bulsun
Fikrin ve zikrin ol olsun
Hîç arzu yeri kalmasın

---

7 — Hüdâyî eyleyib sücûd
Ol kadar olsun lûtf u cûd
Bulagör Hakkânî vücûd
Kim ana gâyet olmasın

Hece : 8

1 — Kim umar senden vefâyı   Yalan dünyâ değil misin
Muhammedü'l-Mustafâ'yı   Alan dünyâ değil misin

---

2 — Yürü hey bî-vefâ yürü   Sensin hod bir köhne karı
Nice yüz bin erden geri   Kalan dünyâ değil misin

---

3 — Sihr ile donadıb kendin   Meydâna salan semendin
Âleme mihnet kemendin   Salan dünyâ değil misin

---

4 — Kasd edib halkın özüne   Toprak doldurub gözüne
Ehl-i gafletin yüzüne   Gülen dünyâ değil misin

---

5 — Eğer şâh ü eğer bende   Her kişiyi salan bende
Kimse mekân tutmaz sende   Vîrân dünya değil misin

---

6 — Kimisini nâlân edib   Kimisini giryân edib
Âhir-i kâr uryân edib   Soyan dünyâ değil misin

---

7 — İşin gücün dâim yalan   Çok kişiden arta kalan
Nice kerre boşaluben   Dolan dünyâ değil misin

Müstef'ilün + Fâilün

1 — Hakk'ı koyub bâtıla   Meyl ü mahabbet neden
Tâbi'-i şeytân olub   Fitne vü şirret neden

---

2 — Râh-ı salâha gidüb   Sulh u sülûk ehli ol
Nefse uyub herkese   Hiddet ü şiddet neden

---

3 — Bir Kapının kulları   Bir Erin oğulları
Bir birine şerr sanıb   Bugz u adâvet neden

---

4 — Fânî cihânın kişi   Mâlını cem'eylese
Bir gün olur kor gider   Buhl ile hisset neden

---

5 — Devlet-i dünyâ-yı dûn   Bir kuru sevdâ iken
Fânîye magrûr olub   Zînet ü şöhret neden

---

6 — Mülk-i Süleymân ile   Taht-ı Sikender kani
Bildin ise bunları   Fânîye ragbet neden

---

7 — Aç gözünü imdi gel   Nûr-i basîretle bak
Meslek-i hayrı koyub   Şerre azîmet neden

---

8 — Sünnet-i Fahr-i Rüsül   Oldu çü hayr-ı sübül
Mesleki tahvîl edib   Âdet ü bid'at neden

---

9 — Aklını der başını   Dinle Hüdâyî'yi gel
Hakk sözü gûş edegör   Böyle sefâhat neden

Müstef'ilün + Müstef'ilün

1 — Tahkîk eder tesdîkini	İmâna ermek isteyen
Bulur hayât iklîmini	İrfâna ermek isteyen
2 — Cânına çok cebr eylesin	Cismin ana kabr eylesin
Eyyûb veş sabr eylesin	Dermâna ermek isteyen
3 — Kullukda çok zahmet çeker	Derd ü belâ mihnet çeker
Yûsuf gibi fürkat çeker	Ken'âna ermek isteyen
4 — Cânın bu yolda hâk eder	Varlık hicâbın çâk eder
Kalbî serâyın pâk eder	Sultâna ermek isteyen
5 — Geçib kamudan mutlakâ	Bulur fenâ ender fenâ
Bin kerre cân eyler fedâ	Cânân'a ermek isteyen
6 — Her kim dilerse bula yâr	Varlıgını eyler nisâr
Cân verir İsmâîl var	Kurbâna ermek isteyen
7 — *Ol Mecmau'l-bahreyn olur*	Mûsâ ile Hızrı bilür
Her katrede deryâ bulur	Ummâna ermek isteyen

Nevâ makamında, kendi bestesidir.

Fâilâtün + Fâilâtün + Fâilün

1 — Nûr ile doldu yine kevn ü mekân
Geldi lûtf ile mübârek ramazân
Zeyn olub açıldı ebvâb-ı cinân
Geldi hoş lûtf ile şehr-i ramazân

2 — Zikr ü tehlîli vü tesbîhi güzel
Savm ü tâatı terâvîhi güzel
Hem kanâdîl ü mesâbîhi güzel
Geldi lûtf ile mübârek ramazân

3 — Anda Kur'ân-ı azîm etdi nüzûl
Şehr-i rahmet buyurur ana Resûl
Tâlib-i Hakk'a nasîb ola vusûl
Geldi hoş lûtf ile şehr-i ramazân

4 — Şer'-i pâki başa hoş tâc edelim
Sünnet-i Ahmedi minhâc edelim
Âlem-i ma'nâya mi'râc edelim
Geldi lûtf ile mübârek ramazan

5 — Mâ-sivâ hubbun aradan süregör
Zât-ı bî-çûne Hüdâyî eregör
Bezm-i vahdetde safâlar süregör
Geldi lûtf ile mübârek ramazân

Fâilâtün + Fâilâtün + Fâilün

1 — Ey gönül ayru değilsen yârdan
Sırr-ı pâk-i Mustafâ Muhtârdan

2 — Mâ-sivâya bakma âşık ârif ol
Yâri istersen sakın agyârdan

3 — Varlıgın bâr-ı girândır ey refîk
Âkil isen kurtul erken bârdan

4 — Fânîyi tebdîl edegör bâkîye
Kaçma dervîş assılu bâzârdan

5 — Verd-i bî-hemtâyadır şevk ü tarab
Bülbülün zârı değil gülzârdan

6 — Gösterib kesretde vahdet sırrını
Bir aceb terkîb olubdur çârdan

7 — Kenz-i sırr eşbâh ile mahfûf olub
Gülşene havlu çekilmiş hârdan

Mef'ûlü + Mefâîlün

1 — *Yâ Mâliki yevmi'd-dîn* İhsân ü kerem Senden
Yâ râhimel-evvâbîn İhsân ü kerem Senden

---

2 — Kullarına rahmet et Fazlınla inâyet et
Tevfîk ü hidâyet et İhsân ü kerem Senden

---

3 — İnsânı edib îcâd Etdin yoluna irşâd
Oldu kereme mu'tâd İhsân ü kerem Senden

---

4 — Lûtf eyleyib ey Mevlâ Kıl vuslatını i'tâ
Et kalbimizi ihyâ İhsân ü kerem Senden

---

5 — Bî-çâre Hüdâyî ger Vaslına ola mazhar
Bu izzet ana yeter İhsân ü kerem Senden

Fâilâtün + Fâilâtün + Fâilâtün + Fâilün

1 — Arz-ı dîdâr eyledikçe şâhid-i gülzâr-ı Hû
Şevk ile bülbüller eyler nağme-i ezkâr-ı Hû

2 — Sâkî-î bezm-i ezelden nûş edib câm-ı safâ
Mest eder âşıkları ol cür'a-i âsâr-ı Hû

3 — Zevk-i dâim neş'e-i külliyyeden verir nişân
Kimde kim zâhir ola keyfiyyet-i esrâr-ı Hû

4 — Levh-i dilden zulmet-i şirk ü hevâyı mahv eder
Pâk eder mir'ât-ı kalbi saykal-ı envâr-ı Hû

5 — Refrefidir râh-ı Hakk'ın ol Hüdâyî âşıkın
Kal'eder ebvâb-ı gaybı l-âcerem tekrâr-ı Hû

Müstef'ilün + Müstef'ilün

1 — Ey zâhir ü pinhân olan Âşık seni bulsa n'ola
Âlemlere Sultân olan Sâdık seni bulsa n'ola

---

2 — Gökçek cemâlin gizleyen Uşşâkı hayretde koyan
"Ey Semme vechu'llâh" deyen Âşık seni bulsa n'ola

---

3 — Mi'râca edib da'veti Veren Habîbe vuslatı
Tâlibden alsan gafleti Sâdık seni bulsa n'ola

---

4 — Kimin sıfâta irgüren Kimini zâta irgüren
Bâkî hayâta irgüren Âşık seni bulsa n'ola

---

5 — Eyle Hüdâyî'ye atâ Geçir kamudan mutlaka
Bulsun bekâ ender bakâ Sâdık seni bulsa n'ola

1 — İki cihân Sultan'ının Doğduğu ay geldi yine
İlm ü maârif kânının Doğduğu ay geldi yine

---

2 — Gelsin şefâat isteyen Bulsun safâ ânı seven
Ol sâhib-i Hulk-i Hasen Doğduğu ay geldi yine

---

3 — Bedr-i dücâ Şems-i-duhâ Verd-i gülistân-ı Hudâ
Hakk'ın Habîbi Mustafâ Doğduğu ay geldi yine

---

4 — Bir âşık-ı sâdık kani Râhet bula cân ü teni
Sırr-ı hakîkat mahzeni Doğduğu ay geldi yine

---

5 — Anı Hüdâyî kim sever Matlûba bulmuştur zafer
Falır-i cihân Hayrü'l-beşer Doğduğu ay geldi yine

Hece : 8

1 — Mevlâ'm senin âşıkların / Devrân ederler Hû ile
Yolundaki sâdıkların / Cevlân ederler Hû ile

---

2 — Âşkın şerâbından içib / Fânî alâyıkdan geçib
Vaslın hevâsından uçub / Seyrân ederler Hû ile

---

3 — Ârzûlayıb Dost illerin / Kokmağa ma'na güllerin
Açıb mahabbet yolların / Meydân ederler Hû ile

---

4 — Durmaz dönerler felekler / Arz edib Hakk'a dilekler
Arş'ın etrâfın melekler / Cevlân ederler Hû ile

---

5 — Bülbül gibi aşk bâgına / Kim düşe şevk ırmağına
Derd-i mahabbet dağına / Dermân ederler Hû ile

---

6 — Gör bülbülün sevdâsını / Gül şevkine gavgasını
Silib gönüller pasını / Handân ederler Hû ile

---

7 — Güller tutar elde verak / Bülbüller okurlar sebak
Her şeyde görüb nûr-ı Hakk / İz'ân ederler Hû ile

---

8 — Bunca merâtib geçmeği / Dost illerine uçmağı
Hakk'a erib râz açmağı / Âsân ederler Hû ile

---

9 — Hurşîde iltüb zerreyi / Bedr-i temâma lem'ayı
Deryâya salıb katreyi / Ummân ederler Hû ile

---

10 —Gayra Hüdâyî meyli kes / Mevlâ yeter bâkî heves
Zikrini Hakk'ın her nefes / İ'lân ederler Hû ile

(5/1) Aşk Dost S.P.; (10/2) Mevlâ Allâh S.P

Mefâîlün + Mefâîlün + Feîlün

1 — Yeter oldun fenâ bâğında nâlân
Yürü bülbül yürü Dost illerine
Edib tâvus-ı kudsîlerle cevlân
Yürü bülbül yürü Dost illerine

2 — Gülün rengine aldanma uçagör
Bu kesret mürg-zârından geçegör
Varıb vahdet şerâbından içegör
Yürü bülbül yürü Dost illerine

3 — Gülü sanma ki derdine devâdır
Sivâ hubbu çü beyhûde hevâdır
Ko gayrı maksad-ı aksâ Hudâdır
Yürü bülbül yürü Dost illerine

4 — Görüb pervâneyi ândan sebak al
Köyünür nâr-ı aşka perr ile bâl
Mecâzı ko hakîkat bahrine dal
Yürü bülbül yürü Dost illerine

5 — Gönül verme Hüdâyî kâinâta
Geçib fânîden er bâkî hayâta
Safâ bul gark olub envâr-ı zâta
Yürü bülbül yürü Dost illerine

Hece : 7

1 — Gider şekk ü inkârı Tevhîde gel tevhîde
Muhkem eyle ikrârı Tevhîde gel tevhîde

---

2 — Koyub kuru taklîdı Cândan eyle tevhîdi
Bulmaga her ümmîdi Tevhîde gel tevhîde

---

3 — Sûrete tapma sakın Ma'nâ yüzüne bakın
Olmağa Hakk'a yakîn Tevhîde gel tevhîde

---

4 — Sakın nefse inanma Kendünü bildim sanma
Şirk âteşine yanma Tevhîde gel tevhîde

---

5 — Olmaz sevdâlardan geç Mevti anar mısın hîç
Yolcu gider kalma geç Tevhîde gel tevhîde

---

6 — İster isen doğru yol Bir efendiye kul ol
Bu kesretde vahdet bul Tevhîde gel tevhîde

---

7 — Olmasın nefsin hâil Bâkî mülke ol vâsıl
Geç fânîden ey gâfil Tevhîde gel tevhîde

---

8 — Terk edib kibr ü kîni İhyâ edegör dîni
İste Hakk-ı yakîni Tevhîde gel tevhîde

---

9 — Hakk yolunu ararsan Şirk âsârın sürersen
Hüdâyî'ye sorarsan Tevhîde gel tevhîde

1 — Ağlamak göründü gönül
İnlemek göründü gönül
Ağlayalım senin ile
İnleyelim senin ile

---

2 — Âdem ü Havvâ cennetden
Biz dahi derd-i hasretden
Ayrı düşdüler ni'metden
Âh edelim senin ile

---

3 — Kani bu denlu enbiyâ
Çünkü gitdi elden safâ
Kani Muhammed Mustafâ
Ağlayalım senin ile

---

4 — Erişince Hakk'dan ihsân
Bunu da hoş gör bir zamân
Derdine oluncа dermân
Ağlayalım senin ile

---

5 — Bakma cinânın hûrîne
Erince vahdet nûruna
Aldanmagıl kusûruna
Ağlayalım senin ile

---

6 — Yüzümüz sürelim hâke
Tâ erince Zât-ı pâke
Âhımız çıksın eflâke
Âh edelim senin ile

---

7 — Aşkın oldu âşikâre
Tâ oluncа derde çâre
Kaldı Hüdâyî âvâre
Âh edelim senin ile

1 — Buyruğun tut Rahmân'ın
Tâzelensin îmânın
Tevhîde gel tevhîde
Tevhîde gel tevhîde

---

2 — Yaban yerlere bakma
Her gördüğüne akma
Cânın odlara yakma
Tevhîde gel tevhîde

---

3 — Mâ-sivâdan gözün yum
Gitsin gönülden hümûm
Ne umarsan Hakk'dan um
Tevhîde gel tevhîde

---

4 — Zâhirde kalan kişi
Gider gayrı teşvîşi
Güç etme âsân işi
Tevhîde gel tevhîde

---

5 — Şirki başdan savarsan
Yaradanı seversen
Hakk bilmege iversen
Tevhîde gel tevhîde

---

6 — Sen seni ne sanırsın
Uş bir gün uyanırsın
Fânîye dayanırsın
Tevhîde gel tevhîde

---

7 — Emri yerine yetir
Sıdk ile îmân getir
İhmâli ko işin bitir
Tevhîde gel tevhîde

---

8 — Uyanı gör gafletden
İç Kevseri vahdetden
Geç bu fânî lezzetden
Tevhîde gel tevhîde

---

9 — Hüdâyî'yi gûş eyle
Bu Kevser'den nûş eyle
Şevke gelib cûş eyle
Tevhîde gel tevhîde

1 — Münâdîler nidâ eyler　Gel Allâh'a gel Allâh'a
İşiden cân fedâ eyler　Gel Allâh'a gel Allâh'a

---

2 — Yeter dünyâya ragbet et　Yeter câha mahabbet et
Hak(k)ı bulmağa himmet et　Gel Allâh'a gel Allâh'a

---

3 — Derûnundan edib âhı　Koma gâfil sehergâhı
İşit Firrû il'Allâh'ı　Gel Allâh'a gel Allâh'a

---

4 — İçib vahdet şerâbından　Ko gitsin aradan sen ben
Sakınma dost ü düşmenden　Gel Allâh'a gel Allâh'a

---

5 — Begim ölmezden evvel öl　Hayât-ı câvidânî bul
Olagör bir kapıya kul　Gel Allâh'a gel Allâh'a

---

6 — Bülend et himmeti âşık　Ko isneyniyyeti âşık
Bulagör vahdeti âşık　Gel Allâh'a gel Allâh'a

---

7 — Mahabbet sâgarın nûş et　Begim deryâ gibi cûş et
Hüdâyî'nin sözün gûş et　Gel Allâh'a gel Allâh'a

1 — Hak(k)a kul olmak istersen	Edeb gözle edeb gözle
Murâdın bulmak istersen	Edeb gözle edeb gözle

---

2 — Nedir bu kibr ü hıkd ü kîn	Utanmaz mısın ey miskîn
Nice bir olasın hod-bîn	Edeb gözle edeb gözle

---

3 — Rızâu'llâh murâd ise	Sakın aldanma telbîse
Nazar et hâl-i İblîse	Edeb gözle edeb gözle

---

4 — Bu kibr ile riyâdan geç	Yürü olmaz hevâdan geç
Cemi'-i mâ-sivâdan geç	Edeb gözle edeb gözle

---

5 — Şu fâsid zu'munu terk et	Sırat-ı müstakîme git
Ulular menziline yet	Edeb gözle edeb gözle

---

6 — Edeb erkân yolundan doy	Kalıb olma yabanda toy
Tarîk-i enbiyâya uy	Edeb gözle edeb gözle

---

7 — Seni nefsin yabanda kor	Şeyâtîne karîn olur
Yürü var bir bilire sor	Edeb gözle edeb gözle

(1/1) İstersen Dilersen S.H

Müstef'ilün + Müstef'ilün

1 — Gördünse cânân illerin Bülbül haber vergil bize
Kokdunsa yârin güllerin Bülbül haber vergil bize

---

2 — Feryâd edersin rûz ü şeb Bu derdine n'oldu sebeb
Gülden ne eylersin taleb Bülbül haber vergil bize

---

3 — Aşkiyle ser-mest olduğun Gülden nice bûy aldığın
Anda ne hâlet bulduğun Bülbül haber vergil bize

---

4 — Gülden dikenden bendi kes Allâh bes bâkî heves
Uşşâka olub dest-res Bülbül haber vergil bize

---

5 — Pervâne veş yak bâl ü perr Tâ kalmaya senden eser
Vuslatda kalmazsan eğer Bülbül haber vergil bize

---

6 — Varlık konağından göçüb Cisr-i mecâzıden geçib
Vahdet şerâbından içüb Bülbül haber vergil bize

---

7 — Yok eyleyib hep varını Buldun mu sen de yârini
Keşf eyleyib esrârını Bülbül haber vergil bize

---

8 — Kendinden el sildin ise Ölmezden ön öldün ise
Maksûdunu buldun ise Bülbül haber vergil bize

---

9 — Senden fenâ buldun mu sen Gülden alıb bûy-i hasen
Bir oldu mu cân ile ten Bülbül haber vergil bize

Müstef'ilün + Müstef'ilün

1 — Diller aceb hayrân olur   Esrâr-ı zikru'llâh ile
Yollar begim âsân olur   Âsâr-ı zikru'llâh ile

---

2 — Nefsin hevâsından kesil   Zikr eyle Hakk'ı muttasıl
Saykallanur mir'ât-ı dil   Tekrâr-ı zikru'llâh ile

---

3 — Ger ister isen kurb-i Hakk   Al ehl-i irfândan sebak
Geldi zuhûra her varak   Eşcâr-ı zikru'llâh ile

---

4 — Ref' olsa zulmânî hicâb   Dilden giderdi ıztırâb
Yap yap gönül kasrını yap   Mi'mâr-ı zikru'llâh ile

---

5 — Zikri bilib habl-i metîn   Muhkem tutar ehl-i yakîn
Dâim eder *il'â'-i dîn*   İzhâr-ı zikrü'llâh ile

---

6 — İsterse ger kalbin safâ   Zikr eyle Hakk'ı dâimâ
Bîmâr olan bulur şifâ   Tîmâr-ı zikru'llâh ile

---

7 — Dilden kederler dûr olur   Mahzûn olan mesrûr olur
Zulmet Hüdâyî nûr olur   Envâr-ı zikru'llâh ile

1 — Zulmet konağın geçegör Envâr-ı zikru'llâh ile
Âb-ı hayâtı içegör Enhâr-ı zikru'llâh ile

---

2 — Agyârı sürmek kasdın et Maksûda ermek kasdın et
Mahbûbu görmek kasdın et Her bâr zikru'llâh ile

---

3 — Derdin devâya erişe Kalbin safâya erişe
Lûtf u atâya erişe Îsâr-ı zikru'llâh ile

---

4 — Gâlib olub zikr-i Hudâ Gitsin nazardan mâ-sivâ
Ratbü'l-lisân ol dâimâ Güftâr-ı zikru'llâh ile

---

5 — Sâdık ola ger aşk eri Olur hakîkat mazharı
Nusret bulur dîn askeri Serdâr-ı zikru'llâh ile

---

6 — Zikr ile mezkûra eriş Geç hûrîden Nûr'a eriş
Bir Kenz-i Mestûra eriş İzhâr-ı zikru'llâh ile

---

7 — Kim ki ola sıdk ile kul Mevlâ'sını unutmaz ol
Bulur Hüdâyî Hakk'a yol İksâr-ı zikru'llâh ile

Mef'ûlü + Mefâîlü + Mefâîlü + Feûlün

1 — Ey derdlilerin derdine dermân eden Allâh
Müznib kuluna rahmet ü gufrân eden Allâh
Âşıklarına vuslatın ihsân eden Allâh
Kullarına yollarını âsân eden Allâh

2 — Mevce gelicek bahr-ı kerem lücce-i rahmet
Hâzırladı tâliblerine gülşen-i cennet
Sâdıklarına umarız ihsân ede vuslat
Kullarına yollarını âsân eden Allâh

3 — Çokdur keremi lûtfu o Rahmân ü Rahîm'in
İhsânına gâyet mi var ol Hayy ü Kâdîm'in
Bî-had keremin gördü Hüdâyî o Kerîm'in
Kullarına yollarını âsân eden Allâh

Müstef'ilün + Müstef'ilün

1 — Eyler seherde gulgule   Dost gülşeninin bülbülü
İster vere cânın güle   Cân gülşeninin bülbülü

---

2 — Feryâd edersin rûz ü şeb   Bu derdine n'oldu sebeb
Gülden ne eylersin taleb   Dost gülşeninin bülbülü

---

3 — Bin cân ile âşık olan   Yolunda hoş sâdık olan
Dost bezmine lâyık olan   Cân gülşeninin bülbülü

---

4 — Bülbül ki ârif cânıdır   Dost ilinin mihmânıdır
Derd ehlinin yarânıdır   Dost gülşeninin bülbülü

---

5 — Dost bâğına kılmak nazar   Cânında etdi mi eser
Vergil Hüdâyî'ye haber   Cân gülşeninin bülbülü

(5/4) Cân Dost, S.P., S.H.; Gülşeninin Bahçesinin S.H.

Müstef'ilün + Müstef'ilün

1 — Açıldı Bezm-i Elest
Ândan içenler oldu mest
Devr eyledi peymânêsi
Ayılmadı mestânesi

2 — Ol bâdeden kim nûş eder
Deryâ gibi ol çûş eder
İçtiği dem serhoş eder
Esrük olur dîvânesi

3 — Savm-ı sivâyı kim tutar
Bülbül gibi dâim öter
Îd-ı visâle ol yeter
Gülşen olur kâşânesi

4 — Bayrama ol âşık erer
Dost bezminin zevkin sürer
Kim Hakk Cemâlini görer
Pür-nür olur dil-hânesi

5 — Aç gözünü hakkiyle bak
Kâmil olurmuş ehli-i Hakk
Oku Hüdâ'yı'den sebak
Doğmazdan evvel ânesi

Nevâ sofiyan, kendi bestesidir.

Mefâîlün + Mefâîlün + Feûlün

1 — Bizi varlık hicâbından halâs et
Meded ey pâdişahlar pâdişahı
Kerem kıl bâde-nûş-i bezm-i hâs et
Meded ey pâdişâhlar pâdişâhı

2 — Münevver eyleyip nûr-i şerîat
Sırât-ı müstakîm olsun tarîkat
İhâta eylesin bahr-i hakîkat
Meded ey pâdişâhlar pâdişâhı

3 — Tarîkat potasında nefsi kâl et
Bu kâl içinde koma ehl-i hâl et
Esirge lâyık-ı bemz-i visâl
Meded ey pâdişâhlar pâdişâhı

4 — Geçir âşıkların sıytü sadâdan
Güzer kılsın cem-i ma-sivâdan
Hayât ersin ana bûy-i bekâdan
Meded ey pâdişâhlar pâdişâhı

5 — Esirge bu Hüdâyî derd-mendi
Ki zîrâ mahz-ı fazlına dayandı
Serây-ı vahdete irgür Efendi
Meded ey pâdişâhlar pâdişâhı

(4/1) Sıyt Savt S.P

Mefâîlün + Mefâîlün + Feûlün

1 — Müsahhar emrine hep cümle eşyâ
Senindir kul Senindir hükm Efendi
Elin altındadır dünyâ vü ukbâ
Senindir kul Senindir hükm Efendi

2 — Ne istersen edersin kudretin var
Her işde nice nice hikmetin var
Esirgersin usâtı rahmetin var
Senindir kul Senindir hükm Efendi

3 — Kiminin derdine tîmâr edersin
Kimine âteşi gülzâr edersin
Kimini Mustafâ Muhtâr edersin
Senindir kul Senindir hükm Efendi

4 — Kani Eyyûb gibi bir sabra tâkat
Yâ İsmâîl veş kurbâna cür'et
Meğer kim edesin fazlınla rahmet
Senindir kul Senindir hükm Efendi

5 — Usâta rahmet ü gufrân eden Sen
Gönüller derdine dermân eden Sen
Hüdâyî'ye atâ ihsân eden Sen
Senindir kul Senindir hükm Efendi

Hece : 8

1 — Aşka düşürdün kendüzün
Bir oldu gecen gündüzün
N'eyleyeyin gönül seni
Âh n'ideyin gönül seni

---

2 — Düşeli aşkına yârin
Gitdi elden ihtiyârın
Yerde gökde yok karârın
N'eyleyeyin gönül seni

---

3 — Hakk ile her kim bileşdi
Aşk deryâsı başdan aşdı
Vâdî-i hayrete düşdü
Âh n'ideyin gönül seni

---

4 — Âşık olaldan dîdâra
Döymez oldun intizâre
Derd ile kaldın âvâre
N'eyleyeyin gönül seni

---

5 — Aşk ile hoş oldu başın
Kalmadı gayrı teşvîşin
Ma'şûk ile oldu işin
Âh n'deyin gönül seni

---

6 — Bir gün Hakk'dan ihsân ola
Her derdine dermân ola
Her müşkil iş âsân ola
N'eyleyeyin gönül seni

---

7 — Ma'şûkdan ericek kemend
N'itsin Hüdâyî derd-mend
Uşşâkı eyler kayd ü bend
Âh nideyin gönül seni

(6/2) Her müşkil iş Müşkillerin Ü T S.P

Hece : 7

1 — Kulların oda yakma / Kerem eyle yâ Mevlâ
Eksiklerine bakma / Kerem eyle yâ Mevlâ

---

2 — Birer eksikli kuldur / İhsânın ile doldur
Senin rahmetin boldur / Kerem eyle yâ Mevlâ

---

3 — Tutalım kul le'îmdir / Efendisi Kerîmdir
Adın Rahmân ü Rahîm'dir / Kerem eyle yâ Mevlâ

---

4 — Yoluna tevfîk ele / Fazlını refîk eyle
Rahmete garîk eyle / Kerem eyle yâ Mevlâ

---

5 — Hâlimize a'lemsin / Afv edersin ekremsin
Atamızdan erhamsın / Kerem eyle yâ Mevlâ

---

6 — Çünkü insân eyledin / Ehl-i îmân eyledin
Bunca ihsân eyledin / Kerem eyle yâ Mevlâ

---

7 — İhsânını tetmîm et / Gufrânını ta'mîm et
Yollarını ta'lîm et / Kerem eyle yâ Mevlâ

---

8 — Derdli âşıklar içün / Yolda sâdıklar içün
Bagrı yanıklar içün / Kerem eyle yâ Mevlâ

---

9 — Kutb-i evliyâ içün Sadr-ı asfiyâ içün
Fahr-i Enbiyâ içün Kerem eyle yâ Mevlâ

---

10 —Dâim sebâtın içün Bunca sıfâtın içün
Şol güzel Zâtın içün Kerem eyle yâ Mevlâ

---

11 —Hüdâyî'ye ihsân et Rahmet ile gufrân et
Her işini âsân et Kerem eyle yâ Mevlâ

Fâilâtün + Fâilâtün + Fâilün

1 — Cân ü dilden Hâlik'i zikr edelim
Hoş saâdet ehli etmiş Hakk bizi
Lûtf-ı bî-pâyânına şükr edelim
Hoş saâdet ehli etmiş Hakk bizi

2 — Ehl-i islâm ehl-i îmân eyledi
Bunca lûtf ü bunca in'âm eyledi
Fazl ü ihsânını itmâm eyledi
Hoş saâdet ehli etmiş Hakk bizi

3 — Etdi lûtfundan Habîb'in ümmeti
Hem nasîb etdi serây-ı vahdeti
Umarız envâ'-ı feth ü nusreti
Hoş saâdet ehli etmiş Hakk bizi

4 — Yardım etdi çün inâyet askeri
Rehber oldu Enbiyânın Ser-ver'i
Eyledi nûr-i hakîkat mazharı
Hoş saâdet ehli etmiş Hakk bizi

5 — Şems-i vahdetden erişdi sırra nûr
Hâsıl oldu kalbe envâ'-ı sürûr
Ey Hüdâyî olagör abd-i Şekûr
Hoş saâdet ehli etmiş Hakk bizi

1 — Ola maksûdumuz fazlınla hâsıl
İnâyet eyle Sultân'ım meded hây
Olalım Nûr-i pâk-i Zâte vâsıl
İnâyet eyle Allâh'ım meded hây

2 — Hudâ-yı Müsteân açarsa yollar
Ere matlûbuna bî-çâre kullar
Safâya ermeğe mahzûn gönüller
İnâyet eyle Allâh'ım meded hây

3 — Vücûdı kande buldu cinn ü insân
Safâyı kanden aldı ehl-i irfân
Yine Senden olur kullara ihsân
İnâyet eyle Sultân'ım meded hây

4 — Bizi fazlınla çünkü etdin îcâd
Yine eyle Naîm-i vasla irşâd
Olalım mâ-sivâ hubbundan âzâd
İnâyet eyle Sübhân'ım meded Hây

5 — Hüdâyî'ye hidâyet Senden olur
Dahi matlûba vuslat Senden olur
Efendi fazl ü rahmet senden olur
İnâyet eyle Allâh'ım meded hây

BİBLİYOGRAFYA

1 — Abdurrahman Hibrî — Edirne tarihi, Süleymaniye Reşit ef. Ktph. 616.

2 — Abdurrahman İbn-i Hasan-ı Edirnevî — Menâsik-i mesâlik, Süleymaniye Lala İsmail Ktph. 140/3.

3 — Abdurrahman Süreyya — Sicill-i Osmânî, IV, İstanbul 1308.

4 — Abdülganiy-yi Nablusî — Tecelliyât Şerhi, Süleymaniye - Düğümlübaba Ktph. 298.

5 — Ahmed Sahih dede — Mecmuatü't-tevârihü'l-Mevlevîye, Merhum Ahmed Remzi Akyürek'in Özel Ktph. 18.

6 — Ayvansarayî Hüseyin — Hadikatü'l-cevâmi', I, II, İstanbul 1281 Tercemetü'l-meşâyihîn-Süleymaniye-Esad ef. Ktph. 1375.

7 — Bayrı, Mehmet Halit — Anadolu mecmuası, Sayı 2, İstanbul 1340.

8 — Blochet, E. — Paris Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, I Paris 1932.

9 — Brocklemann, Carl — Arap edebiyatı tarihi, Leiden 1938.

10 — Brocklemann, Carl — Arap edebiyatı tarihi zeyli, Leiden 1939.

11 — Ergun, Sadeddin Nüzhet — Türk şairleri, I, İstanbul 1935.

12 — Ergun, Sadeddin Nüzhet — Türk Musikisi antolojisi, I, II, İstanbul 1943

13 — Evliya Çelebi — Seyahatnâme, II, İstanbul 1314,

14 — Flügeyl, G. — Viyana Şark Yazmaları kataloğu, Wien 1865.

15 — Gibb. E.J.W. Osmanlı şiir tarihi-, III, London 1904,

16 — Gölpınarlı, Abdülbakî İslâm ansiklopedisi, III, İstanbul 1945 (Celvetîye maddesi)

17 — Gölpınarlı, Abdülbakî İslâm ansiklopedisi, VI, İstanbul 1955 (Kızılbaş maddesi).

18 — Hammer, Purgstal, Joseph Freiherr Von Osmanlı şiir san'atı tarihi, III, Peşte 1837.

19 — Hammer, Purgstal, Joseph Freiherr Von Hammer tarihi, Atabey tercemesi, VIII. İstanbul 1336.

20 — Hilmi, Hoca-zâde, Ziyâret-i evliyâ, İstanbul 1325.

21 — Hulvî Lemezât, İstanbul Üniversite TY. 1894.

22 — Hüdâyî Divânı Süleymaniye - Hacı Mahmud ef. Ktph. 2372.

23 — Hüdâyî Divânı Süleymaniye - Hacı Mahmud ef. Ktph. 3347.

24 — Hüdâyî Divânı Pertev Paşa Ktph. 417/6.

25 — Hüdâyî Divânı Hekimoğlu Ali Paşa Ktph. 451/2.

26 — Hüdâyî Divânı Esad ef. Ktph. 2716/3.

27 — Hüdâyî Divânı Mihrişah Sultan Ktph. 253/10.

28 — Hüdâyî Divânı Üniversite Ktph. 801/4.

29 — Hüdâyî (Mektûbât) Süleymaniye - Fâtih Ktph. 2572.

30 — Hüdâyî (Vâkıât) Üsküdar-Selimağa-Hüdâyî Ktph. 249.

31 — Hüdâyî (Seçme Vâkıât) Süleymaniye-Mihrişah Sultan Ktph. 253/5

32 — Hüdâyî (Seçme Vâkıât) Süleymaniye Hekimoğlu Ali Paşa Ktph. 446.

33 — Hüdâyî (Seçme Vâkıât) Süleymaniye Pertev Paşa Ktph. 417

34 — Hüdâyî Halil Paşaya mektuplar Üsküdar-Selimağa-Hüdâyî Ktph. 262/1

35 — Hüseyin Vassâf Sefine-i evliya, Süleymaniye-Yazmabağışlar, II, 2306.

36 — İsmail Hakkı (Bursalı) Silsilenême-i Celvetîye, Üniversite TY 1806.

37 — İsmail Hakkı (Bursalı) Ferahü'r-rûh, Muhammediyye şerhi, Bulak 1252.

38 — Kâtip Çelebi Fezleke II, İstanbul 1287.

39 — K.V. ZETTERS'ten Upsala Üniversitesi Arapça, Farsça ve Türkçe yazmalar kataloğu Upsala 1930

40 — Konya Salnamesi İstanbul 1330.

41 — Manfred Götz Berlin Türkçe Yazmalar kataloğu, II, Wiesbaden 1968.

42 — Mehmed Ali Aynî Hacı Bayram-ı Velî, İstanbul 1343.

43 — Mehmed Gülşen Külliyât-ı Hazret-i Hüdâyî, İstanbul 1338 1340.

44 — Mehmet Tahir (Bursalı) Osmanlı Müellifleri, I, II, 1333.

45 — Mehmet Zeki Yarın mecmuası, Sayı 33, İstanbul 1922.

46 — Meydan Larousse IV. (Hüdâyî maddesi)

47 — Muhibbî Risâletü'l-eser, IV. Kahire 1284.

48 — Mustafa Selânikî Selânikî tarihi, İstanbul 1281.

49 — Müstakim-zâde Süleyman: Sadeddin ef. Mecelletü'n-nisâb, Süleymaniye-Hâlet ef. Ktph. 628.

50 — Müstakim-zâde Süleyman: Sadeddin ef. Risâle-i Melâmiye-i Bayramiye, Süleymaniye Nafiz Paşa Ktph. 1164.

51 —	Mustafa Naimâ	Naimâ tarihi, I, II, İstanbul?
52 —	Nev'i-zâde Atâî	Hadîkatü'l, hakaîk fî tekmileti'ş-şekâik İstanbul 1268
53 —	Osman-zâde Taib	Hadika-tü'l-vüzerâ, İstanbul 1271.
54 —	Öztuna Yılmaz	Türk musikî ansiklopedisi, I, İstanbul 1969.
55 —	Pakalın, Mehmet Zeki	Osmanlı Tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü, I, İstanbul 1971.
56 —	Peçevî İbrahim ef.	Peçevî tarihi, II, İstanbul 1283.
57 —	Rieu, Charles	Brith muzeum Türkçe yazmalar kataloğu, Londra 1888.
58 —	Sahhâf Nuri	Külliyât-ı Hüdâyî, İstanbul 1287.
59 —	Sâkıp dede	Sefîne-i mevleviyye, Mısır 1283.
60 —	Sünbülî Halil	Vefeyât mecmuası, Süleymaniye-Esad ef. Ktph. 3402.
61 —	Şemseddin Sami	Kâmusü'l-a'lâm, IV, İstanbul 1311.
62 —	Şenocak Kemâleddin	Kutbü'l-ârifîn Seyyid Aziz Mahmûd Hüdâyî (Hayatı-menâkıbı- eserleri) İstanbul 1970.
63 —	Şeyh Kemâleddin	Tibyân vesâili'l-hakâik, Süleymaniye-İbrahim ef. Ktph. 430.
64 —	Şeyhî	Vakâyiu'l-fuzalâ, İstanbul Üniversitesi TY. 81.
65 —	Tansel, Fevziye Abdullâh:	İlâhiyât fakültesi dergisi, XV, Ankara 1968.
66 —	Tanpınar, Ahmed Hamdi:	Beşşehir, İstanbul 1969.

67 — Türk ansiklopedisi IV, İstanbul (Ayşe sultan maddesi)

68 — Türk ansiklopedisi Ankara 1968 (Feridun bey maddesi)

69 — Yaltkaya, Şerefeddin (Ord. Prof.) Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin, İstanbul 1924.

70 — Yazıcı Tahsin (Prof. Dr.) : El-Kuşeyri Risâlesi I, İstanbul 1966.

71 — Ziver Paşa Zeyl-i âsâr-ı Ziver Paşa, İstanbul 1314.